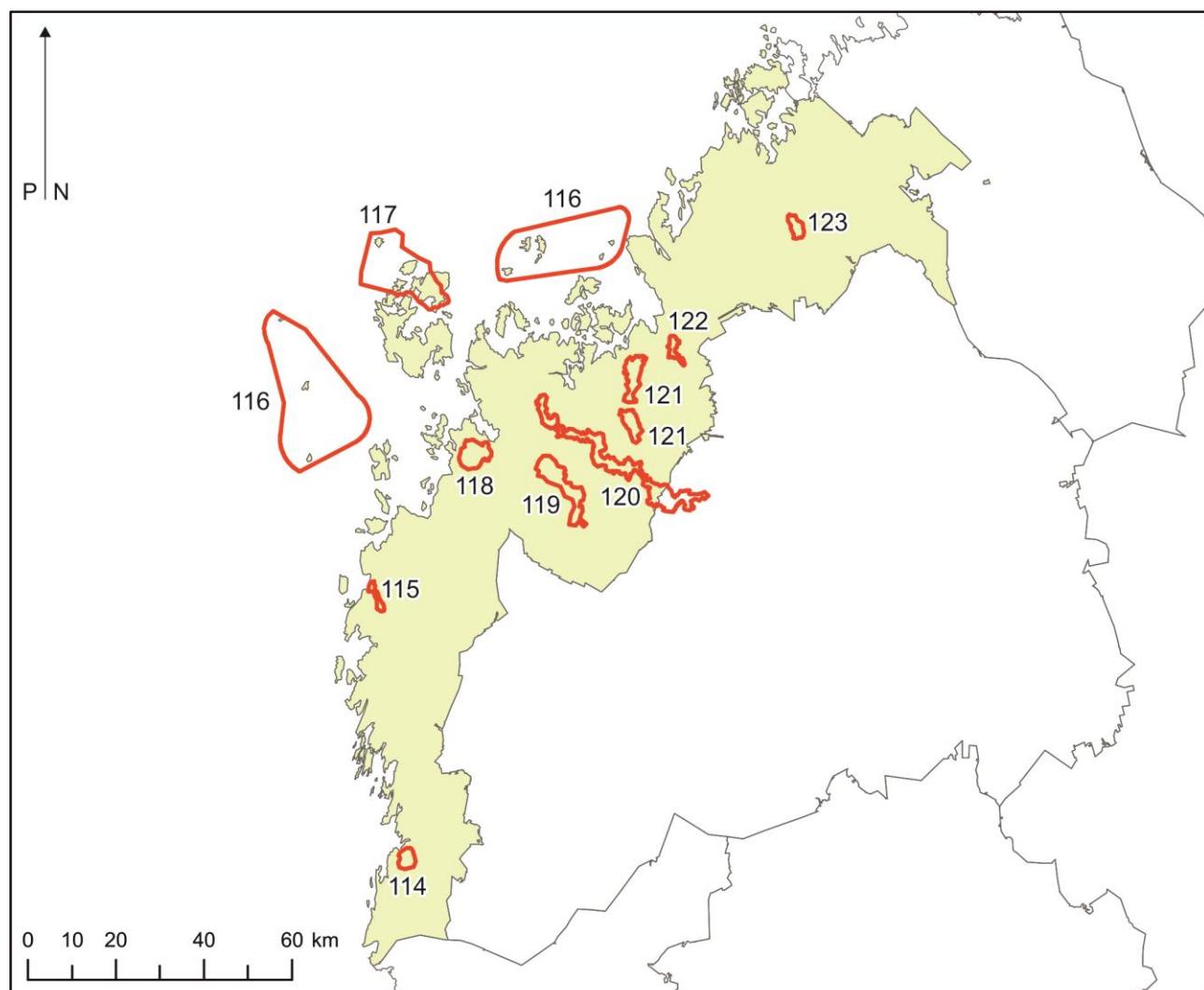

POHJANMAA – ÖSTERBOTTEN

Valtakunnalliset arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE

Maakunnat – Lähde: Maanmittauslaitos

Nationellt värdefulla landskapsområden (MAPIO-arbetsgruppens förslag) © SYKE

Landskap – Källa: Lantmäteriverket

- 114. Härkmeren kulttuurimaisema
- 115. Harrströminjokilaakson kulttuurimaisema
- 116. Merenkurkun saaristomaisemat
- 117. Björköbyn saariston kulttuurimaisema
- 118. Söderfjärdenin viljelyaukea
- 119. Laihianjoen kulttuurimaisema
- 120. Kyrönjokilaakson kulttuurimaisemat
- 121. Vöyrinjokilaakson kulttuurimaisemat
- 122. Kimojokilaakson viljelymäisemat
- 123. Purmonjokilaakson viljelymäisemat

- 114. Härkmeri kulturlandskap
- 115. Harrströms ådals kulturlandskap
- 116. Kvarkens skärgårdslandskap
- 117. Björköby skärgårds kulturlandskap
- 118. Söderfjärdens odlingsslätt
- 119. Laihela ås kulturlandskap
- 120. Kyro älvdals kulturlandskap
- 121. Vörå ådals kulturlandskap
- 122. Kimo ådals odlingslandskap
- 123. Purmo ådals odlingslandskap

Kuva: Riikka Asunmaa

114. Härkmeren kulttuurimaisema

Härkmeren kulttuurimaisemat ovat Pohjanmaan rannikon tyypillisiä, maankohoamisen myötä kehitetyneitä elinkeinomaisemia. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Härkmeri, 1995), jonka rajausta on laajennettu Härkmerifjärdenin pohjoisrannalle.

Maakunta	Pohjanmaa
Kunta	Kristiinankaupunki
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Etelä-Pohjanmaan rannikkoseutu
Pinta-ala	1 447 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 239 ha maatalousalueita: 429 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 385 ha rakennettuja alueita: 86 ha vesialueita: 308 ha

Luonnonpiirteet

Härkmeren kulttuurimaisemat ovat tunnusomaisia maankohoamisrannikon maisemia, joissa yhdistyvät merestä irti kuroutunut vesistöalue ja kuivomaalle raivatut pellot. Maisema-alueen kallioperä koostuu vanhemmasta porfyyigraniitista, jonka korkeimmat kohdat kohoavat viljelyalueita ympäröivillä avokallioalueilla noin 20 metrin korkeuteen. Maaperässä vaihtelevat vanhan merenpohjet sulfaattipitoiset alunamaat, viljelyalueiden savikot ja hiesualat sekä vesi- ja peltoalueita ympäröivät moreenimaat. Rehevän vesikasvillisuuden täyttämän Härkmerifjärdenin rannoilla on muta-alueita.

Maisema-alueen merkittävin vesistö on vanha merenlahti, Härkmerifjärden, joka on muuttunut maankohoamisen myötä matalaksi sisäjärveksi. Keskimäärin 1,2 metrin ja syvimmillään 2,5 metrin syvynen Härkmerifjärden on yhteydessä mereen peratun Stora sundetin kautta. Järven rannat ovat alavia niittyraントja ja itäreunalta kohoaa muutama jyrkkärantainen, mantereeseen kiinni kasvanut luoto. Kalojen kutualueena arvokkaan Härkmerifjärdenin avovesialueita reunustavat laajat järviruoko-, kaisla- ja sarakaistaleet. Järvessä kasvaa joitakin murtovesilajeja. Maa kohoaa Härkmeren seudulla edelleen noin 0,8 senttimetriä vuodessa.

Maisema-alueen arvokkaimpia metsiä ovat Härkmerifjärdenin rantalepikot, joiden aluskasvillisuus on rehevää. Kuivemmilla ranta-alueilla kasvaa havu- ja sekametsää. Metsät ovat pirstaleisia ja viljelymaisemassa esiintyy useita metsäsaarekkeita. Kaikkiaan alueen kasvillisuus on monipuolista ja lajistosta löytyy niin rantaniityille, perinnebiotoopeille, rehville metsille kuin lehdoillekin tyypillisiä lajeja. Linnustollisesti arvokkaimpia kohteita ovat Härkmerifjärdenin eteläpuolella sijaitseva, muuttolintujen levähdyspaikkana tunnettu peltoaukea Innerfjärden, sekä itse Härkmerifjärden, joka on monien vesi- ja rantalintulajien sekä yöläulajien suosiossa.

Kulttuurierteet

Maisema-alueutta reunustavat harjanteet paljastuivat merestä hitaasti rannoiksi noin 2 000 vuotta sitten. Tuolta ajalta ovat myös vanhimmat Härkmeren seudulta tunnetut arkeologiset löydöt, joista useimmat ajoittuvat roomalaiselle rautakaudelle. Härkmeren kylän ydinosa nousivat merestä vasta 1300-luvulle tultaessa. 1700-luvulle saakka alueen asutus sijaitsi Härkmerifjärdenin etelärannalla Byholmenissa. Tilojen rakennukset muodostivat tuolloin tiiviin rykelmän Byholmenin kyläkummulle, jonka pohjoispuolella Gyltborgissa oli kolmen sotilastorpan muodostama mökkiryhmä. Varhaiset pellot sijaitsivat kyläkeskuksen eteläpuolella.

1700-luvulla Härkmerifjärdenin etelärannalle perustettiin uudistiloja maantien varrelle. Asutus tiivistyi 1800-luvulla tien eteläpuoleista harjannetta myötäileväksi rivikyläksi, josta muodostui hiljalleen kylän keskus. Alueen nykyinen asutus sijaitsee pääasiassa maantien varrella, mutta myös vanhoilla kyläkumpareilla on asutussaarekkeita. Alueen yleisilme on muuttunut vain vähän viime vuosikymmenten aikana ja maisemalle tyypilliset avoimet pellot ovat edelleen käytössä. Kylän vanha rakennuskanta on kuitenkin katoamassa. Vanhan ryhmäkylärakenteen piirteitä on havaittavissa enää satunnaisesti.

Härkmeren perinteinen rakennustyyli on perustunut koristeellisiin puurakenteisiin talonpoikaistaloihin. Toisen maailmansodan jälkeen alueelle on kuitenkin noussut lukuisia perinteisestä tyylistä poikkeavia rakennuksia, joiden myötä kylän rakennuskanta on muuttunut vaihelevaksi. 1800-luvun talonpoikaista rakennuskulttuuria edustaa avoimen viljelymaiseman keskellä vanhan rantatielen varressa sijaitseva Lauhan ja Öströmin tilojen muodostama rakennusryhmä.

Härkmeren kylä on tyypillinen Pohjanmaan rannikkokylä, jonka tärkeimpä elinkeinoja ovat aikoinaan olleet metsästys, kalastus ja laivanrakennus. Entisen merenpohjan kuivatuksen sekä pellonraivaauksien avulla tuotetun lisämaan myötä kylä on muuttunut vähitellen maatalousvaltaiseksi. Härkmeren maatalous perustuu nykyisin ennen kaikkea perunanviljelyyn, ja kylän entisistä karjatiloista enää muutama on aktiivinen. Kylätien varressa on jonkin verran kasvihuoneviljelmiä. Maisema-alueella on runsaasti rantaniityjä ja kallioisia perinnebiotooppialueita, jotka lisäävät luonnon ja maatalousmaiseman monimuotoisuutta.

Maisemakuva

Härkmeren kulttuurimaiseman keskeisimmät elementit ovat rehevää, merenlahdesta järveksi kuroutunut Härkmerifjärden sekä sen rannoille raivattu laaja viljelytasanko. Härkmerifjärden on luonnonarvoiltaan ar-

vokas flada-allas, jonka yhdistää mereen lyhyt kanaali. Järven runsaskasvisilla rannoilla ja luhdilla on vain vähän rakennuksia.

Alueen maatalousmaiseman ytimen muodostaa Innerfjärdenin laaja peltoaukea, jonka eteläpuolelle valtaosa kylän asutuksesta on keskittynyt. Yksityiskohtina kylän asutusmaisemassa erottuvat peltoalueen eteläpuolen rinneasutus, peltoalueen asutussaarekkeet sekä Dalbackenin–Byholmenin mäkiluue Byvikenin rannan tuntumassa.

Härkmeren maatalousmaisema on pysynyt avoimena ja hyvin hoidettuna, vaikka perinteinen karjatalous on vähentynyt alueella tuntuvasti. Kylässä on jäljellä vanhaa rakennuskantaa ja pihapiirejä, mutta maisemassa näkyy myös autioituneita ja rapistuvia pihapiirejä. Perinteisten elinkeinojen synnyttämä maisemakuva on säilynyt parhaiten kylän vanhan ydinalueen, Byholmenin ja Dahlbackenin, tienoilla. Byvikenin rannalla sijaitsevalta virkistysalueelta avautuu näkymiä niin vanhaan kulttuurimaisemaan, perinnebiotoopeille kuin arvokkaaseen luonnonympäristöönkin.

Arvointi

Härkmeren kulttuurimaisema on Pohjanmaan rannikolle tyypillinen maankohoamisen myötä kehittynyt elinkeinomaisema. Maisema-alueella näkyvät kaikki maankohoamisrannikon kulttuurimaiseman vaiheet umpeen kasvavasta merenlahdesta rantaniittyihin ja vanhan merenpohjan päälle raivattuihin viljelmiin. Maisema-alueella on säilynyt joitakin omaleimaisia ja arvokkaita talonpoikaisrakennuksia.

Arvokkaat perinnebiotoopit: Byholmenin rantaniitty; Dahlbacken; Dahlbacken kaakkoisosaa; Kärr; Hartorin kallioketo; Hakamäki; Eteläinen Orre; Hartskatanin metsä- ja rantalaidun

YSA Yksityismaiden suoalueet: Härkmerifjärden 1 (Holm); Härkmerifjärden 2 (Måstun); Härkmerifjärden 3; Härkmerifjärden 4; Härkmerifjärden 5; Härkmerifjärden 6; Härkmerifjärden 7; Härkmerifjärden 8; Härkmerifjärden 9; Härkmerifjärden 10; Härkmerifjärden 11; Härkmerifjärden 12; Härkmeren kosteikot ja saaristo; Lapväärin kosteikot; Mäenrinne

LVO Lintuvesiensuoalueet: Härkmerifjärd, Lapv.j.suisto–Norr.Fj.–Syndersj, Blomtr.

Ramsar-alueet: Lapväärin lintuvedet

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Lapväärin kosteikot

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Lapväärin kosteikot

Tiedot haettu 26.5.2015

Härkmeren kulttuurimaisema

Kunta: Kristiinankaupunki

Maakunta: Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Riikka Asunmaa

114. Härkmeri kulturlandskap

Härkmeri kulturlandskap är typiskt näringslandskap på den österbottniska kusten, som uppkommit i och med landhöjningen. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Härkmeri, 1995), vars gränser har utvidgats till Härkmerifjärdens norra strand.

Landskap	Österbotten
Kommun	Kristinestad
Landskapsprovins	Österbotten
Landskapsregion	Södra Österbottens kustregion
Area	1 447 ha, varav öppna våtmarker: 239 ha jordbruksmarker: 429 ha skog och halvnaturliga marker: 385 ha anlagda ytor: 86 ha vatten: 308 ha

Naturens särdrag

Härkmeris kulturlandskap är karakteristiska landskap vid landhöjningskusten där vattendrag som avsnörs från havet och åkrar som röjts på torrlagda områden samsas. Landskapsområdets berggrund består av äldre porfyrgranit, och dess högsta ställen på de öppna klippområdena som omger odlingsmarkerna reser sig till ca 20 meters höjd. I berggrunden varierar den gamla havsbottens sulfathaltiga alunjord, odlingsmarkernas lermarker och mjälvord samt moränmarkerna som omger vatten- och åkerområdena. Härkmerifjärden är fyllt med frodig vattenväxtlighet, och dess stränder är dyiga.

Landskapsområdets viktigaste vattendrag är den gamla havsviken Härkmerifjärden, som i och med landhöjningen har förvandlats till en grund insjö. Härkmerifjärden är i medeltal 1,2 meter djup och 2,5 meter som djupast, och förenas med havet genom Stora sundet som rentsats. Sjöns stränder är låglänta strandängar och på sjöns östra kant reser sig några branta skär som vuxit fast i fastlandet. Härkmerifjärden är ett värdefullt lekområde för fiskar, och dess öppna vatten kantas av breda remsor med vass, säv och starr. I sjön växer ett antal brackvattenarter. På området kring Härkmeri är landhöjningen fortfarande ca 0,8 centimeter per år.

Bland landskapsområdets värdefullaste skogar är aldungarna med frodig undervegetation på Härkmerifjärdenas stränder. På de torrare strandområdena växer barr- och blandskog. Skogarna är splittrade och i odlingslandskapet förekommer flera skogsöar. I sin helhet är områdets växtlighet mångsidig, och bland arterna finns sådana som är typiska för strandängar, vårdbiotoper, frodiga skogar och lundar. De mest värdefulla fågelområdena är Innerfjärden, en åker söder om Härkmerifjärden som används som viloplats av flyttfåglar, samt själva Härkmerifjärden som är populär bland många sjö- och strandfåglar samt nattsångare.

Kulturella särdrag

Ryggarna som omger landskapsområdet höjdes långsamt från havet och blev stränder för ca 2000 år sedan. De äldsta arkeologiska fynden som gjorts i närheten av Härkmeri är också från den tiden, och de flesta är daterade till den romerska järnåldern. Härkmeri bys centrala delar höjdes ur havet först in på 1300-talet. Fram till 1700-talet låg bosättningen på området i Byholmen på Härkmerifjärdens södra strand. Gårdarnas byggnader låg då i en tät klunga på Byholmens kulle, och norr om den i Gyltborg låg tre soldattorp. De tidiga åkrarna låg söder om byns centrum.

På 1700-talet grundades nybyggargårdar på Härkmerifjärdens södra strand längs med landsvägen. På 1800-talet blev bosättningen tätare och formade en byrad längs ryggen på vägens södra sida, och så småningom blev detta byns centrum. Områdets nuvarande bosättning ligger i huvudsak längs landsvägen, men det finns även bosättningsöar på de gamla bykullarna. Områdets utseende har endast förändrats lite under de senaste årtiondena, och de öppna åkrarna som är typiska för landskapet är fortfarande i bruk. Däremot håller byns gamla byggnadsbestånd på att försvinna. Den gamla gruppbystrukturen kan numera ses bara på vissa ställen.

Härkmeris traditionella byggnadsstil baserade sig på dekorativa allmogehus i trä. Efter andra världskriget har det ändå byggts flera byggnader på området som avviker från den traditionella stilens, och i och med detta har byns byggnadsbestånd blivit varierande. Gruppen av byggnader som utgörs av Lauhas och Öströms gårdar som ligger vid den gamla strandvägen mitt i det öppna odlingslandskapet representerar 1800-talets allmoge-stil och byggnadskultur.

Härkmeri by är en typisk österbottnisk kustby vars viktigaste näringar har varit jakt, fiske och skeppsbygge. I och med torrläggning av den gamla havsbotten och röjning av åkrar fick man mer mark, och så småningom blev jordbruket dominanterande i byn. I dag grundar sig Härkmeris jordbruk framför allt på potatisodling, och endast ett fåtal av byns tidigare boskapsgårdar är fortfarande aktiva. Längs byvägen finns en del växthusodlingar. På landskapsområdet finns gott om strandängar och klippiga vårdbiotopområden som ökar naturens och jordbrukslandskapets mångfald.

Landskapsbild

Härkmeri kulturlandskaps mest centrala element är den frodiga Härkmerifjärden som förvandlats från havsvik till insjö, samt odlingsslätten som röjts fram på sjöns stränder. Härkmerifjärden är en naturmässigt värdefull flada-bassäng som förenas med havet genom en kort kanal. Det finns endast ett fåtal byggnader på sjöns växtrika stränder och madkärr.

Stommen i områdets jordbrukslandskap består av Innerfjärdens vida åkermarker. Största delen av byns befolkning ligger söder om åkrarna. Detaljer som kan urskiljas i byns bosättningslandskap är sluttningbosättningen söder om åkerområdet, åkerområdets bosättningsöar samt Dalbackens–Byholmens kulle vid Byvikens strand.

Härkmeri jordbrukslandskap har bevarats öppet och välskött trots att den traditionella boskapsskötseln minskat betydligt på området. En del av det gamla byggnadsbeståndet med sina gårdsplaner finns kvar, men man kan även se ödela och förfallna gårdar i landskapet. Landskapet som uppkommit genom de traditionella näringarna har bevarats bäst i byns gamla kärna runt Byholmen och Dalbacken. På rekreativområdet på Byvikens strand öppnar sig vyer över det gamla kulturlandskapet, vårdbiotoperna och den värdefulla naturmiljön.

Bedömning

Härkmeri kulturlandskap är ett näringssländskap som uppkommit i och med landhöjningen och är typiskt för den österbottniska kusten. I landskapsområdet kan man urskilja alla skeden i landhöjningskustens kulturlandskap, från den igenvuxna havsviken till strandängarna och odlingarna som röjts på den gamla havsbotten. En del säregna och värdefulla allmogehus har bevarats på landskapsområdet.

Värdefulla vårdbiotoper: Byholmens strandäng; Dahlbacken; Dahlbackens sydöstra del; Kärr; Hartoris hällmarksäng; Hakamäki; Södra Orre; Hartskatans skogs- och strandbete

YSA Skyddsområden på privat mark: Härkmerifjärden 1 (Holm); Härkmerifjärden 2 (Måstun); Härkmerifjärden 3; Härkmeris våtmarker och skärgård; Lappfjärds våtmarker; Härkmerifjärden 4; Härkmerifjärden 5; Härkmerifjärden 6; Härkmerifjärden 7; Härkmerifjärden 8; Härkmerifjärden 9; Härkmerifjärden 10; Härkmerifjärden 11; Härkmerifjärden 12; Mäenrinne

LVO Programmet för skydd av fågelrika insjöar och havsvikar: Härkmerifjärd, Lapf.f.delta–Norr.Fj. – Syndersj, Blomtr.

Ramsar-områden: Lappfjärds fågelvatten

Internationellt värdefulla fågelområden (IBA): Lappfjärds våtmarker

Områden i Fl Natura 2000-nätverket: Lappfjärds våtmarker

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Härkmeri kulturlandskap

Kommun: Kristinestad

Landskap: Österbotten

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Riikka Asunmaa

115. Harrströminjokilaakson kulttuurimaisema

Harrströminjokilaakso edustaa nuorta maankohoamisrannikon maisemaa, jossa yhdistyvät pohjanmaalaisen rannikkokylän ominaispiirteet sekä jokilaaksoa mukaileva peltoaukea latomerineen. Alue on maakunnallisesti arvokas maisema-alue, joka on ehdolla valtakunnallisesti arvokkaaksi.

Maakunta	Pohjanmaa
Kunta	Korsnäs, Närpiö
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Etelä-Pohjanmaan rannikkoseutu
Pinta-ala	782 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 5 ha maatalousalueita: 447 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 237 ha rakennettuja alueita: 82 ha vesialueita: 11 ha

Luonnonpiirteet

Harrströminjokilaakso on varsin nuori maankohoamisrannikon pienimittakaavainen jokilaakso. Alue on vanha merenpohja, joka on muuttunut maankohoamisen seurausena kiinteäksi mantereeksi. Pääosin savesta sekä hiekka- ja soramorenista muodostuvan maaperän erityispiirteenä ovat happamat sulfaattimaat, jotka ovat muodostuneet Itämeren Litorinakauden aikana yli 4 000 vuotta sitten. Kallioperältään alue on kiillegneissiä.

Maisema-alueen korkeuserot ovat vähäisiä ja yleiskuva varsin loivapiirteinen. Valtaosa alueesta sijaitsee alle seitsemän metrin korkeudella merenpinnasta. Havumetsää kasvavat selänteet nousevat pelloaukeiden reunoiilla korkeimmillaan noin 20 metriin merenpinnan yläpuolelle. Maisema-alueutta halkoo Hinjärvestä alkunsa saava Harrströminjoki (Tölån), jota on perattu useaan otteeseen. Maisema-alueella aiemmin sijainnut Helenelundträsket (Tölträsket) on kuivattu viljelykäyttöön 1930-luvulla.

Maisema-alue rajautuu luoteessa matalaan merenlahteent, jonka rannalle jokisuuhun on syntynyt laajahko niittyalue. Alueella pidetään edelleen lehmää ja hiehoja, ja jatkuvan laidunnuksen ansiosta rantaniityt ovat säilyttäneet avoimen luonteesa. Maatalouden ravinnekuormituksen takia suistoon on kasvanut laajoja kaislikkoalueita, jotka umpeuttavat jokisuuta. Alue on kahlaajien, sorsien, hanhien ja joutsenien suosima levähdyalue, ja siellä pesii useita vesi- ja rantalintulajeja sekä kahlaajia. Maankohoaminen jatkuu Harrströminjokilaakson seudulla noin 0,8 senttimetrin vuosivauhdilla.

Kulttuurihiiret

Harrströminjokilaakso on varsin nuorta maisemaa, josta ei tunneta muinaisjäännöksiä. Kiinteä asutus on saapunut rannikkoalueelle 1300-luvun alussa, jolloin kalastajat ja metsästäjät asuttivat seudun. Varhaisin maininta Harrströmin kylästä on vuodelta 1494. Kyläläisten toimeentulo perustui tuolloin pyyntielinkeinoihin, joita täydensivät peltoviljely ja karjanhoito. Alue on edelleen aktiivista maatalousalueutta, jossa myös kalastuselinkeino on jatkunut pitkään. Jokilaaksossa on lisäksi turkistuotantoa ja kasvihuoneviljelyä.

Maisema-alueen asutus on keskittynyt Harrströmin kylään jokisuulla sekä Helenelundin kylään alueen kaakkoisosassa. Harrströmin kylän noin 140 taloutta muodostavat tiiviin kyläkeskuksen, joka on rakentunut vanhan rantatielen varteen. Kylän luonnonsatama sijaitsee kapean merenlahden molemilla rannoilla. Sataman rantaan jakaava koristavat puiset vene- ja verkkovajat sekä vanhat kalastajamökit. Kylän rantaniityt ovat paikalliseksi arvokkaita perinnebiotooppeja.

Harrström on vireä kylä, jossa on myös jonkin verran yritystoimintaa. Kylässä on säilynyt pienimittakaavaisia pihapiirejä ja talonpoikaista rakennusperintöä. Perinteisten kaksikerroksisten pohjalaistalojen ohella alueella on joitakin uudempia rakennuksia. Utta elinkehrämaisemaa edustavat turkistarhaukseen liittyyvät rakennukset kylän ja kalasataman välisellä pellolla. Kylän maamerkkejä ovat Kvarnbackenin mäenrinteeseen rakennetut kaksi 1800-luvulta periytyvää tuulimyllyä, jotka ovat nykyisin museokäytössä. Kyläasutuksen välissä virtaavan Harvungån ylittää kivipaasista vuonna 1898 rakennettu museosilta (Åbacka bro).

Harrströmin kylästä sisämaahan päin avautuva jokilaakso muodostaa avaran, noin viisi kilometriä pitkän ja laajimmillaan noin kaksi kilometriä leveän viljelylakeuden, jota Harrströminjoki halkoo. Alueen kyläkeskitymä yhdistää maantiet mukailevat peltolaakson reunaa. Viljelymaiseman suuremmat rakennukset ovat sijoittuneet pellon reunaselänteille, ja pellojen tuntumassa näkyy lähinnä talous- ja tuotantorakennuksia. Pelloalueella on säilynyt paljon latoja. Muutamin paikoin alueen maatalousmaisemassa näkyy umpeutuvia niityjä, autioituneita taloja pihapiireineen sekä käytöstä poistuneita kasvihuoneita.

Maisemakuva

Harrströminjokilaakson kulttuurimaisema on erinomainen esimerkki Pohjanmaan rannikon elinkeinomaisemasta, jossa yhdistyvät kalastus, maanviljely ja uudemmat maaseutuelinkeinot. Harrströmin rakennusperinnöltään arvokas kylä sijaitsee rannikonmyötäisesti jokisuussa. Kylässä on säilynyt perinteisen rannikkokylän piirteitä vene- ja verkkovajoineen ja kalastajamökkeineen. Kylämaisema on pienipiirteistä ja pihapiirien väliset vanhat laidunmaat tuovat kylärakenteeseen väljyyttä. Pihapiirit ovat yleisesti pelkistettyjä. Kylässä on paikoin hoitamattomia viheralueita.

Alueen viljelymaisemat ryhmittivät Harrströminjoen jokilaaksoon ja Helenelundsträsketin kuivolle muodostaen laajan ja avonaisen peltolakeuden monine pienine latoineen. Jokilaakson avarat peltonäkymät avautuvat selänteiden reunoilta ja laakson halki kulkevista teiltä. Maisemassa näkyy myös kasvihuoneviljelmiä sekä turkistarhoja.

Arviointi

Harrströminjokilaakso edustaa maankohoamisrannikon perinteistä elinkeinomaisemaa, jossa yhdistyvät klastuskulttuurin synnyttämät ominaispiirteet sekä jokilaaksoa seuraileva peltoaukea latomerineen. Harrströmin kylämäisema on edustava esimerkki rannikkokyläläkulttuurista kalasatamineen, vanhoine kala- ja venevajoineen sekä myllymäkinneen. Alueen viljelysmaiseman arvoa nostavat hyvin säilyneet ladot.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Harrströmin kalasatama ja kylä

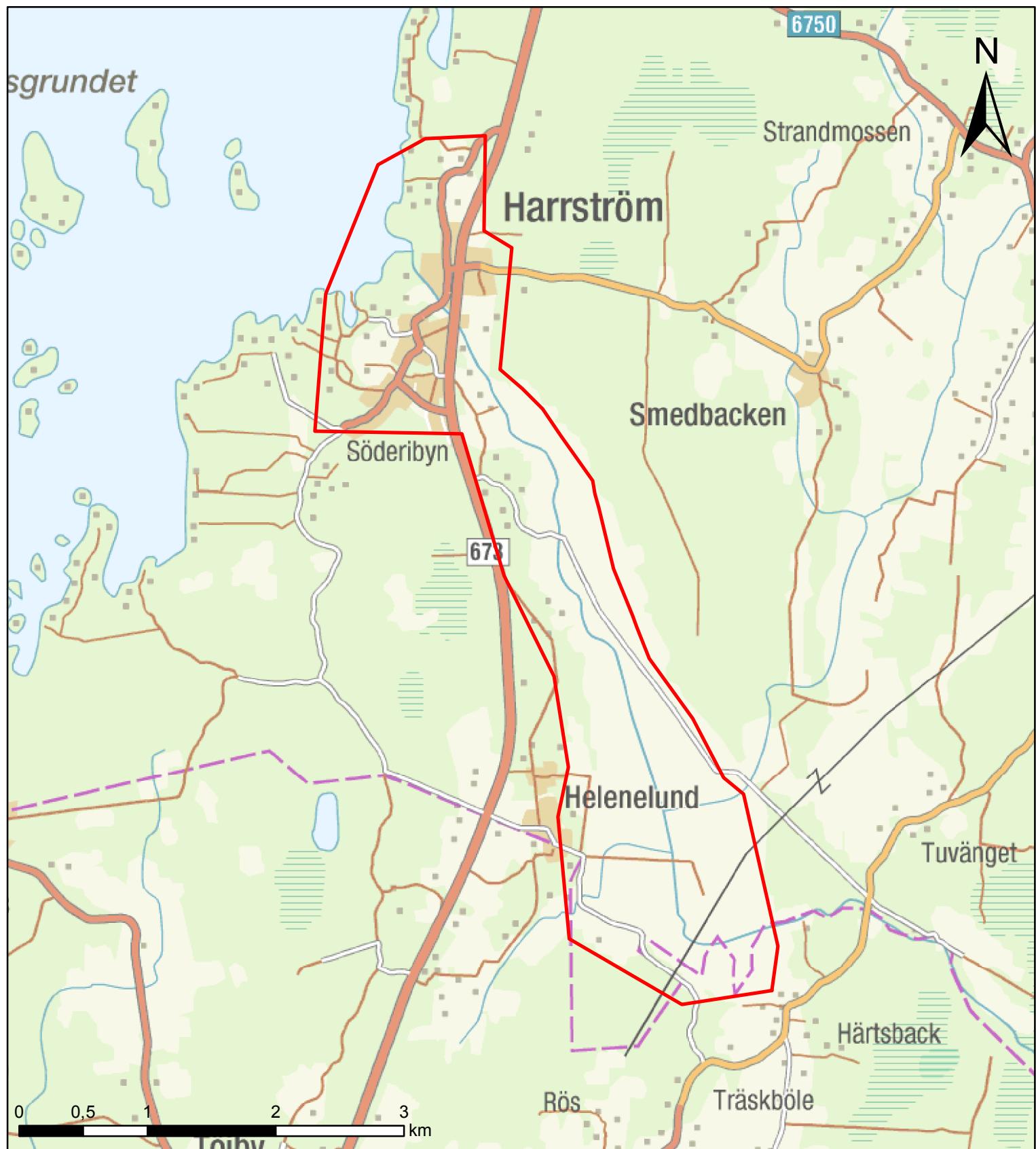
Arvokkaat perinnebiotoopit: Revetin rantaniitty; Harvungånin rantaaidun; Harrströmin rantaniityt

Tiedot haettu 26.5.2015

Harrströminjokilaakson kulttuurimaisema

Kunta: Korsnäs, Närpiö

Maakunta: Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Riikka Asunmaa

115. Harrströms ådals kulturlandskap

Harrströms ådal representerar den unga landhöjningskustens landskap där den österbottniska kustbyns särdrag förenas med åkrarna med sina många lador, som följer ådalen. Området är ett regionalt värdefullt landskapsområde som föreslås bli nationellt värdefullt

Landskap	Österbotten
Kommun	Korsnäs, Närpes
Landskapsprovins	Österbotten
Landskapsregion	Södra Österbottens kustregion
Area	782 ha, varav öppna våtmarker: 5 ha jordbruksmarker: 447 ha skog och halvnaturliga marker: 237 ha anlagda ytor: 82 ha vatten: 11 ha

Naturens särdrag

Harrströms ådal är en småskalig och ung ådal på landhöjningskusten. Området är gammal havsbotten som i samband med landhöjningen har blivit fastland. Jordmånen består huvudsakligen av lera samt sand- och grusmorän, och dess särdrag är den sura sulfatjorden som uppstått under Östersjöns Littorinaperiod för över 4000 år sedan. Områdets berggrund är glimmergnejs.

Landskapsområdets höjdskillnader är små och det ger ett ganska flackt allmänt intryck. Största delen av området ligger mindre än sju meter över havsytan. De barrskogsbevuxna ryggarna på åkrarnas kanter reser sig till högst 20 meter över havsytan. Landskapsområdet delas av Harrströms å (Tölån) som får sin början i Hinjärvtträsket och som röjts flera gånger. Helenelundsträsket (Tölträsket) torrlades för odlings bruk på 1930-talet.

I nordväst avgränsas landskapsområdet av en grund havsvik, och på dess strand vid åmynningen har ett ganska stort ängsområde uppstått. Kor och kvigor hålls fortfarande på området, och tack vare det fortsatta betet har strandängarna bevarat sin öppna karaktär. På grund av lantbrukets näringssbelastning är åns delta sävbevuxet, och delvis igenvuxet. Området är en populär rastplats för vadarfåglar, änder, gäss och svanar, och där häckar flera vatten- och strandfågelarter och vadarfåglar. Landhöjningen i området kring Harrströms ådal är fortfarande ca 0,8 centimeter per år.

Kulturella särdrag

Harrströms ådal är ett ganska ungt landskap där man inte hittat några fornlämningar. Kustområdet fick fast bosättning i början av 1300-talet då fiskare och jägare bosatte sig i regionen. Byn Harrström omnämns för första gången 1494. Då grundade sig bybornas utkomst på fångstnäringar som kompletterades med åkerodling och boskapsskötsel. Området är fortfarande ett aktivt jordbruksområde där även fiskenäringen fortsatt länge. I ådalen finns även pälsproduktion och växthusodlingar.

Landskapsområdets bosättning är koncentrerad till Harrströms by vid åmynningen samt byn Helenelund i områdets sydöstra del. De ca 140 hushållen i Harrström utgör ett tätt bycentrum som byggts upp vid den gamla strandvägen. Byns naturhamn ligger på den smala havsvikens båda stränder. Hamnens strandlinje pryds av båthus, nätbodar och gamla fiskarstugor i trä. Byns strandängar är lokalt värdefulla vårdbiotoper.

Harrström är en livlig by där det även finns en del affärsverksamhet. Småskaliga gårdsplaner samt allmoge byggnadstradition har bevarats i byn. Förutom de traditionella österbottniska tvåvåningshusen finns det en del nyare byggnader på området. Det nya näringslandskapet representeras av pälsdjursuppfödningens byggnader på åkern mellan byn och fiskehamnen. Byns landmärken är de två väderkvarnarna från 1800-talet som byggts på Kvarnbacken och som nuförtiden är i museibruk. Harvungån, som flyter mellan bybosättningen, korsas av Åbacka bro. Bron är byggd på stenpelare år 1898 och är en museibro.

Ådalen som öppnar sig inåt mot fastlandet från Harrström utgör en vidsträckt, ca fem kilometer lång och som störst ca två kilometer bred odlingsslätt som klyvs av Harrströms å. Landsvägarna som förenar områdets byar följer åkerdalens kant. Odlingslandskapets större byggnader ligger på ryggarna som kantar åkrarna. Invid åkrarna finns mest ekonomi- och produktionsbyggnader. Många lador har bevarats på åkerområdet. Ställvis kan man i jordbrukslandskapet se igenväxande ängar, ödelagda hus och gårdsplaner samt växthus som inte längre är i bruk.

Landskapsbild

Harrströms ådals kulturlandskap är ett utmärkt exempel på den österbottniska kustens näringsslandskap, där fiske, odling och nyare landsbygdsnäringar förenas. Harrströms by med sitt värdefulla byggnadsbestånd ligger längs med kusten vid flodmynningen. Byn har bevarat sina drag som är typiska för en kustby med sina båthus, nätbodar och fiskarstugor. Bylandskapet är småskaligt, och de gamla betesmarkerna mellan gårdsplanerna gör bystrukturen rymlig. Gårdsplanerna är i allmänhet enkla. Ställvis finns det ovårdade grönområden i byn.

Områdets odlingslandskap ligger i Harrströms ådal och på det torrlagda Helenelundsträsket och utgör en stor öppen åkerslätt med många små lador. Ådalens vida åkervyer öppnar sig från ryggarnas kanter och vägarna som klyver dalen. I landskapet kan man även se växthusodlingar och pälsfarmar.

Bedömning

Harrströms ådal representerar landhöjningskustens traditionella näringslandskap där särdraget som uppkommit i och med fiskekulturen och åkerslätten som följer ådalen och dess hav av lador förenas. Harrströms bylandskap är ett gott exempel på kustbykulturen med fiskehamnar, gamla fiskebodar och båthus samt kvarnbacke. Odlingslandskapets värde ökas av de välbevarade ladorna.

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Harrströms fiskehamn och by

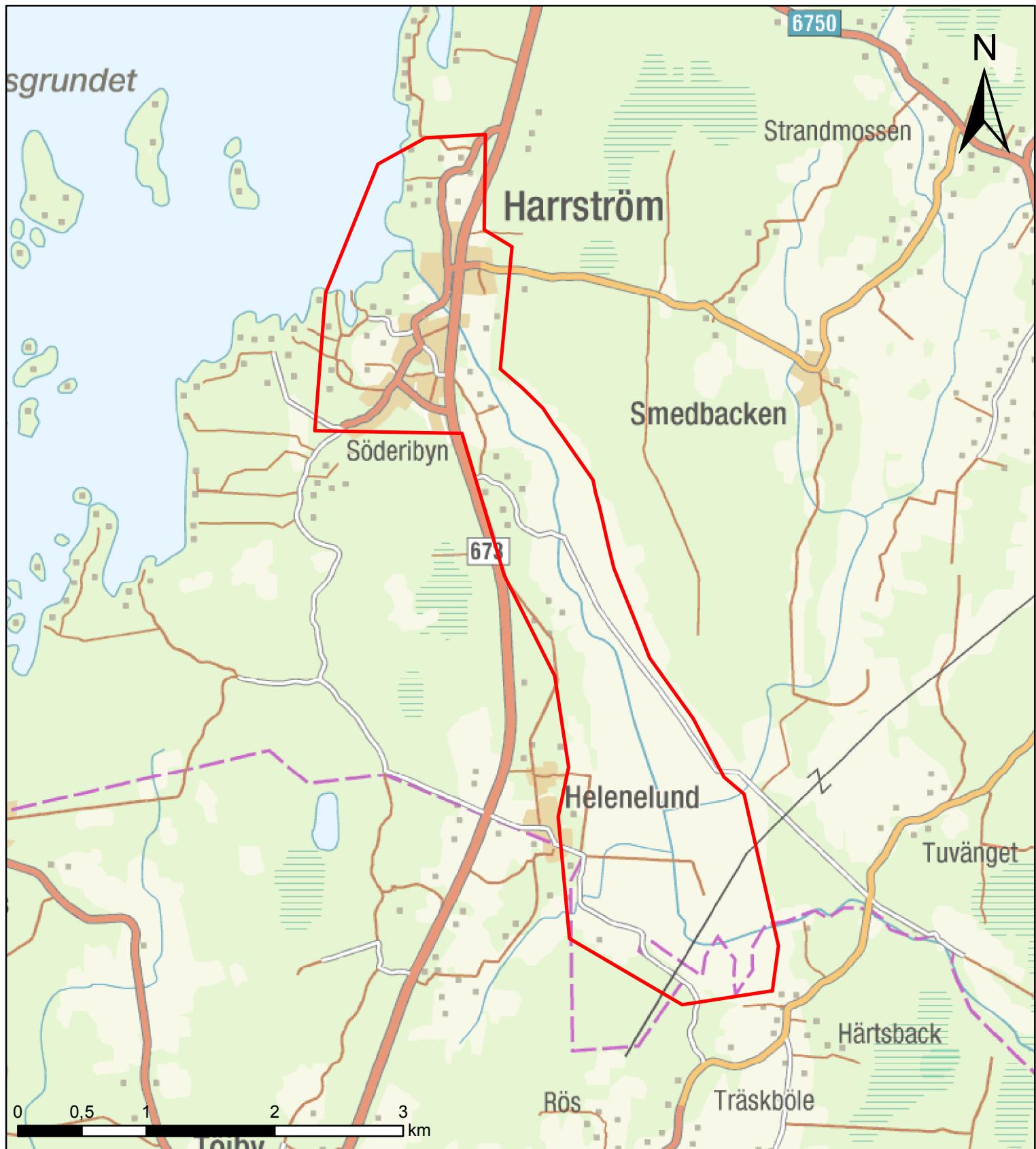
Värdefulla vårdbiotoper: Revetti strandäng; Harvungåns strandbete; Harrströms strandängar

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Harrströms ådals kulturlandskap

Kommun: Korsnäs, Närpes

Landskap: Österbotten

 Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Kaj Höglund

116. Merenkurkun saaristomaisemat

Merenkurkun saaristonmaisemien maisemanähtävyys muodostuu useista saarista ja saariryhmistä lähivesialueineen. Saaret edustavat maankohoamisrannikon saaristo- ja kalastuskulttuuria sekä ainutlaatuisia luonnonoloja. Merenkurkun saaristomaisemat on ehdolla valtakunnallisesti arvokkaaksi maisemanähtävyydeksi uutena kohteena.

Maakunta	Pohjanmaa
Kunta	Maalahti, Mustasaari, Uusikaarlepyy, Vaasa, Vöyri
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Etelä-Pohjanmaan rannikkoseutu
Pinta-ala	81 753 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 57 ha maatalousalueita: 84 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 3 464 ha rakennettuja alueita: 71 ha vesialueita: 78 077 ha

Luonnonpiirteet

Merenkurkun saaristomaisemien maisemanhätyvyyss muodostuu useista saarista ja saariryhmistä lähivesialueineen. Näitä ovat Stömmingsbådarna, Malaxkallan, Bergögaddarna ja Rönnskären Maalahdessa, Norrskären ja Märaskäret Mustasaarella, Mikkelinsaaret Vöyrissä sekä Jöysan, Svartörarna ja Stubben Uudessakaarlepyyssä. Maisemanhätyvyyss kuvastaa monipuolisesti Merenkurkun saariston maankohoamismaisemaa ainutlaatuiseen luontokohteen, kalastuselinkeinon maisemineen sekä merenkulun historiaan liittyyvine rakenteineen.

Unescon maailmanperintökohteeksi valitun Merenkurkun saariston laakean maiseman perustan muodostavat 1 880–1 270 miljoonaa vuotta vanhan vuorijonon juuret, jotka eroosio ja sedimentaatio ovat kuluttaneet esiiin. Alueen kiteinen kallioperä koostuu pääosin gneisseistä, amfiboliiteistä ja granodoriittisista kivistä. Kallioperää peittävät monenlaiset moreenimuodostumat, kuten kumpumoreenit sekä De Geer- ja rogenmoreeniselänteet. Saarten maaperä on tyypillisesti hiekka- ja soramorenia, mutta paikoin alueella on myös kalliomaata sekä sora-, hiesu- ja hiekka-alueita.

Merenkurkun saaristo on edelleen jatkuvan maankohoamisen tulosta. Alueen ensimmäiset saaret paljastuivat merestä noin 5 000 vuotta sitten ja uutta maata nousee kahdeksan millimetrin vuosivauhdilla. Saariston rantaviiva on hyvin rikkonainen ja ranta-alueita leimaavat louhikot, pienet saaret sekä lukuisat merenlahdet ja poukamat. Aalokko ja talvijäät muovaavat uutta maata sekä luovat rantakivikoita ja rantavaljeja. Maankohoamisrannikolle tunnusomaisia erityispiirteitä alueella ovat kluuvijärvet, fladat, muinaisrannat, kivikot, rantavallit, luonnonhiekkarannat, suot, silokalliot ja siirtolohkareet.

Lohkarerantojen kasvillisuus on tyypillisesti matalaa ja vaativatonta. Maankohoamisrannikolle on ominaista kasvillisuuden vyöhykkeisyys, joka alkaa vesi- ja rantakasvien vyöhykkeestä ja vaihettuu korkeampien kasvien kautta leppä- ja kuusimetsävyöhykkeeksi. Tyypillinen kasvupaikatyyppi saarella on tuore kargas, joka muuttuu paikoin kuivahkoksi ja lehtomaiseksi kankaaksi. Saarten rantavyöhykkeet ovat usein karukkokangasta. Alueen linnusto on poikkeuksellisen runsasta ja monipuolista sekä pesintä- että muuttoaikaan. Merenkurkun saariston nisäkäslajistoon kuuluvat muun muassa saukko, minkki, piisami, harmaahylje ja itämerenorppa. Matalaulappainen, matalien lahtien ja fladojen kirjoma alue tarjoaa otollisen elinympäristön myös monille kalalajeille. Suurin Merenkurkun saariston kalaharvinaisuuksista on äärimmäisen uhanalainen meressä kuteva harjus, joka on alueella endeeminen.

Luonnonoloiltaan alueen merkittävimpia kohteita ovat Mikkelinsaarten ryhmä sekä Rönnskären ja Bergögaddarnan muodostama kokonaisuus. Mikkelinsaaret koostuvat yli 300 vaihelevankokoisesta kivikkoisesta saaresta, joiden ranta-alueita leimaavat fladat, kluuvijärvet ja umpeutuvat matalat lahdelmat. Saarella kasvaa matalia koivumetsiä sekä satunnaisia kuusikoita, joita on hakattu ennen alueen suojelemista. Rönnskären metsäkasvillisuus on niin ikään koivuvuoitosta ja pienten kuusivyöhykkeiden halkomaa. Pienemmällä ludoilla on laajoja edustavia nummia. Saarten diabaasisen kallioperän ansiosta alueen kasvillisuudesta löytyy harvinaisia kalkinsuosijoita. Bergögaddarna on puolestaan linnustollisesti arvokas kohde, jossa pesii muun muassa merkittävä osa Suomen lapasotkakkannasta. Linnustoltaan merkittäviä kohteita ovat myös Mustasaaren ulkomerellä sijaitsevat Norrskären sekä Uudenkaarlepyyn Stubben.

Kulttuurihiireet

Merenkurkun saaristossa on harjoitettu merellisiä pyyntielinkeinoja kivikauden loppupuolelta lähtien. Vaikka asuinpaikat ovat olleet maankohoamisen takia lyhytkäisiä, on saaristossa paljon muinaisjäännöksiä. Tyypillisesti jäännökset ovat luonnonkivistä kasattuja rakenteita, kuten kalastajien tai hylkeenpyytäjien leirien jälkiä, kiviuhuneja (ryssänuunea), kivikompassuja sekä kivistä tehtyjä labyrinttejä (jatulintarhoja). Kivistä on kasattu aikojen saatossa myös vaihelevankokoisia röykköitä ja valleja, venevalkamia, merimerkkejä ja verkonkuvaustelineitä. Lisäksi kivikkoihin on raivattu polkuja, veneenvetopaikkoja sekä pyynnissä tarvittuja varastokuoppia ja ampumasuoja.

Ensimmäiset kirjalliset maininnat Merenkurkun saaristoalueesta ovat 1300-luvulta, jolloin alueen asukkaiden pääelinkeinot olivat kalastus ja hylkeenpyynti. Keskiäjalla Merenkurkun saarella liikuttiin lähinnä pyyntimatkoilla. Pysyvästi asutusta muodostui ainoastaan merestä nousseille alueille kasvaneiden rantaniittyjen ympäristöihin. 1500-luvulla kalamaja-asutusta on ollut muun muassa Rönnskärenin Storskäretillä sekä Stubbenilla. Näiden lisäksi kalastusyhteisöt ja -yhdykskuntia on ollut Malaxkallanilla, silakanpyyntitukikohtana toimineella Norrskärellä sekä 1830-luvulta 1980-luvulle pysyvästi asutuilla Mikkelinsaarilla.

Saarten nykyinen rakennuskanta muodostuu lähinnä kalastajamökeistä, jotka ovat suureksi osaksi vapaa-ajankäytössä. Alueen kala satamia luonnehtivat pienet punamullat ja satulakattoiset venevajat, jotka ovat säilyneet tyyliltään perinteisänä lukuun ottamatta 1900-luvulla yleistynytä ulkomaalausta. Satamien tuntu maan on rakennettu myös muita rakennuksia, kuten suolaamoja. Kalastuselinkeinon synnyttämien rakennetuji ympäristöjen ohella alueelta löytyy jonkin verran maataloustoiminnan merkkejä. Esimerkiksi Uudenkaarlepyyn Svartörarnan saariryhmää on käytetty laidunsaarina.

Matalassa ja kivikoisessa saaristossa on harjoitettu myös luotsitoimintaa. Lisäksi alueelle on rakennettu lukuisia kummeleita, pookeja ja loistoja. Rönnsäären Fällskäretissä sijaitsee Suomen vanhin pystyssä oleva puupooki, joka rakennettiin vuonna 1784. 1800-luvulla rakennettuja majakoita alueella ovat vuonna 1847 rakennettu Norrskärin tilimajakka, Strömningsbådanin hyvin säilynyt teräsrakenteinen majakka vuodelta 1885 sekä Stubbenin tunnusmajakka vuodelta 1857. Stubbenin uudempi luotsiasema-majakkarakennus on vuodelta 1954. 1900-luvun rakennusperintöä alueella edustavat myös Lillsandenin loisto ja loistonhoitajan rakennukset 1900-luvun alusta, Strömningsbådanin asuinrakennus 1940-luvulta, luontoasemakäyttöön muuttettu Mikkelinsaarten entinen merivartioasema vuodelta 1950, sekä Rönnsäären luotsiasema vuodelta 1967. Majakoiden yhteydessä on majakanvartijoiden ja majakkayhteisöjen rakennuksia, joiden tyypit ja iät vaihtelevat. Alueen majakat on automatisoitu toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Suomen viimeinen miehitetty majakka, Norrskär, tyhjeni vuonna 1987.

Nykyisin perinteisten kalastus- ja merenkäytelinkeinojen rinnalle on noussut Merenkurkun saaristossa matkailu, joka on alueella suhteellisen laajamittaisista väylien vaikeakulkuisudesta ja saarten käyttörajoituksesta huolimatta. Alueen matkailukohteissa korostuvat niin luonto kuin perinteiset elinkeinotkin. Mikkeli-saarten luontokeskuksen yhteydessä on luontopolku, jonka varrella voi tutustua saarten luontoon sekä kalastushistoriaan. Stubbenin majakka- ja luotsiasemarakennuksessa toimii puolestaan kesähotelli. Monille alueen saarille järjestetään venekuljetuksia. Lintujen pesimääkaan retkeilyä on rajoitettu useilla saarilla.

Maisemakuva

Merenkurkku on matalavetinen merialue, josta vaikeakulkuiset matalikot ja nopea maankohoaminen tekevät ainutlaatuisen. Alueen kallioperää peittävät monenlaiset moreenimuodostumat, jotka antavat alueen luonnonmaisemalle omaleimaisen luonteen. Saarten rannat ovat kivikkoisia ja niitä leimaavat soistuneet vesialueet, kluuvijärvet ja fladat. Rantaviiva on tyypillisesti hyvin rikkonainen ja maankohoamisen jäljet näkyvät kaikkialla luonnossa. Kasvillisuudeltaan saaret vaihtelevat karuista nummisaarista matalaan koivu- ja havumetsään kasvavii saariin. Saarten välissä on kivikkoisia vesialueita sekä hieman syvempiä väyliä ja selkiä.

Merenkurkun saaristo on täynnä monenikäisiä ihmistoiminnan jälkiä, jotka kertovat maankohoamissaariston asumusten väliaikaisudesta. Saaristossa on lukuisia vanhoja kalastajien ja hylkeenpyytäjienkin leirien jälkiä, kuten kivikkoihin raivattuja yöpymispalikoja, kiviuhreja, kivirivejä ja kivisiä sokkelolatomuksia. Alueen rakennuskanta koostuu enimmäkseen vapaa-ajankäytössä olevista kalastajamökeistä sekä majakka- ja luotsitoiminnan rakennuksista. Alueella on monta pookia, loistoa ja majakkaa sekä niihin liittyviä huolto- ja asuinrakennuksia, jotka ovat avarassa merimaisemassa huomattavia maamerkkejä.

Arvointi

Merenkurkun saaristomaisemat ovat geologisesti ja maisemallisesti ainutlaatuinen alue. Merenkurkun saaristo on luonnonoloiltaan laajalti tunnettu maailmanperintökohde, jonka maisemien kulttuurihiireet kuvastavat pyynti- ja luotsielinkeinojen kehitystä. Alueen arvoa nostavat useat suojeellut luontokohteet sekä merenkulun historiaan liittyvät rakenteet. Merenkurkun saaristo on valittu yhdeksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

Unescon maailmanperintökohteet: Merenkurkun saaristo

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 106 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävä rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Merenkurkun saariston majakka- ja luotsisaaret (Rönnsäär, luotsisaari; Rönnsäär, majakkasaari; Lillsanden; Strömningsbådan; Norrskär), Stubbenin majakkayhdyskunta

YSA Yksityismaiden suojealueet: Mikkelinsaaret 1 (Sten 1); Mikkelinsaaret 2 (Sten 2); Mikkelinsaaret 3 (Stormskär); Mikkelinsaaret 4 (Ahlskär); Mikkelinsaaret 5 (Veran 1); Mikkelinsaaret 6 (Erickson); Mikkelinsaaret 7 (Lundskär); Mikke-

linsaaret 10 (Nordberg); Mikkelinsaaret 11 (Kuluskäret 1); Mikkelinsaaret 12 (Kuluskäret 2); Mikkelinsaaret 13 (Jernstängen); Mikkelinsaaret 14 (Vildskär och Gårdarna); Mikkelinsaaret 15 (Furuskär); Mikkelinsaaret 16 (Hvitfågelskär); Mikkelinsaaret 17 (Sunnanskär); Mikkelinsaaret 19 (Sandstrand); Mikkelinsaaret 21 (Veron); Mikkelinsaaret 20 (Han-nuksela); Mikkelinsaaret 22 (Enluot); Mikkelinsaaret 24 (Källskär); Mikkelinsaaret 25 (Lusskär); Mikkelinsaaret 26 (Petsmo smf); Mikkelinsaaret 27 (Lusskär I); Mikkelinsaaret 28 (Lillsandöur-Untola); Mikkelinsaaret 29 (Stora Sandören 1); Mikkelinsaaret 30 (Stora Sandören 2); Mikkelinsaaret 31 (Vildskär); Mikkelinsaaret 32 (Stora Höuvan); Mikkelinsaaret 33 (Gårdarna); Mikkelinsaaret 34 (Norrgård); Mikkelinsaaret 35 (Tapiola); Mikkelinsaaret 36 (Märaskär); Mikkelinsaaret 37 (Maxmo Skärgårds smf); Mikkelinsaaret 38 (Norrskär); Mikkelinsaaret 39 (Ahlskär); Mikkelinsaaret 40 (Söderlund); Mikkelinsaaret 42; Mikkelinsaaret 43; Mikkelinsaaret 44; Mikkelinsaaret 45; Mikkelinsaaret 46; Mikkelinsaaret 47; Mikkelinsaaret 48; Mikkelinsaaret 49; Mikkelinsaaret 51; Mikkelinsaaret 52; Mikkelinsaaret 53; Mikkelinsaaret 54; Mikkelinsaaret 55; Mikkelinsaaret 56; Mikkelinsaaret 57; Mikkelinsaaret 58; Mikkelinsaaret 59; Mikkelinsaaret 61; Mikkelinsaaret 62; Mikkelinsaaret 63; Mikkelinsaaret 64; Mikkelinsaaret 65; Mikkelinsaaret 66; Mikkelinsaaret 67; Mikkelinsaaret 68; Mikkelinsaaret 69; Mikkelinsaaret 70; Mikkelinsaaret 71; Mikkelinsaaret 72; Mikkelinsaaret 73; Mikkelinsaaret 74; Mikkelinsaaret 75; Mikkelinsaaret 80 (Stora Käxören); Mikkelinsaaret 81 (Kaliasgrund); Bergön saaristo 1 (Gigbådan); Bergön saaristo 2 (Östman); Bergön saaristo 3 (Gadden); Bergön saaristo 4; Bergön saaristo 5; Bergön saaristo 6; Bergön saaristo 7; Bergön saaristo 8; Bergön saaristo 9; Bergön saaristo 10; Bergön saaristo 11; Bergön saaristo 12; Bergön saaristo 13; Bergön saaristo 14; Bergön saaristo 15; Bergön saaristo 16; Bergön saaristo 17; Bergön saaristo 18; Bergön saaristo 19; Bergön saaristo 20; Bergön saaristo 21; Bergön saaristo 22; Bergön saaristo 23; Bergön saaristo 24; Bergön saaristo 25; Bergön saaristo 26; Bergön saaristo 27; Bergön saaristo 28; Bergön saaristo 29; Bergön saaristo 31; Bergön saaristo 32; Bergön saaristo 33; Bergön saaristo 34; Bergön saaristo 35; Bergön saaristo 36; Bergön saaristo 37; Bergön saaristo 38; Bergön saaristo 39; Bergön saaristo 40; Bergön saaristo 41; Bergön saaristo 42; Bergön saaristo 43; Bergön saaristo 44; Bergön saaristo 45; Bergön saaristo 46; Bergön saaristo 47; Bergösmf.fredningsomr.; Bergösmfvatten.fredningsomr.

PMO Valtioneuvoston periaatepäätös Mikkelinsaarten saariryhmän suojelemiseksi 24.8.1989: Mikkelinsaarten erityinen suojealue

RSO Rantojensuojeluohjelma: Uudenkaarlepyyn saaristo; Mikkelinsaarten saaristo; Halsön–Rönnskären–Norrskär

Ramsar-alueet: Merenkurkun saaristo

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Uudenkaarlepyyn saaristo; Merenkurkun saaristo

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Uudenkaarlepyyn saaristo; Merenkurkun saaristo

Tiedot haettu 26.5.2015

Merenkurkun saaristomaisemat

Kunta: Maalahti, Mustasaari, Uusikaarlepyy, Vaasa, Vöyri

Maakunta: Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Kaj Höglund

116. Kvarkens skärgårdslandskap

Landskapsvärdheten Kvarkens skärgårdslandskaps består av flera öar och ögrupper med närliggande vattenområden. Öarna representerar landhöjningskustens skärgårds- och fiskekultur samt unika naturförhållanden. Kvarkens skärgårdslandskap föreslås som ett nytt objekt i förteckningen över nationellt värdefulla landskapsvärdheter.

Landskap	Österbotten
Kommun	Korsholm, Malax, Nykarleby, Vasa, Vörå
Landskapsprovins	Österbotten
Landskapsregion	Södra Österbottens kustregion
Area	81 753 ha, varav öppna våtmarker: 57 ha jordbruksmarker: 84 ha skog och halvnaturliga marker: 3 464 ha anlagda ytor: 71 ha vatten: 78 077 ha

Naturens särdrag

Kvarkens skärgårdslandskap består av flera öar och ögrupper med närliggande vattenområden. Dessa är Strömmingsbådarna, Malaxkallan, Bergögaddarna och Rönnskären i Malax, Norrskären och Märsaskäret i Korsholm, Mickelsörarna i Vörå samt Jöysan, Svartörarna och Stubben i Nykarleby. Landskapssevärdheten reflekterar på ett mångsidigt sätt Kvarkens skärgårds landhöjningslandskap med dess unika naturobjekt, fiskeriärländskapet och strukturer som hör ihop med sjöfartshistorian.

Kvarkens skärgård finns med på Unescos världsarvslista, och grunden till dess flacka landskap utgörs av rötterna till en 1 880–1 270 miljoner år gammal bergskedja som erosion och sedimentation har nött fram. Områdets kristallina berggrund består i huvudsak av gnejser, amfiboliter och granodioritiska stenar. Berggrundens täcks av flera olika typer av moränformationer, till exempel kullmoräner samt De Geer- och rogenmoränryggar. Öarnas jordmån består vanligen av sand- och grusmorän, men ställvis förekommer även bergig terräng samt grus-, mjäla- och sandområden.

Kvarkens skärgård är resultatet av landhöjningen som fortfarande pågår. De första öarna på området steg från vattnet för ca 5000 år sedan, och landhöjningen fortsätter med 8 millimeter per år. Skärgårdens strandlinje är mycket oenhetlig och strandområdena karakteriseras av blockfält, små ör och åtskilliga havsvikar och bukter. Vågsvallet och vinterisarna formar den nya jorden och skapar stenstränder och strandvallar. Särdrag som är typiska för landhöjningskusten är glosjöarna, fladorna, fornstränderna, stenjordarna, strandvalarna, de naturliga sandstränderna, myrarna, rundhällarna och flyttblocken.

Blocksträndernas växtlighet är vanligen låg och anspråkslös. Det är typiskt för landhöjningskusten att växtligheten förekommer i zoner som börjar med vatten- och strandväxternas zon, och övergår via högre växter till en al- och granskogszon. En typisk växtplatstyp på öarna är frisk mo, som ställvis övergår i en torr mo eller lundartad mo. Öarnas strandzoner består ofta av karga moskogar. Områdets fågelbestånd är ovanligt rikt och mångsidigt under både häckningen och flyttningen. Bland Kvarkens skärgårds däggdjursarter finns bland annat utter, mink, bisamräcka, gräsäl och östersjövikare. Området med grunda fjärdar, vikar och flador erburner även en gynnsam livsmiljö för flera olika fiskarter. Den mest sällsynta fiskarten i Kvarken är den starkt hotade havslekande harren som är endemisk på området.

De objekt på området som har de mest betydelsefulla naturförhållanden är Mickelsörarnas ögrupp samt helheten som utgörs av Rönnskären och Bergögaddarna. Mickelsörarna består av över 300 steniga ör i olika storlek vars stränder karakteriseras av flador, glosjöar och små grunda igenväxande vikar. På öarna växer låg björkskog och sporadiska grandungar som huggits innan området skyddades. Rönnskärens skogsväxtlighet är likaså björkdominerad med små granzoner. På de mindre skären finns stora representativa hedar. Tack vare öarnas diabasisika berggrund förekommer det sällsynta kalkgynnade arter på öarna. Bergögaddarna är ett värdefullt fågelobjekt, där bland annat en betydande del av Finlands bergandbestånd häckar. Andra objekt med värdefulla fågelbestånd är Norrskären som ligger i yttra havsbandet utanför Korsholm samt Stubben i Nykarleby.

Kulturella särdrag

I Kvarkens skärgård har man utövat marina fångstnäringar sedan slutet av stenåldern. Trots att boplatserna var kortvariga på grund av landhöjningen finns det gott om fornlämningar i skärgården. Vanligen är lämningarna strukturer av natursten, till exempel spår av fiskares eller sälflångares läger, stenugnar (ryssugnar), stenkompisser och labyrinter byggda av stenar (jungfrudanser). Genom tiderna har stenar även hopats för att skapa olika stora rösen och vallar, båthamnar, sjömärken och ställningar för att torka nät. Dessutom har man på steniga fält röjt stigar, platser för att dra upp båtar samt förvaringsgropar och skytteskydd som behövdes vid fångst.

Kvarkens skärgårdsområde nämns första gången i skrift på 1300-talet, då huvudnäringarna på området var fiske och sälflångst. På medeltiden rörde man sig på Kvarkens ör mest i samband med fångst. De enda platserna som fick fast bosättning var runt strandängarna som vuxit fram på områden som höjts ur havet. På 1500-talet fanns det bosättning i fiskarkojor bland annat på Storskäret i Rönnskären samt på Stubben. Dessutom fanns det fiskarsamhällen på Malaxkallan, på Norrskär som fungerade som bas för strömmingsfisket, samt på Mickelsörarna som hade fast bosättning från 1830-talet fram till 1980-talet.

Öarnas nuvarande byggnadsbestånd består främst av fiskarstugor som till stor del är i fritids bruk. Områdets fiskehamnar karakteriseras av små rödmyllade båthus med sadeltak som bevarat sin traditionella stil, med

undantag av fasadmålningen som blev vanlig på 1900-talet. I närheten av hamnarna byggdes även andra byggnader, till exempel salterier. Förutom de byggda miljöer som uppkommit i och med fiskenäringen finns det även en del tecken på jordbruksverksamhet på området. Till exempel Svartörarna i Nykarleby har använts som betesöar.

I den grunda och steniga skärgården utövades även lotsverksamhet. Dessutom byggdes flera kumlen, båkar och ledfyrar på området. På Fallskäret i Rönnskären ligger Finlands äldsta bevarade träbåk, som byggdes 1784. Områdets fyra som byggdes på 1800-talet är Norrskärs tegelfyr från 1847, Strömmingsbådans välbevarade fyr med stålkonstruktion från 1885 samt Stubbens båk från 1857. Stubbens nyare lotsstation-fyrbyggnad är från 1954. På området representeras 1900-talets byggnadsarv även av Lillsandens ledfyr och fyrvaktarbyggnaderna från början av 1900-talet, Strömmingsbådans bostadshus från 1940-talet, Mickelsörarnas före detta sjöbevakningsstation från 1950 som gjorts om till naturstation, samt Rönnskärens lotsstation från 1967. I samband med fyra finnas fyrvaktarnas och fyrsamfällenas byggnader av varierande typ och ålder. Områdets fyra automatiserades under årtiondena efter andra världskriget. Finlands sista bemannade fyr Norrskär tömdes 1987.

Nuförtiden har de traditionella fiske- och sjöfartsnäringarna i Kvarkens skärgård fått sällskap av turismen, som är ganska omfattande på området trots de svårframkomliga farlederna och öarnas användningsbegränsningar. På områdets besöksmål framhävs både naturen och de traditionella näringarna. I samband med Mickelsörarnas naturstation finns en naturstig längs med vilken man kan bekanta sig med öarnas natur och fiskarhistoria. I Stubbens fyr- och lotsstationsbyggnad fungerar ett sommarhotell. Båttransport ordnas till många av öarna i området. Under fåglarnas häckningstid begränsas tillgången till flera av öarna.

Landskapsbild

Kvarken är ett grunt havsområde som görs unikt av dess svårframkomliga grynnor och snabba landhöjning. Områdets berggrund täcks av många olika typer moränformationer som ger områdets naturlandskap dess säregna karaktär. Öarnas stränder är steniga och de karakteriseras av försumpade vattenområden, glosjöar och flador. Strandlinjen är mycket oenhetlig, och tecken på landhöjningen är synliga överallt i naturen. Öarnas växtlighet varierar från karga hedar till låg björk- och barrskog. Mellan öarna finns stenrika vattenområden samt lite djupare farleder och fjärdar.

Kvarkens skärgård är full av tecken på mänsklig verksamhet av olika åldrar som reflekterar tillfälligheten av landhöjningsskärgårdens boplatser. I skärgården finns åtskilliga tecken på gamla fiskar- och sälfangarläger, till exempel övernattningsställen som röjts upp bland stenar, stenugnar, stenrader och stenlabyrinter. Områdets byggnadsbestånd består till största delen av fiskarstugor i fritids bruk samt fyr- och lotsverksamhetens byggnader. På området finns många båkar, ledfyrar och fyra samt tillhörande ekonomibyggnader och bostadshus som är tydliga landmärken i det öppna havslandskapet.

Bedömning

Kvarkens skärgårdslandskap är ett geologiskt och landskapsmässigt unikt område. Kvarkens skärgårds naturförhållanden gör det till ett välkänt världsarv, och landskapets kulturdrag reflekterar fångst- och lotsnäringarnas utveckling. Områdets värde ökar i och med de flera skyddade naturobjekten samt strukturerna som hör ihop med sjöfartshistorian. Kvarkens skärgård har valts till ett av Finlands 27 nationallandskap.

Unescos världsarv: Kvarkens skärgård

Objekt i fornlämningsregistret: 106 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Kvarkens skärgårds fyr- och lotsöar (Rönnskär, lotsö; Rönnskär, fyrö; Lillsanden; Strömmingsbådan; Norrskär), Stubbens fyrsamhälle

YSA Skyddsområden på privat mark: Mickelsörarna 1 (Sten 1); Mickelsörarna 7 (Lundskär); Mickelsörarna 11 (Kuluskäret 1); Mickelsörarna 10 (Nordberg); Mickelsörarna 12 (Kuluskäret 2); Mickelsörarna 13 (Jernstången); Mickelsörarna 15 (Furuskär); Mickelsörarna 16 (Hvitfägelskär); Mickelsörarna 17 (Sunnanskär); Mickelsörarna 19 (Sandstrand); Mickelsörarna 21 (Veron); Mickelsörarna 2 (Sten 2); Mickelsörarna 3 (Stormskär); Mickelsörarna 4 (Ahlskär); Mickelsörarna 5 (Veran 1); Mickelsörarna 6 (Erickson); Mickelsörarna 14 (Vildskär och Gårdarna); Mickelsörarna 20 (Hannuksela); Mickelsörarna 22 (Enluot); Mickelsörarna 24 (Källskär); Mickelsörarna 25 (Lusskär); Mickelsörarna 26

(Petsmo smf); Mickelsörarna 27 (Lusskär I); Mickelsörarna 28 (Lillsandö-Untola); Mickelsörarna 29 (Stora Sandören 1); Mickelsörarna 30 (Stora Sandören 2); Mickelsörarna 31 (Vildskär); Mickelsörarna 32 (Stora Höuvan); Mickelsörarna 33 (Gårdarna); Mickelsörarna 34 (Norrgård); Mickelsörarna 35 (Tapiola); Mickelsörarna 36 (Märaskär); Mickelsörarna 37 (Maxmo Skärgårds smf); Mickelsörarna 38 (Norrskär); Mickelsörarna 39 (Ahlskär); Mickelsörarna 40 (Söderlund); Mickelsörarna 42; Mickelsörarna 43; Mickelsörarna 44; Mickelsörarna 45; Mickelsörarna 46; Mickelsörarna 47; Mickelsörarna 48; Mickelsörarna 49; Mickelsörarna 51; Mickelsörarna 52; Mickelsörarna 53; Mickelsörarna 54; Mickelsörarna 55; Mickelsörarna 56; Mickelsörarna 57; Mickelsörarna 58; Mickelsörarna 59; Mickelsörarna 61; Mickelsörarna 62; Mickelsörarna 63; Mickelsörarna 64; Mickelsörarna 65; Mickelsörarna 66; Mickelsörarna 67; Mickelsörarna 68; Mickelsörarna 69; Mickelsörarna 70; Mickelsörarna 71; Mickelsörarna 72; Mickelsörarna 73; Mickelsörarna 74; Mickelsörarna 75; Mickelsörarna 80 (Stora Käxören); Mickelsörarna 81 (Kallasgrund); Bergö skärgård 1 (Gigbådan); Bergö skärgård 2 (Östman); Bergö skärgård 3 (Gadden); Bergö skärgård 4; Bergö skärgård 5; Bergö skärgård 6; Bergö skärgård 7; Bergö skärgård 8; Bergö skärgård 9; Bergö skärgård 10; Bergö skärgård 11; Bergö skärgård 12; Bergö skärgård 13; Bergö skärgård 14; Bergö skärgård 15; Bergö skärgård 16; Bergö skärgård 17; Bergö skärgård 18; Bergö skärgård 19; Bergö skärgård 20; Bergö skärgård 21; Bergö skärgård 22; Bergö skärgård 23; Bergö skärgård 24; Bergö skärgård 25; Bergö skärgård 26; Bergö skärgård 27; Bergö skärgård 28; Bergö skärgård 29; Bergö skärgård 31; Bergö skärgård 32; Bergö skärgård 33; Bergö skärgård 34; Bergö skärgård 35; Bergö skärgård 36; Bergö skärgård 37; Bergö skärgård 38; Bergö skärgård 39; Bergö skärgård 40; Bergö skärgård 41; Bergö skärgård 42; Bergö skärgård 43; Bergö skärgård 44; Bergö skärgård 45; Bergö skärgård 46; Bergösmf.fredningsomr.; Bergösmfvatten.fredningsomr.; Bergö skärgård 47

PMO Statsrådets principbeslut om skydd av Mickelsörarna 24.8.1989: Mickelsörarnas särskilda skyddsområde

RSO Programmet för skydd av stränder: Nykarlebys skärgård; Mickelsörarnas skärgård; Halsön–Rönnskären–Norrskär

Ramsar-områden: Kvarkens skärgård

Internationellt värdefulla fågelområden (IBA): Nykarlebys skärgård; Kvarkens skärgård

Områden i Fl Natura 2000-nätverket: Nykarlebys skärgård; Kvarkens skärgård

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Kvarkens skärgårdslandskap

Kommun: Korsholm, Malax, Nykarleby, Vasa, Vörå

Landskap: Österbotten

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Annukka Kuoppala

117. Björköbyn saariston kulttuurimaisema

Björköby on ehyenä säilynyt Pohjanmaan rannikon saaristokylä, jonka maiseman rungon muodostavat Merenkurkun ainutlaatuiset luonnonolot. Björköbyn saariston kulttuurimaisema on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Björköby, 1995), jonka rajausta on laajennettu Björköbyn lähisairistoon ja Valassaarille.

Maakunta	Pohjanmaa
Kunta	Mustasaari
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Etelä-Pohjanmaan rannikkoseutu
Pinta-ala	19 590 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 257 ha maatalousalueita: 402 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 5 218 ha rakennettuja alueita: 171 ha vesialueita: 13 542 ha

Luonnonpiirteet

Björköbyn saariston kulttuurimaisema on erittäin arvokas esimerkki Pohjanmaan maankohoamisrannikon saaristoasutuksesta ja luonnonoloista. Maisemaa rytmittävä lounasta koilliseen kulkevat De Geer -moreenit, jotka ovat syntyneet jääkauden aikana veteen päätyneen jäätikön reunaan. De Geer -moreenit näkyvät maaostossa ja vesialueilla pyykkilautamaisena kuviona, jolle ovat tunnusomaisia pitkät, matalat ja kivikkoiset pohjamoreeniselänteet sekä niiden väliset soistuneet painanteet. Moreeniharjanteiden välisiin mataliin salmiin ja lahtiin on kerrostunut hienojakoisia sedimenttejä. Alueella on myös päätemoreeneja vastaan kohtisuorasti kulkevia rogenmoreenimuodostumia, jotka ovat luonteenomaisia etenkin Valassaarten maise-malle. Kuivalla maalla on monin paikoin kivisiä pirunpeltoja osoittamassa taannoisten rantaviivojen sijainteja.

Geomorfologiastaan johtuen Björköön ja sen lähihaararten rannat ovat matalia ja kivisiä. De Geer -moreenien reunoilta on kapea rantakasvillisuusvyöhyke, jossa kasvaa tyrniä. Saariston suojaistia lahtia luonnehtii rehevä ja korkea, järviruo'on hallitsema kasvillisuus. Alueen yleisin metsätyppi on mustikkapohjainen tuore kuusimetsä, jota on 1900-luvulla korvattu mäntyistutuksilla. Korkeilla ja kuivilla paikoilla on kuivaa kangasmetsää ja siellä täällä esiintyy myös lehtomaista kangasmetsää. Björköön länsipuolella ja joillakin luodoilla kasvaa pitkään kestäneen laiduntamisen jäänteenä koivua. Rantoja reunustavat leppävyöhykkeet. Björköbyn ympäristössä on myös paikoittaisia haapametsiköitä, jotka ovat maiseman ja luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittäviä. Björköön luoteispuolella sijaitsevalla Valassaarilla on merellisen metsäluonnon ohella hienoja kanervanummeja. Lappörarna ja muutamat muut pienemmät saaret sekä Långgrund ovat laajoja perinnebiotooppialueita.

Björköbyn saaristo on osa Merenkurkun saariston maailmanperintökohdetta, joka on Suomen ainoa luonkokde Unescon maailmanperintöluettelossa. Merenkurkun saaristolla on suuri geologinen arvo, sillä maa kohoaa alueella lähes 90 senttimetriä vuosisadassa, nopeammin kuin juuri missään muualla maailmassa. Björköbyn lajistoltaan monimuotoisella alueella tavataan muun muassa 13 uhanalaista kasvilajia sekä harvinaisia lintulajeja. Valassaaret on suosittu muutonseurantakohde, jossa sijaitsee lintuasema. Valassaarten-Björkögrundenin luonnonsuojelualueella on voimassa yleinen maihinnousukiello lintujen pesimääikana.

Kulttuuripiirteet

Alueen De Geer -moreenit ovat ohjanneet maankäyttöä silmiinpistävästi. Kivist ja pitkänomaiset moreeniselänteet ovat olleet suotuisia rakennuspaikkoja, ja valtaosa kylän rakennuksista sijaitsee selänteiden päällä. Kyläkeskuksen ulkopuolella moreeniselänteitä on laidunnettu. Aikaisemmin lehmät laidunsivat vaapasti koko saarella, ja vain pellot ja puutarhat aidattiin niiden ulottumattomiin. Nautakarjan ohella Björköbyssä on ollut runsaasti lampaita, jotka ovat laiduntaneet kesäisin lähisaarilla. Muutamilla saarilla laidunnus jatkuu edelleen ylläpitäen arvokkaita perinnebiotooppeja.

Björköbyn pellot sijaitsevat melko tiiviisti kylän keskellä pitkänomaisissa painanteissa kiviaitojen reunustamina. Yksittäisiä viljelyksiä on raivattu kauemmaksi metsän keskelle. Kyläläisten laidun- ja niittyalueita on sijainnut myös Valassaarilla. Lisäksi Lappörarnalla on ollut asutusta viljelyksineen. Björkössä on edelleen jäljellä joitakin vanhoja latoja, jotka kertovat niittytilkkujen ja luhta-alueiden rehunkeruhistoriasta. Alueelta tunnetut historiallisen ajan muinaisjäännökset sijaitsevat asuttamattomilla saarilla ja rannoilla.

Björköbyn asutus sijaitsee tiiviinä ryhmittyminä selänteitä pitkin kulkevien teiden varsilla. Tiheintä asutus on vuonna 1859 rakennetun kirkon ympäristössä. Kylän rakennukset ovat Pohjanmaan saaristokylille tunnusomaisia puolitoistakerroksisia punamullattuja puutaloja. 1800-luvulta periytyvä rakennuskantaa on jäljellä melko paljon, mutta kylässä on myös jonkin verran rintamamiestaloja ja myöhempien vuosikymmenten rakennuksia. Rannat ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta säästyneet mökkirakentamiselta. Björköbyn korkeimmalla mäellä on Björköön kotiseutumuseona toimiva 1700-luvun lopulla rakennettu mökki, joka toimi Suomen sodan aikana venäläisen kenraali Barclay de Tollyn majapaikkana hänen siirtäessään joukkoaan Merenkurkun yli sotaretkelle Uumajaan.

Björköbyn saariston sijainti Merenkurkun kapeimmassa kohdassa on vaikuttanut voimakkaasti alueen liikenne- ja merenkulkuhistoriaan. Björköystä on kulkenut keskiajan lopulla Pohjanmaan Rantatiehen liittynyt talvitie Uumajaan. Myös historiallinen postireitti Pohjanlahden yli on kulkenut Björköyn ja Valassaarten kautta. Valassaarille on pystytetty vuonna 1886 rautaristikongin tukema sirorakenteinen majakka, jonka on piirtänyt Pariisin Eiffel-tornin suunnittelut ranskalainen toiminimi Henry Lapointe. Majakan rakentamisen yhteydessä Ebbskärin ja Storskärin välille tehtiin pengertie, johon liittyvä kivisilta on edelleen olemassa. Huo-

junnalle ja tärinälle alitti majakan miehitys loppui vuonna 1964 ja nykyisin majakassa palaa kaukokäyttöinen sähkövalo. Ebbskäällä on sijainnut myös merivartio- ja säähavaintoasema, jonka toiminta lopetettiin vuonna 2009.

Björköbyn vanhimmat satamat ovat jääneet pois käytöstä rantaviivan vetäytyessä. 1930-luvulle saakka käytössä ollessa Bodbackin vanhassa kalasatamassa kylän pohjoispuolella on jäljellä muutama kala-aitta ja pari vanhaa venevajaa. Myös Svedjehamnin satamassa kyläkeskuksen ulkopuolella on vanhoja rantavajoja. Svedjehamn on edelleen käytössä, mutta alkaa olla ruoppauksista huolimatta liian matala suuremmille veneille. Kookkaimmille kalastusveneille on rakennettu uusi satama Vikarskatiin Björkön pohjoisrannalle vuonna 1994. Pengertie- ja siltayhteys Björköbystä Raippaluotoon valmistui vuonna 1954. Pengertietä valmistettaessa monet Björköbyn kiviröykkiöistä purettiin tien pohjaksi.

Maisemakuva

Björköbyn saariston kulttuurimaisema on monimuotoista ja ainutlaatuista saaristomaisemaa, jossa yhdistyvät maankohoamisrannikon omaleimaiset geomorfologiset muodot sekä hyvin säilyneen kalastaja- ja pienviljelyskylän ominaispiirteet. Alueen merimaisemaa luonnehtii rikkonainen saarten, karikkojen ja vesien mosaikki. Peräkkäiset De Geer -moreeniselänteet antavat maisemalle luonteenomaisen juovaisuuden, joka näkyy vesialueella pitkänomaisten luotojen jonoina ja saarten sisäosissa metsäselänteiden, soiden ja peltojen vuorotteluna.

Björköbyn kyläkuva on säilyttänyt perinteisen asunsa yhtenäisine rakennuskantoineen sekä lukuisine peltoaloja rajaavine kiviaitoineen. Kylän asutus sijaitsee moreeniharjanteiden lakialueilla. Kylän pihapiirejä luonnonheitivät päärakennusten suuret kuistik sekä asuintontteja rajaavat pitkärunkoiset talousrakennukset. Uudempia rakentamisia istuu vanhaan kyläkuvaan sijainniltaan, värvälinnoiltaan ja mittakaavaltaan hyvin. Alueen pelloet ovat suhteellisen aktiivisesti viljeltyjä, mutta pusikoituneet tienvarret vaikeuttavat paikoin maiseman hahmottamista. Alueella on huomattavan vähän uusia vapaa-ajan rakennuksia.

Valassaaret muodostavat oman monimuotoisen kokonaisuutensa Björkön luoteispuolelle. Valassaarten luonnonmaisemat vaihtelevat havumetsistä nummialueisiin sekä maankohoamisrannikolle tyypillisiin fladoihin ja umpeutuviin merenlahtiin. Valassaarten maisemaa hallitsee vuonna 1886 rakennettu punainen majakka.

Arviointi

Björköby on ehyenä säilynyt Merenkurkun saaristokylä. Alueen ainutlaatuinen saaristoluonto ja saaristolainen kulttuurimaisema muodostavat omaleimaisen kokonaisuuden, jonka arvotekijöitä ovat Merenkurkun saariston geomorfologia, Björköbyn aktiivinen maatalous- ja kalastajakylä hyvin säilyneine rakennettuine kulttuuriympäristöineen sekä Valassaarten majakka ympäristöineen. Merenkurkun saaristo on yksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

Unescon maailmanperintökohteet: Merenkurkun saaristo

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 127 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Björkön kylämaisema; Merenkurkun saariston majakka- ja luotsisaaret (Valassaaret)

Arvokkaat perinnebiotoopit: Stora Långraden; Bodbackin yhteislaidun; Långgrundin lamaslaidun; Söndasören; Björköbyn haka

YSA Yksityismaiden suojualueet: Valsörarna–Björkögrunden; Lappörarna 1 (Björkbacka); Lappörarna 2 (Nedergård); Lappörarna 3 (Brådd); Lappörarna 4 (Skog); Lappörarna 5 (Strandlid); Lappörarna 6 (Björkas); Lappörarna 7 (Björklid); Lappörarna 8 (Rönn); Lappörarna 9 (Rönnberg); Lappörarna 10 (Åström); Lappörarna 11 (Granfors); Lappörarna 12 (Blikt); Lappörarna 13 (Johansson); Lappörarna 14 (Lindvall); Lappörarna 15 (Stubb); Lappörarna 16 (Helsing); Lappörarna 17 (Björkudd); Lappörarna 18 (Tallås); Lappörarna 19 (Backlid och Backas); Lappörarna 20 (Jung och Lindgren); Lappörarna 21 (Mattas); Lappörarna 22 (Nordkvist II); Lappörarna 23 (Kivist); Lappörarna 24 (Valjon); Lappörarna 25 (Lund); Lappörarna 26 (Vesterback); Lappörarna 27 (Landström); Lappörarna 28; Lappörarna 29; Lappörarna 30; Lappörarna 31; Lappörarna 32; Lappörarna 33; Slättskäret 1 (Doktar); Slättskäret 2 (Eklund); Slättskäret 3 (Dahlback II); Slättskäret 4 (Stenström); Slättskäret 5 (Dahlström); Slättskäret 6 (Lind); Slättskäret 7 (Norrgård); Slättskäret 8 (Mattas); Slättskäret 9 (Bergendahl); Slättskäret 10 (Doktar); Slättskäret 11; Slättskäret 12; Rönnskäret 1 (Backas); Rönnskäret 2 (Örnskat); Rönnskäret 3 (Sund); Rönnskäret 4; Rönnskäret 5 (Lågön); Björköbyn saaristo; Björköby 2 (Geust); Björköby

7 (Nyfors); Björköby 9; Björköby 10; Björköby 11; Björköby 16; Björköby 19; Björköby 22; Björköby 23; Björköby 25; Björköby 27; Björköby 28; Björköby 29; Björköby 31; Björköby 32; Björköby 35; Björköby 37; Björköby 39; Björköby 40; Björköby 41; Björköby 42; Björköby 43; Björköby 46; Björköby 47; Björköby 50; Björköby 52; Björköby 53; Björköby 54; Björköby 55; Björköby 56; Björköby 57; Björköby 59; Björköby 60; Björköby 61; Klobbskat 1; Björköby 64; Björköby 66; Björköby 65; Börsskäret 3 (Holm); Börsskäret 14; Börsskäret 15; Börsskäret 16; Råskäret

RSO Rantojensuojeluohjelma: Merenkurkun saaristo

Ramsar-alueet: Merenkurkun saaristo

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Merenkurkun saaristo

MOR Arvokkaat moreenimuodostumat: Svedjehamn; Lillhagen

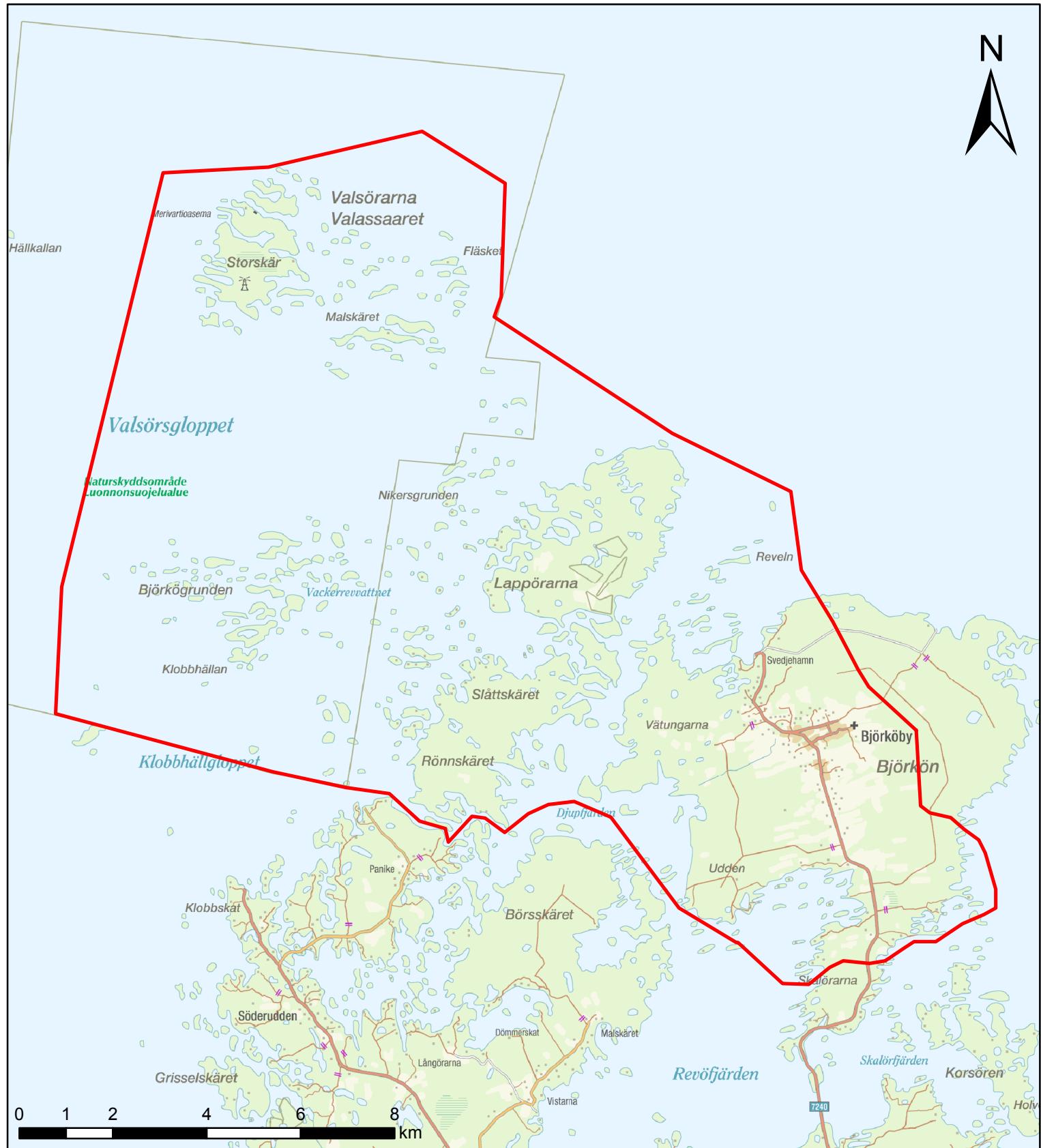
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Merenkurkun saaristo

Tiedot haettu 26.5.2015

Björköbyn saariston kulttuurimaisema

Kunta: Mustasaari

Maakunta: Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Annukka Kuoppala

117. Björköby skärgårds kulturlandskap

Björköby är en välbevarad skärgårdsby vid Österbottens kust. Stommen i landskapet utgörs av Kvarkens unika naturförhållanden. Björköby skärgårds kulturlandskap är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Björköby, 1995) vars gränser har utvidgats till Björköbys skärgård och Valsöarna.

Landskap	Österbotten
Kommun	Korsholm
Landskapsprovins	Österbotten
Landskapsregion	Södra Österbottens kustregion
Area	19 590 ha, varav öppna våtmarker: 257 ha jordbruksmarker: 402 ha skog och halvnaturliga marker: 5 218 ha anlagda ytor: 171 ha vatten: 13 542 ha

Naturens särdrag

Björköby skärgårds kulturlandskap är ett mycket värdefullt exempel på skärgårdsbosättningen och naturförhållandena vid Österbottens landhöjningskust. Landskapet struktureras av De Geer-moräner som går från sydväst till nordöst och som uppkommit under istiden vid kanten av isen som slutat vid vattnet. De Geer-moränerna kan ses i terrängen och på vattenområden som ett tvättbrädesliknande mönster som karakteriseras av långa, låga och steniga ryggar av bottemmorän och försumpade sänkor mellan dem. I de låga sunden och vikarna mellan moränryggarna finns skiktat finfördelat sediment. På området finns även rogenmoräninformationer som ligger lodrätt mot ändmoränerna och som är typiska särskilt för Valsörarnas landskap. På land finns djävulsåkrar på många ställen som visar var strandlinjerna en gång legat.

På grund av sin geomorfologi är Björkö och dess grannöars stränder grunda och steniga. På De Geer-moränernas kanter finns en smal strandväxtlighetszon där det växer havtorn. Skärgårdens skyddade vikar karakteriseras av frodig och hög växtlighet som domineras av vass. Områdets vanligaste skogstyp är frisk granskog med blåbär i markskiktet som på 1900-talet har ersatts med tallplanteringar. På höga och torra stället finns det torr moskog, och här och där förekommer även lundliknande moskog. På Björkös västra sida och på vissa skär växer det björk som lämning efter långvarigt bete. Stränderna kantas av alzoner. Omkring Björköby finns även ställvis aspskogar som är viktiga för landskapet och naturens mångfald. På Valsörarna som ligger nordväst om Björkö finns förutom marin skogsatur även fina ljunghedar. Lappörarna och några andra mindre öar samt Långgrund är stora vårdbiotopområden.

Björköby skärgård är en del av världsarvsobjektet Kvarkens skärgård, som är Finlands enda naturobjekt i UNESCOs lista över världsarv. Kvarkens skärgård har ett stort geologiskt värde eftersom landhöjningen på området är nästan 90 centimeter per århundrade, vilket är snabbare än någon annanstans i världen. Björköbyområdet är artrikt, och där förekommer bland annat 13 utrotningshotade växtarter och sällsynta fågelarter. Valsörarna är en populär plats för att se flyttfåglar, och där finns en fågelstation. På Valsörarnas–Björkögrundens naturskyddsområde gäller ett allmänt landstigningsförbud under fåglarnas häckningstid.

Kulturella särdrag

Björkö var sannolikt bebodd redan på 1300-talet, och där har funnits odlingar redan på 1400-talet. I början av 1500-talet fanns det tre gårdar på ön, men i mitten av århundradet hade antalet hus som betalade skatt stigit till 12. Områdets tidigaste näringar var säljakt och fiske, och så småningom började man även utöva jordbruk och boskapsskötsel i liten skala. Björköbysamhället levde under flera århundraden ett ganska isolerat liv med stöd av självhushållning. Förutom primärproduktion fanns det båtbyggar- och nät tillverkningsverksamhet och sågindustri på området. Björköbyborna skötte även om post- och passagerartrafiken över Kvarken. Idag grundar sig områdets lantbruk på boskaps- och fårskötsel.

Det är tydligt hur områdets De Geer-moräner har styrt markanvändningen. De avlånga och steniga moränryggarna har varit lämpliga byggplatser, och största delen av byns byggnader ligger på ryggarna. Utanför byns centrum har moränryggarna använts som betesmarker. Tidigare betade korna fritt på hela ön, och endast åkrarna och trädgårdarna inhägnades så att de var utom räckhåll för korna. Förutom nötboskap har det funnits rikligt med får på Björkö som på somrarna betat på de närliggande öarna. Vissa öar används fortfarande som betesmarker, vilket upprätthåller värdefulla vårdbiotoper.

Björköbys åkrar ligger ganska tätt i mitten av byn i avlånga sänkor som omgärdas av stengårdsgårdar. Enskilda odlingar har också röjts längre bort i skogarna. Byarna har även haft betes- och ängsområden på Valsörarna. Dessutom har det funnits bosättning och odlingar på Lappörarna. På Björkö finns det fortfarande några gamla lador som berättar om de små ängarnas och myrarnas foderinsamlingshistoria. Områdets kända fornlämningar från den historiska tiden ligger på obebodda öar och stränder.

Björköbys bosättning ligger i täta grupper längs vägarna som går längs med landryggarna. Bosättningen är som tätast omkring kyrkan som byggdes år 1859. Byns byggnader är rödmyllade 1,5-planshus som är typiska för Österbottens skärgårdsbyar. En ganska stor del av byggnadsbeståndet från 1800-talet står kvar, men det finns även en del frontmannahus och byggnader från senare årtionden i byn. Bortsett från några undantag har stränderna undgått stugbyggen. På Björköbys högsta backe ligger en 1700-talsstuga som fungerar som Björkös hembygdsmuseum. Under 1808–1809-års krig övernattade den ryska generalen Barclay de Tolly i stugan då han flyttade sina trupper över Kvarken på ett fälttåg till Umeå.

Läget vid Kvarkens smalaste ställe har haft en stor inverkan på trafik- och sjöfartshistorian i området runt Björköbys skärgård. I slutet av medeltiden gick en vinterväg från Österbottens strandväg till Umeå genom Björköby. Även den historiska postrutten över Bottniska viken har gått genom Björköby och Valsörarna. 1886 byggdes en smal fyr med ett stödkorsverk i järn på Valsörarna. Fyren ritades av firman Henry Lapointe, som också ritade Eiffel-tornet i Paris. I samband med att fyren byggdes anlade man även en vägbank mellan Ebbskär och Storskär, och stenbron vid vägen står fortfarande kvar. Den svajande och skakande fyren var bemannad ända fram till 1964, och nuförtiden lyser ett fjärrstyrtsljus i fyren. På Ebbskär har det funnits också en sjöbevaknings- och väderstation, vars verksamhet upphörde 2009.

Björköbys äldsta hamnar har slutat användas då strandlinjen dragit sig tillbaka. I Bodbacks gamla fiskehamn, som ligger norr om byn och som var i bruk ända fram till 1930-talet, står några fiskebodar och ett par gamla båthus kvar. Också i Svedjehamn utanför byns centrum finns gamla strandbodar. Svedjehamn är fortfarande i bruk, men trots muddring börjar hamnen vara för grund för större båtar. För större fiskebåtar byggdes en ny hamn 1994 i Vikarskat på Björkö norra strand. Vägbank- och broförbindelsen från Björkö till Replot blev färdig 1954. Då man anlade vägbanken revs flera av Björkös stenrösen till grund för vägen.

Landskapsbild

Björköby skärgårds kulturlandskap är ett mångsidigt och unikt skärgårdslandskap där landhöjningskustens särpräglade geomorfologiska former kombineras med en välbevarad fiskar- och småbruksby särdrag. Områdets havslandskap karakteriseras av en oenhetlig mosaik av öar, grynnor och vatten. De på varandra följande De Geer-moränryggarna ger landskapet dess karakteriserande randighet, som på vattenområdet kan ses i skär på rad, och på öarnas inre delar i alterneringen av skogsryggar, myrar och åkrar.

Björköby har bibehållit sin traditionella karaktär med enhetligt byggnadsbestånd och åtskilliga stengårdsgårdar som avgränsar åkrarna. Byns bosättning ligger på moränryggarnas krön. Gårdsplanerna karakteriseras av huvudbyggnadernas stora verandor och de långa hushållsbyggnaderna som avgränsar bostadstomterna. De nya husens läge, färger och skala passar väl in i den gamla bybilden. Områdets åkrar är relativt aktivt odlade, men vägkanterna som tagits över av buskage gör det ställvis svårt att urskilja landskapet. Det finns anmärkningsvärt få nya fritidsbyggnader på området.

Valsörarna utgör en egen mångsidig helhet nordväst om Björkö. Valsörarnas naturlandskap varierar från barrskog till hedområden samt landhöjningskustens typiska flador och igenvuxna havsvikar. Valsörarnas landskap domineras av den röda fyren från 1886.

Bedömning

Björköby är en välbevarad skärgårdsby i Kvarken. Områdets unika skärgårdsnatur och skärgårdens kulturlandskap utgör en särpräglad helhet vars värdefaktorer är Kvarkens skärgårds geomorfologi, Björköbys aktiva jordbruks- och fiskarby med sin välbevarade byggda kulturmiljö samt Valsörarnas fyr med omgivning. Kvarkens skärgård är ett av Finlands 27 nationallandskap.

Unescos världsarv: Kvarkens skärgård

Objekt i fornlämningsregistret: 127 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Björkö bylandskap; Kvarkens skärgårds fyr- och lotsöar (Valsörarna)

Värdefulla vårdbiotoper: Stora Långraden; Bodbacks bete; Långgrunds fårbete; Söndasören; Björköbys hage

YSA Skyddsområden på privat mark: Lappörarna 1 (Björkbacka); Lappörarna 2 (Nedergård); Lappörarna 3 (Brådd); Lappörarna 4 (Skog); Lappörarna 5 (Strandlid); Lappörarna 6 (Björkas); Lappörarna 7 (Björklid); Lappörarna 8 (Rönn); Lappörarna 9 (Rönnberg); Slättskäret 1 (Doktar); Lappörarna 10 (Åström); Björköby 2 (Geust); Lappörarna 11 (Granfors); Lappörarna 12 (Blikt); Slättskäret 2 (Eklund); Valsörarna-Björkögrund; Lappörarna 13 (Johansson); Lappörarna 14 (Lindvall); Slättskäret 3 (Dahlback II); Slättskäret 4 (Stenström); Slättskäret 5 (Dahlström); Lappörarna 15 (Stubb); Lappörarna 16 (Helsing); Lappörarna 17 (Björkudd); Lappörarna 18 (Tallås); Slättskäret 6 (Lind); Lappörarna 19 (Backlid och Backas); Rönnskäret 1 (Backas); Rönnskäret 2 (Örnskat); Lappörarna 20 (Jung och Lindgren); Slättskäret 7 (Norrgård); Slättskäret 8 (Mattas); Lappörarna 21 (Mattas); Björköby 7 (Nyfors); Lappörarna 22 (Nordkvist II); Lappörarna 23 (Kvist); Lappörarna 24 (Valjon); Börsskäret 3 (Holm); Lappörarna 25 (Lund); Rönnskäret 3 (Sund); Slättskäret 9 (Bergendahl); Lappörarna 26 (Vesterback); Rönnskäret 4; Rönnskäret 5 (Lågon); Slättskäret 10 (Doktar); Lappörarna 27

(Landström); Slåttskäret 11; Björköby skärgård; Lappörarna 28; Björköby 9; Björköby 10; Björköby 11; Björköby 16; Björköby 19; Björköby 22; Björköby 23; Björköby 25; Björköby 27; Björköby 28; Björköby 29; Björköby 31; Björköby 32; Björköby 35; Lappörarna 29; Björköby 37; Björköby 39; Björköby 40; Björköby 41; Björköby 42; Björköby 43; Björköby 46; Lappörarna 30; Björköby 47; Björköby 50; Lappörarna 31; Lappörarna 32; Slåttskäret 12; Lappörarna 33; Börsskäret 14; Björköby 52; Björköby 53; Björköby 54; Björköby 55; Börsskäret 15; Börsskäret 16; Björköby 56; Björköby 57; Björköby 59; Björköby 60; Björköby 61; Klobbskat 1; Björköby 64; Björköby 66; Björköby 65; Råskäret

RSO Programmet för skydd av stränder: Kvarkens skärgård

Ramsar-områden: Kvarkens skärgård

Internationellt värdefulla fågelområden (IBA): Kvarkens skärgård

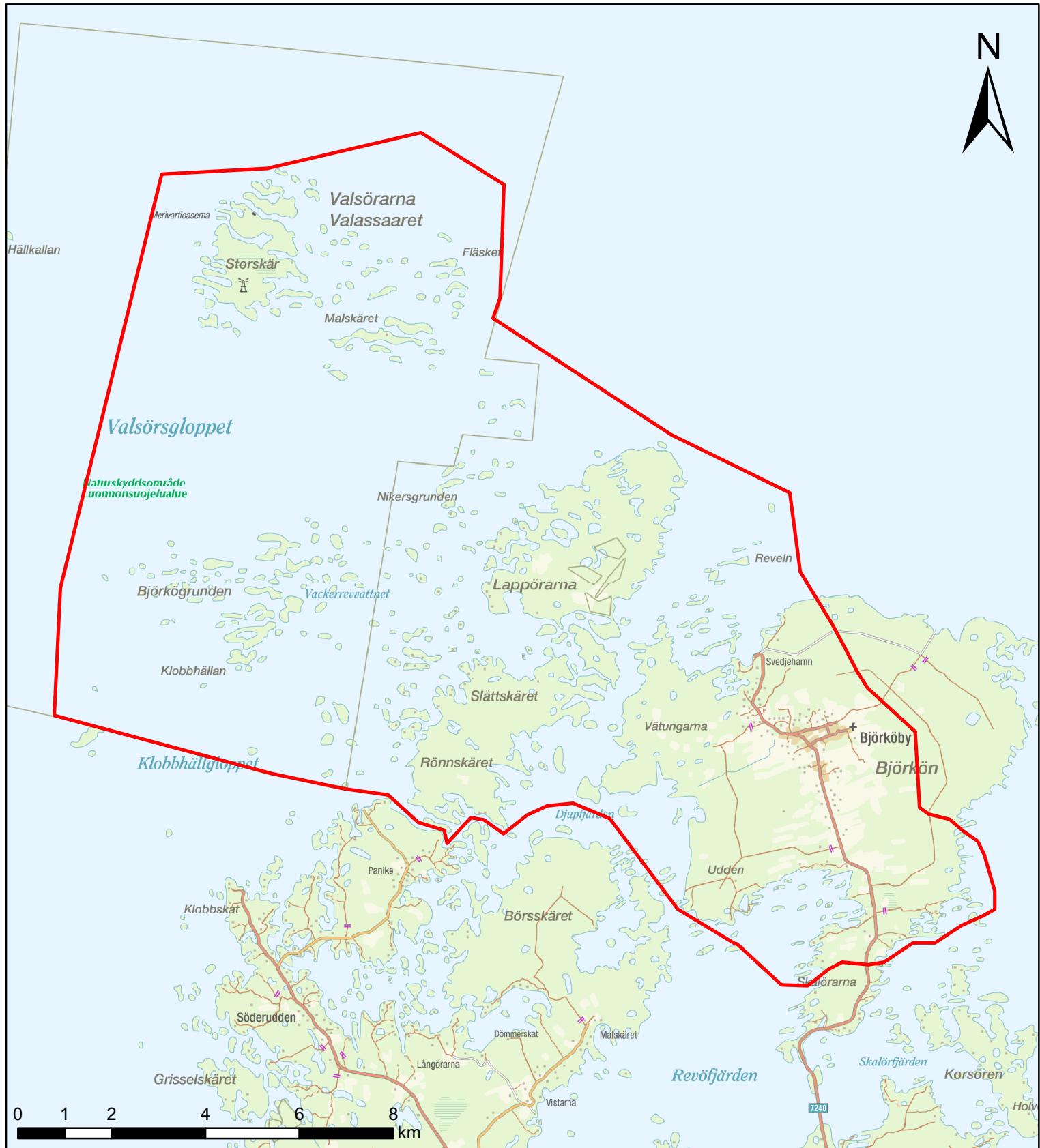
MOR Värdefulla moränformationer: Svedjehamn; Lillhagen

Områden i Fl Natura 2000-nätverket: Kvarkens skärgård

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Björköby skärgårds kulturlandskap

Kommun: Korsholm
Landskap: Österbotten

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Annukka Kuoppala

118. Söderfjärdenin viljelyaukea

Söderfjärdenin viljelyaukea on omaleimainen viljely- ja kylämaisema, joka on muodostunut noin viiden kilometrin laajuiseen meteoriittikraatterin synnyttämään vanhaan merenlahteen. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Sulvan Söderfjärden, 1995), jonka rajaukseen on lisätty Öjbergetin alue pohjoisessa.

Maakunta	Pohjanmaa
Kunta	Maalahti, Mustasaari, Vaasa
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Etelä-Pohjanmaan rannikkoseutu
Pinta-ala	3 464 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 ha maatalousalueita: 2 408 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 669 ha rakennettuja alueita: 382 ha vesialueita: 5 ha

Luonnonpiirteet

Söderfjärdenin tunnusomaisen maisemakuvan runko syntyi noin 520 miljoonaan vuotta sitten, kun graniitti-seen kallioperään iskeytynyt meteoriitti synnytti alkuperäissyydyttäään 300 metriä syvän kraatterin. Kraatterin pohjalle kerrostui nopeasti iskun jälkeen savea, joka on kovettuessaan muodostanut saviliuske-, hiekka-kivi- ja liejukivikerroksia. Kallioperän päälle on kerrostunut kvartäärikaudella noin 40–70 metrin paksuisia maakerrostumia, joita peittäävän, syvimmillään 40-metrisen savipatjan päälimmäiset kerrostumat ovat liejunseksisia. Kraatterialueen ympärillä on laakeita hiekka- tai soramoreenimaita. Pelloalueen pohjoispuolella maisemaa hallitsee noin 55 metrin korkeuteen (mpy) kohoava Öjberget.

Söderfjärden on entinen merenlahti, joka on kuivattu viljelymaaksi. Nykyistä peltotaluetta halkoo ojien muodostama vesiväyläverkosto, joka laskee Munsmo Strömmenin kautta Sulvanjoen suulle Eteläiseen kaupunginselkään. Osa Söderfjärdenin sekä Sulvanjoen suistoalueiden pelloista sijaitsee merenpinnan alapuolella, ja niitä pidetään kuivina pumppaamalla. Söderfjärden ja Sulvanjoen alaosa kuuluvat vanhana merenpohjana happamien sulfaattimaiden alueeseen.

Kraatterin alue on puhtaasti viljelykäytössä, ja pelloalan keskellä kasvaa lähinnä ojanvarsien pajupensaita. Luonnonpiirteiltään rikasta Öjbergetiä lukuun ottamatta kaikki Söderfjärdeniä reunustavat metsäalueet ovat talouskäytössä. Mäkiä lakialueilla on kuivia kangasmetsiä, rinteillä tuoreita metsiä, ja notkoissa kosteikko-kasvillisuutta sekä kosteita kangasmetsiä. Vanhan Öjbergetintien varrella on umpeenkasvaneita niittyjä ja hakamaita. Söderfjärden tunnetaan muuttolintujen, erityisesti kurkien, levähdyksien ja taukopaikkana. Se on myös Suomen ainoa keräkurmitstan pysyvä taukopaikka.

Kulttuurierteet

Söderfjärdenin alueen kulttuurihistoria ulottuu kivikaudelle, jolloin alue oli vielä saaristoa. Tuolloin Öjbergetillä sijaitsi asuinpaikka. Maisema-alueelta tunnetaan myös pronssikautinen hautaröykkö, joka sijaitsee Söderfjärdenin koillisreunan kallioalueella. Pysyvä asutus saapui Söderfjärdenin rannoille viimeistään 1500-luvulla, jolloin Söderfjärdenillä oli suuri merkitys ympäröivien kylien kalastusvetenä. 1600-luvulla meren syvyys oli kraatterialueella noin neljä metriä ja rantojen vesijäätömaita viljeltiin niittyinä. Kraatterialueen kuivatus alkoi 1700-luvulla, jolloin alueelle kaivettiin valtaoja, Riddardiket. Ojitukset ja pengerrykset saatettiin loppuun vuosina 1919–1927, jolloin alueelle luotiin noin 1 430 hehtaaria uutta peltomaata. Tuolloin Söderfjärdenin reunalle rakennettiin myös pato ja pumppuasema.

Söderfjärdenin viljelykset muodostivat pitkään kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti ainutkertaisen esimerkin säteittäisestä sarkajaosta eli aurinkojaosta. Uusjako on kuitenkin muuttanut viljelysten omistussuhetta ja hävittänyt alueelta aiemmin tunnusomaisen latomaiseman. Vielä 1970-luvulla Söderfjärdenillä kerrotaan olleen noin 3 000 latoa, mutta nykyisin valtaosa latoista on purettu tai romahdattu. Tiheimmin latoja on jäljellä viljelyalueen koillisosassa Sulvan kylän länsipuolella.

Söderfjärdenin asutus on keskittynyt nauhamaisesti viljelylakeutta ympäröivän kehämäisen tien varrelle. Asutus on tiheintä laakson lämpimällä luoteis- ja itäselänteillä, joilla sijaitsevat Sundomin ja Sulvan kylät. Sulvan kirkonkylän tärkeimpä historiallisia kohteita ovat vuonna 1786 rakennettu kirkko, sitä ympäröivä hautausmaa, pappila, Stundarsin käsityöläismuseo, sekä kirkolta itään johtavan kylätien varrella sijaitseva Sandbackan rakennuskanta. Stundarsin laajalla museoalueella on 66 muualta siirrettyä rakennusta 1700- ja 1800-luvuilta.

Myös Sundomin kylässä on jäljellä jonkin verran vanhaa rakennuskantaa, vaikka kyläkuva on muuttunut epäyhtenäiseksi vilkkaan uudisrakentamisen myötä. Kylän hirsirunkoinen kirkko on rakennettu vuonna 1929 ja maisema-alueen ulkopuolelle rajautuva pappila vuonna 1877. Sundomin sijaitsee myös kotiseutumuseo ulko- ja talousrakennuksineen. Sundomin eteläpuolella, Södersundissa, on vuonna 1809 rakennettu mamseliityyppinen tuulimylly.

Alue on säilyttänyt vahvan maatalousleiman, vaikka Sundomin asukkaista valtaosa käy Vaasassa töissä ja kylän perinteinen pienviljely- ja kalastajakylän rakenne on osin hävinnyt. Söderfjärden on tunnettu maisemaja lintukohde, jonne saapuu paljon retkeilijöitä etenkin kurkien kevät- ja syysmuoton aikaan. Lintuharrastajia varten alueelle on rakennettu lintutorneja. Alueen virkistyspalveluihin kuuluvat myös Öjbergetin hiihtokeskus sekä keskellä Söderfjärdenin peltolakeutta sijaitsevaan vanhaan riiheen pystytetty observatorio.

Maisemakuva

Söderfjärdenin meteoriittikraatteriin syntyneiden viljelymaisemien maisemakuva on erikoinen ja edustava. Söderfjärdenin lähes pyöreää peltolakeutta kehystävät kallioiset mäet, joista korkein, Öjberget, nousee noin 55 metrin korkeuteen merenpinnasta. Alueen peltolakeus on alava, laaja ja yhtenäinen. Hyvin hoidettua viljelymaisemaa elävöittävät vielä muutamat ladot, joita on runsaimmin alueen koillisosassa.

Söderfjärdenin viljelylakeutta kehystävä maantie seurailee peltoalojen reunoja. Maisema-alueen perinteikkäät kylät ovat sijoittuneet nauhamaisesti kraatterimuodostumaa kiertävän tien varrelle. Kylissä on paljon arvokasta rakennuskantaa, mutta niiden yleisilme on runsaan uudisrakentamisen vuoksi paikoin hajanainen. Sulvan kirkonkylässä kirkko ja Stundarsin museon rakennukset muodostavat edustavan kokonaisuuden.

Arviointi

Söderfjärden on Suomen oloissa poikkeuksellinen viljely- ja kylämaisema, joka on syntynyt halkaisijaltaan noin viiden kilometrin laajuiseen meteoriittikraatteriin. Kuivimaalle raivattu peltolakeus kuvastaa hyvin maankohoamisrannikon maankäytön historiaa. Edustavaa ja yhtenäistä viljelymaisemaa täydentää lakeuden reunoille keskittynyt asutus, joka on säilyttänyt perinteisen rakenteensa varsin hyvin. Alueella on useita kulttuurihistoriallisesti merkittäviä rakennuksia.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 2 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Söderfjärdenin viljely- ja kylämaisema

Arvokkaat perinnebiotoopit: Linde Västersolfin laidun; Staffansbon laidun; Skogin haka

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Sundominlahti–Söderfjärden

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Öjberget

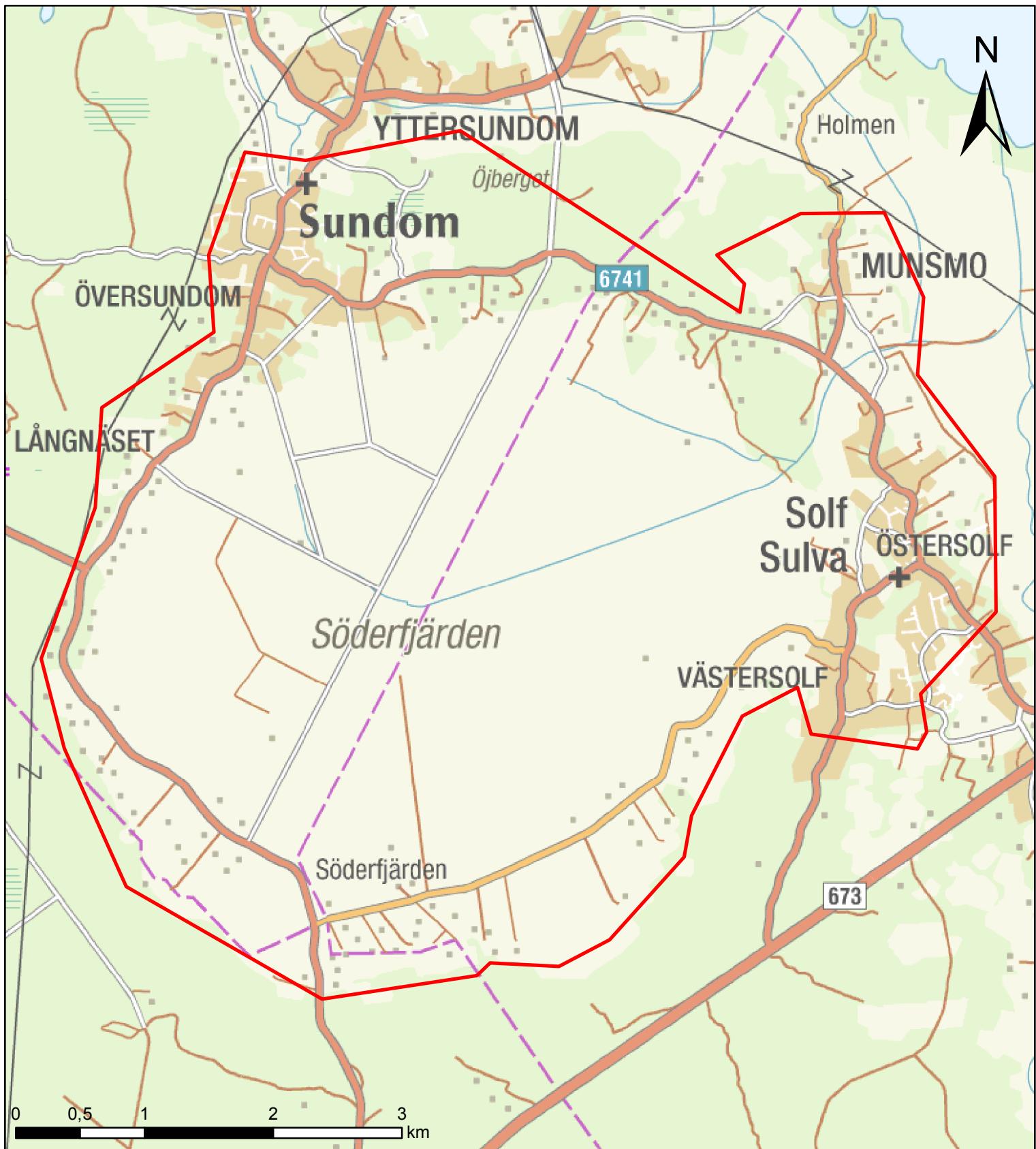
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Sundominlahti

Tiedot haettu 26.5.2015

Söderfjärdenin viljelyaukea

Kunta: Maalahti, Mustasaari, Vaasa

Maakunta: Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Annukka Kuoppala

118. Söderfjärdens odlingslåt

Söderfjärdens odlingslåt är ett säreget odlings- och bylandskap som uppkommit i en ca fem kilometer lång gammal havsvik som uppstått i en meteoritkrater. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Söderfjärden i Solf, 1995) som utökas med Öjbergets område i norr.

Landskap	Österbotten
Kommun	Korsholm, Malax, Vasa
Landskapsprovins	Österbotten
Landskapsregion	Södra Österbottens kustregion
Area	3 464 ha, varav öppna våtmarker: 1 ha jordbruksmarker: 2 408 ha skog och halvnaturliga marker: 669 ha anlagda ytor: 382 ha vatten: 5 ha

Naturens särdrag

Grunden till Söderfjärdens karakteristiska landskapsbild uppkom för ca 520 miljoner år sedan då en meteorit träffade berggrunden i granit och skapade en krater som ursprungligen var 300 meter djup. På kraterns botten sedimenterades lera, som då den stelnade bildade lager av lerskiffer, sandsten och muddersten. Under kvartär sedimenterades ca 40–70 meter tjocka jordlagringar ovanpå berggrunden. Dessa täcks av ett upp till 40 meter tjockt lerlager, vars översta skikt är gyttjeblandade. Kratern omges av flacka sand- eller grusmoränmarker. Norr om åkerområdet domineras landskapet av Öjberget, som reser sig ca 55 meter över havsytan.

Söderfjärden är en före detta havsvik som dränerats för odlings bruk. Det nuvarande åkerområdet korsas av ett nätverk av diken som mynnar ut i Södra Stadsfjärden genom Munsmo Strömmen och Solf å. En del av åkrarna i Söderfjärdens och Solf ås delta ligger under havsytan och de hålls torra genom pumpning. Söderfjärden och Solf ås nedre del är gammalt havsbotten och ingår därmed i de sura sulfatjordarnas område.

Kraterområdet är helt och hållt i odlingsbruk, och på mitten av åkermarkerna växer främst videbuskar på dikenas kanter. Med undantag för Öjbergets rika natur är alla skogar som kantar Söderfjärden ekonomiskogar. På kullarnas krön finns karg moskog, på sluttningarna växer frisk skog, och i sängorna förekommer våtmarksväxtlighet och fuktiga moskogar. Längs Gamla Öjbergsvägen finns igenvuxna ängar och hagar. Söderfjärden är känd som ett viro- och rastställe för flyttfåglar, i synnerhet tranor. Det är även fjällpiparens enda permanenta rastställe i Finland.

Kulturella särdrag

Söderfjärdens kulturhistoria sträcker sig ända till stenåldern då området ännu var skärgård. Då fanns det en boplats på Öjberget. På landskapsområdet finns även ett gravröse från bronsåldern som ligger på klippområdet i Söderfjärdens nordöstra kant. Söderfjärden fick sin fasta bosättning senast på 1500-talet då fjärden hade en stor betydelse som de omringande byarnas fiskevatten. På 1600-talet var kraterns havsdjup ca fyra meter, och strändernas landhöjningsmark odlades som ängar. Kratern började torrläggas på 1700-talet då utloppsdicket Riddardiket grävdes. Dikningen och invallningen slutfördes 1919–1927 och 1430 hektar ny åkermark skapades på området. Vid samma tid byggdes även en damm och en pumpstation på Söderfjärdens kant.

Söderfjärdens odlingar utgjorde länge ett kulturhistoriskt och landskapsmässigt enastående exempel på ett strålformigt tegskifte, d.v.s. solskifte. Nyskiftet ändrade dock på odlingarnas ägarförhållanden och gjorde av med områdets tidigare så karakteristiska landskap med talrika lador. Ännu på 1970-talet lär det ha funnits ca 3000 lador i Söderfjärden, men nu har största delen av ladorna rivits eller rasat. Flest lador har bevarats i odlingsområdets nordöstra del, väster om Solf by.

Söderfjärdens bosättning ligger som ett band längs den cirkelformade vägen som omger odlingsslätten. Bosättningen är som tätast på dalens varma sydvästra och östra ryggar, där byarna Sundom och Solf ligger. Solf kyrkby är viktigaste historiska objekt är kyrkan från 1786, begravningsplatsen som omger den, prästgården, Stundars hantverkarmuseum samt Sandbackas byggnadsbestånd längs byvägen som leder österut från kyrkan. På Stundars stora museiområde finns 66 byggnader från 1700- och 1800-talen som flyttats dit från andra ställen.

Även i Sundoms by finns det en del gammalt byggnadsbestånd som bevarats, även om bybilden blivit oenhetlig i och med det rikliga nybygget. Byns kyrka med timmerstomme byggdes 1929, och prästgården som ligger utanför landskapsområdets gränser är från 1877. I Sundom ligger även ett hembygdsmuseum med uthus och hushållsbyggnader. Söder om Sundom i Södersund finns en väderkvarn av mamselltyp som byggdes 1809.

Området har bevarat sin starka jordbruksprägel trots att största delen av invånarna i Sundom arbetar i Vasa och byns traditionella struktur som småbrukar- och fiskarby delvis har försvunnit. Söderfjärden är ett välkänt landskaps- och fågelobjekt som många besöker i synnerhet under tranornas vår- och höstflyttning. Flera fågeltorn har byggts på området för fågelskådarnas bruk. I områdets fritidstjänster ingår även Öjbergets skidcentrum och observatoriet som byggts i en ria mitt på Söderfjärdens åkerslätt.

Landskapsbild

Söderfjärds odlingslandskap som uppkommit i en meteoritkrater är speciellt och representativ. Söderfjärdens nästan helt runda åkerslätt omges av klippiga kullar, varav den högsta, Öjberget, reser sig 55 meter över havsytan. Områdets åkerslätt är låglänt, vidsträckt och enhetlig. Det välvårdade odlingslandskapet upplivas fortfarande av några lador, som det finns mest av i områdets nordöstra del.

Landsvägen som omger Söderfjärdens odlingslåt följer åkermarkernas kanter. Landskapsområdets traditionella byar ligger som ett band längs vägen som omger kraterformationen. Det finns gott om värdefullt byggnadsbestånd i byarna, men deras karaktär är ställvis oenhetlig på grund av det rikliga nybygget. I Solf kyrkby utgör kyrkan och Stundars museibyggnader en representativ helhet.

Bedömning

Söderfjärden är ett för finska förhållanden unikt odlings- och bylandskap som uppkommit i en meteoritkrater som är ca fem kilometer i diameter. Åkerslätten som röjts upp på den torrlagda jorden beskriver väl markanvändningshistorian på landhöjningskusten. Det representativa och enhetliga odlingslandskapet kompletteras av bosättningen som uppkommit på slättens kanter och som bevarat sin traditionella struktur ganska väl. På området finns flera kulturhistoriskt betydelsefulla byggnader.

Objekt i fornlämningsregistret: 2 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Söderfjärdens odlings- och bylandskap

Värdefulla vårdbiotoper: Linde Västersolfs bete; Staffansbos bete; Skogs hage

Internationellt värdefulla fågelområden (IBA): Sundomviken–Söderfjärden

TUU Värdefulla vind- och strandavlagringar: Öjberget

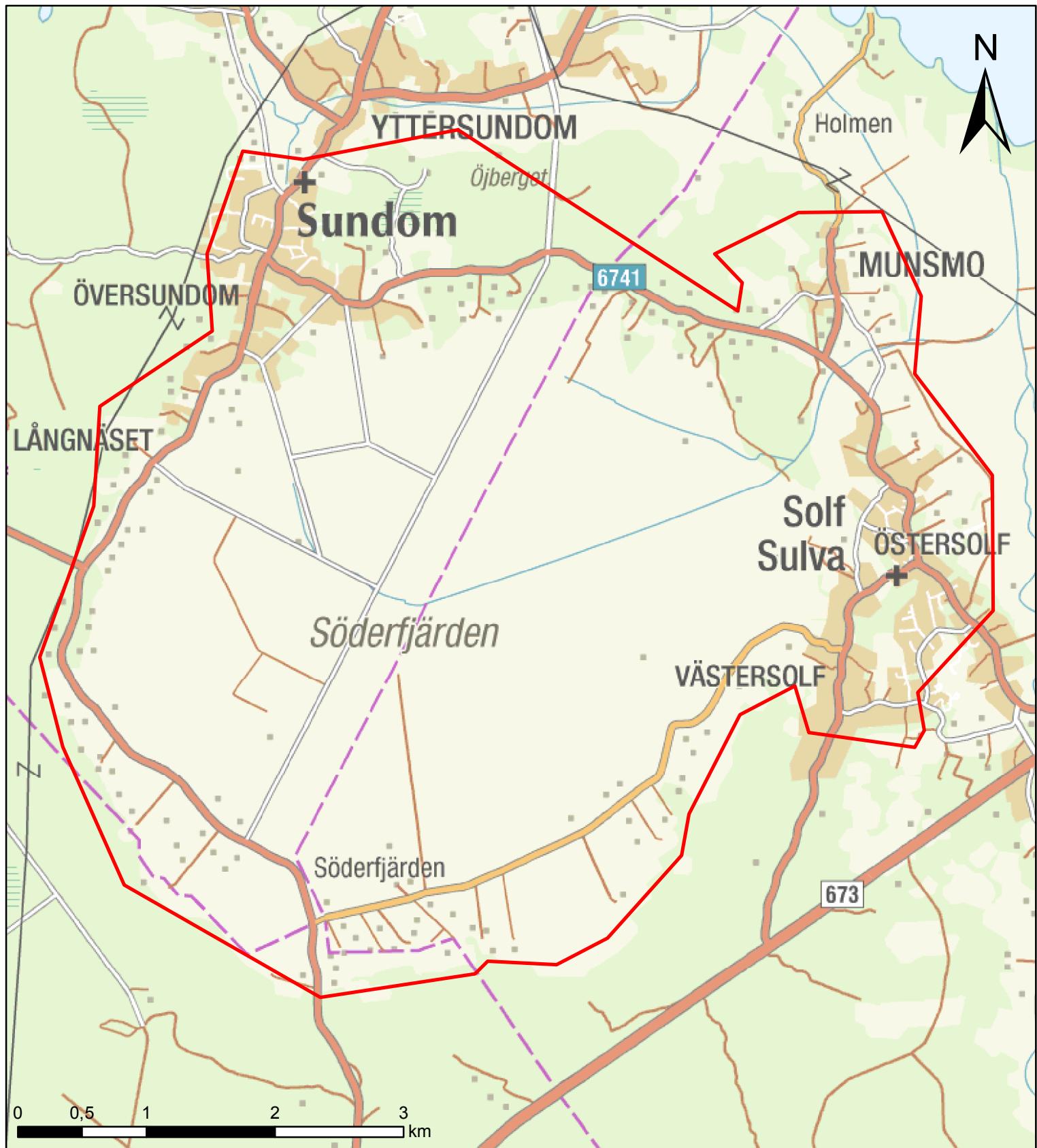
Områden i EU Natura 2000-nätverket: Sundomviken

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Söderfjärdens odlingsslätt

Kommun: Korsholm, Malax, Vasa

Landskap: Österbotten

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Riikka Asunmaa

119. Laihianjoen kulttuurimaisema

Laihianjoen kulttuurimaisema on edustava esimerkki Pohjanmaan laajasta viljelykäyttöön otetusta jokivarsitasangosta. Laihianjoen kulttuurimaisema on maakunnallisesti arvokas maisema-alue, jota esitetään inventointien perusteella valtakunnallisesti arvokkaaksi.

Maakunta	Pohjanmaa
Kunta	Laihia, Mustasaari
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Etelä-Pohjanmaan viljelylakeuksiens seutu
Pinta-ala	5 707 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 2 ha maatalousalueita: 3 956 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 140 ha rakennettuja alueita: 596 ha vesialueita: 14 ha

Luonnonpiirteet

Laihianjokilaakso edustaa Pohjanmaalle tyyppillistä selväraajaista viljelytä jokilaaksoa, jota reunustavat laajahkot kumpuilevat ja soiset selännealueet. Laihan seutu kuuluu kivilajialueiden vaihettumisvyöhykkeeseen, jossa tavataan niin Vaasan graniittialueen, Pohjanmaan liuskevyöhykkeen kuin Keski-Suomen syväkivialueenkin kivilajeja. Alueen kallioperä on migmatiittista biotiitti-plagioklaasigneissä sekä porfyyristä grano-dioriittia, joka sisältää gneissisulkeumia. Kallioperä on näkyvillä vain muutamin paikoin jokilaakson tuntumassa.

Lähes kaikki Laihianjokilaakson laajat ja tasaiset viljelysalueet ovat muodostuneet liejuhiesun tai liejuisen hienohiedan ohuelti päälystämälle liejesavikolle. Jokilaaksoa ympäröivät selännealueet ovat pitkälti moreenipäälysteisiä ja niiltä löytyy pohjamoreenin lisäksi paikoin runsas- ja suurilohkareisiksi louhikoiksi kehittyneitä kumpumoreenimuodostumia. Louhikkoiset saarekkeet ovat tunnusomaisia myös alueen viljelymai-semille. Laihan taajaman tuntumassa sijaitseva Santaloukon Korkeamäki on huomattavan suuri louhikko. Kumpumoreenin lisäksi alueella on muinaisen mannerjäätkön reunan suuntaisia reunamoreenimuodostumia sekä kapeita ja matalahkoja päätemoreenivalleja. Laihan alueella kulkee myös kaksi harjujaksoa.

Maisema-alueutta halkoo maisemallisesti arvokas Laihianjoki, jonka perkaamaton uoma on luonnontilaisen kaltainen. Joen kosket ja suvannot ovat säilyneet melko hyvin. Laihanjoen valuma-alueen peltomaat sijaitsevat pääosin jokiuoman varsilla, ja niiden reunavyöhykkeet vaihtelevat muutamista metreistä kymmeniin metreihin. Herkkätulvaisen joen tulvaraja ulottuu avoimella ja tasaisella peltotasangolla laajalle alueelle. Laihan keskustaajaman länsipuolella sijaitsee muutamia pieniä vesialtaita, jotka ovat syntyneet maa-ainesten noston seurauksena. Yksi altaista on muokattu uimakäyttöön, mutta muut ovat kasvamassa umpeen.

Alueen pääasiallinen metsäkasvillisuustyyppi on tuore kuusikkokangas. Lisäksi jokivarressa sekä maisema-alueutta halkovien pienten purojen tuntumassa on kuusivaltaisia lehtoja. Viljelyksiä reunustavilla selännealueilla on siellä täällä myös mäntyvaltaisia puolukka- tai mustikkatyypin metsiä. Peltojen keskelle jääneiden metsäsaarekkeiden iäkkäämmät metsät ovat reheviä ja usein lehtomaisia. Peltoalueet ovat kasvillisuudeltaan niukkalajisia ja pääsääntöisesti avoimia. Ranta- ja vesikasvillisuutta esiintyy Laihanjoen varrella, ojien pienareilla sekä muiden kaivettujen altaiden ympäristössä. Laihanjoen vartta reunustaa rehevä kausikosteavyyhyke, joka on leveimmillään joen mutkaisilla osuksilla. Koskien alle ja leveisiin uomakohtiin on syntynyt tulvaniityjä tai tulvalehtoja. Laihan peltolakeuksilla on poikkeuksellisen runsas peltopyykanta. Myräjän peltoalueet ovat muuttolintujen suosiossa.

Kulttuurierteet

Laihianjokilaakson kulttuurihistoria ulottuu esihistorialliselle ajalle, jolta tunnetaan alueella kiviröykiötä tai kivi- ja maaröykiötä. Laihan seudun varhainen pysyvä asutus on muodostunut joen varteen, mutta maatalouden laajentuessa asutus on siirtynyt savimaita reunustaville moreeniselänteille tulvan ulottumattomiin. Alueen peltoala laajeni tuntuvasti 1500-luvulla, jolloin ensimmäiset viljelyalueet muodostuivat joen tulvaniityille. Jokilaakson nykyiset suuret viljelyalueet raivattiin 1800-luvulla kydöttämällä. Joen koskipaikoissa on sijainnut useita vesimyllyjä, joiden rakenteita on vielä paikoin jäljellä.

Laihan kylien kantatilat ovat sijainneet nykyisillä sijoillaan 1600-luvun lopulta saakka. Kylät ovat laajentuneet niiden ympärille nauhamaisiksi raittikyliksi tai joenvarsikyliksi. Yksittäisiä vaikuttavia kylärykelmiä sekä edustavia pohjalaistaloja erottuu siellä täällä maisemassa. Nämä rikastavat maisemapuut ja puurivit. Kyliä halkova tiestö vanhoine kivisiltoineen tukee asutuksen perusrakennetta joen molemmin puolin. Laihan alueen pääräkennukset ovat tyyppisesti olleet kookkaita, joko kaksifooninkisia tai korkealla vintillä ja matalilla ”haukkaikkunoilla” varustettuja rakennuksia.

Edustavimillaan jokivarren perinteinen asutus on Laihan keskustaajaman eteläpuolella, jossa joen vastakkaisilla rannoilla sijaitsevat Isokylä ja Jakkula muodostivat Laihan keskuksen 1960-luvun alkuun asti. Vastaavasti viime vuosikymmeninä Laihan keskustaajaman tuntumaan muodostuneet taajamamaiset Hulmin ja Perälän asuinalueet eroavat alueen perinteisestä rakennustyylistä ja asustusrakenteesta selvästi. Laihanjoen länsipuolisilla alueilla perinteinen maisema ja rakennuskanta ovat säilyneet itäpuolta paremmin.

Laihianjokivarsi on merkittävä maatalousalue, jossa on kymmeniä karjatiloja sekä muutama sikala. Karjatalous on pitänyt yllä useita pienimuotoisia perinnebiotoppeja. Maatalousmaisemien ohella alueen elinkeinomaisemaan kuuluvat kookkaat teollisuuslaitokset varastopihaa-alueineen. Alueella on jäljellä runsaasti vanhaa tiestöä, ja Hulmin pohjoispuolella kulkeva Laihan Kasarmintietä on esitetty tiemuseokohdeksi.

Vanhan tielinjan tuntumassa sijaitsevat rakennussuojelulain nojalla suojelee Hulmin kapeenintalo sekä Yli-potilan luhti.

Maisemakuva

Laihianjokilaakso muodostaa viljavan lakeusmaisemakokonaisuuden, jossa on säilynyt laajoja yhtenäisiä peltoaloja etenkin maisema-alueen pohjoisosissa. Alueelle on tunnusomaista maatalouteen liittyvä haja-asutus, jota luonnehtivat avoimien peltoalueiden ja metsäistien kumpareiden reuna-alueella kulkevien kylätien varrelle sijoittuneet pihapiirit, pienimuotoiset asutusrykkelmat sekä raitti- ja kumpareasutus. Paikoin peltoaukeilla ja pihapiirien läheisyydessä kasvaa lähimaisemaa hallitsevia maisemapuita tai pihateiden varulle istutettuja pitkiä puukujia. Alueella on säilynyt runsaasti vanhaa pohjalaista rakennuskulttuuria, joka on erityisen edustavaa maisema-alueen eteläosissa sijaitseissa Laihian vanhoissa keskuskyllissä.

Jokivarren viljelymaisema on säilynyt avoimena, ja vainioiden keskeltä kohoavat metsäsaarekkeet rikastavat maisemaa pienipiirteisinä luonnon monimuotoisuutta lisäävinä kohteina. Pensaikot ja yksittäiset puut sijoittuvat ojien ja peltoteiden varsille. Laihianjoen rantamaisemaa hoidetaan säännöllisesti raivaamalla. Alueen metsäsaarekkeissa näkyy paikoin entisaikojen laidunnuksen merkkejä. Maisemarakenteen runkona virtaavan Laihianjoen koskien tuntumaan ja leveisiin uomiin on syntynyt tulvaniittyjä tai tulvalehtoja. Vehmaiden ranta-alueiden ja viljavien maiden vastapainona maisemassa on paljon louhikkoisia moreeniselänteitä.

Arvointi

Laihianjoen kulttuurimaisema edustaa laaja-alaista pohjalaista viljelykäyttöön otettua jokivarsitasankoa. Alueen viljelymaisema on säilynyt avoimena ja edustavana, ja sen keskellä sijaitsee luonnonpiirteiltään arvokkaita tulvaniittyjä ja -lehtoja. Maisema-alueella on runsaasti arvokasta pohjalaista rakennusperintöä sekä perinteisiä kyläkokonaisuuksia.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 18 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Laihianjokivarren pohjalaistalot; Laihian kirkko

Arvokkaat perinnebotoopit: lippomäen haka

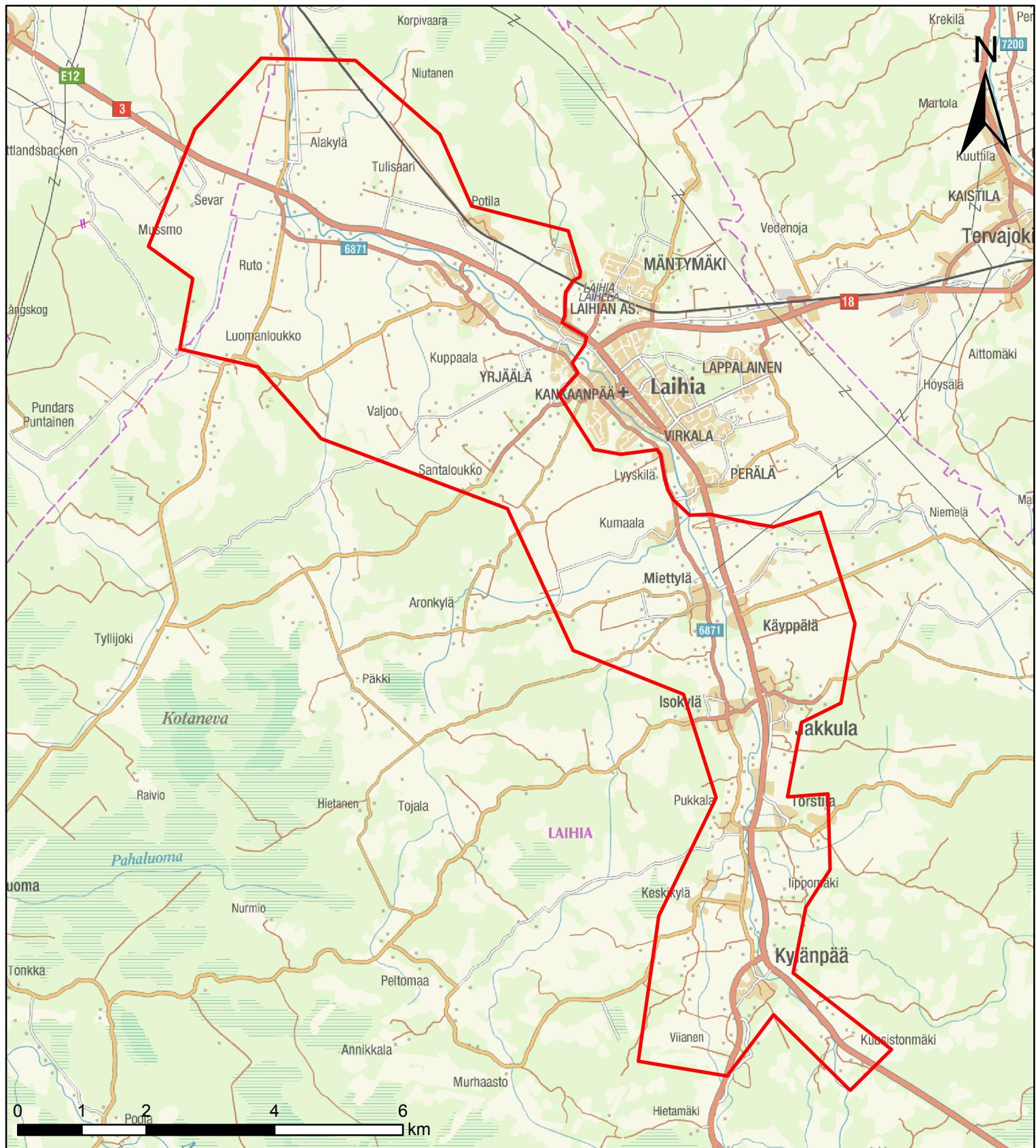
YSA Yksityismaiden suojealueet: Pohjaniemi

Tiedot haettu 26.5.2015

Laihianjoen kulttuurimaisema

Kunta: Laihia, Mustasaari

Maakunta: Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Riikka Asunmaa

119. Laihela ås kulturlandskap

Laihela ås kulturlandskap är ett representativt exempel på Österbottens vida åstrandsslätter som tagits i odlingsbruk. Laihela ås kulturlandskap är ett regionalt värdefullt landskapsområde som föreslås som nationellt värdefullt på basis av inventeringarna.

Landskap	Österbotten
Kommun	Korsholm, Laihela
Landskapsprovins	Österbotten
Landskapsregion	Södra Österbottens odlingslätter
Area	5 707 ha, varav öppna våtmarker: 2 ha jordbruksmarker: 3 956 ha skog och halvnaturliga marker: 1 140 ha anlagda ytor: 596 ha vatten: 14 ha

Naturens särdrag

Laihela ådal representerar en för Österbotten typisk tydligt avgränsad odlad ådal som kantas av relativt stora kuperade och sumpiga åsar. Laihelaregionen ingår i bergarternas övergångszon där bergarter från både Vasa granitområde, Österbottens skifferzon och Mellersta Finlands djupbergområde påträffas. Områdets berggrund är migmatitisk biotit-plagioklasgnejs samt porfyrisk granodiorit, som också innehåller gnejs. Berggrundens synliga endast på några ställen nära ådalen.

Nästan alla vida och jämma odlingsområden i Laihela ådal har uppstått på gyttjig lermark med ett tunt lager av gyttjemjäla eller gyttjig finmo. Ryggarna som omger ådalen är i hög grad moräntäckta, och förutom bottnmorän har de även ställvis kullmoränformationer som utvecklats till blockfält med gott om stora block. Blockfältsör är även typiska för områdets odlingslandskap. Korkeamäki i Santaloukko, som ligger nära Laihela tätort, är ett mycket stort blockfält. Förutom kullmorän finns det även andra randmoränformationer i den forna inlandsisens riktning samt smala och låga ändmoränvallar på området. Två åsavsnitt går också genom Laihela.

Landskapsområdet klyvs av den landskapsmässigt värdefulla Laihela å, vars oröjda fåra bevarat sitt naturtillstånd. Åns forsar och sel har bevarats ganska väl. Åkermarker på Laihela ås tillrinningsområde ligger i huvudsak längs åns fåra, och deras kantzoner varierar från några meter till tiotal meter. Den översvämningskänsliga åns flödesgräns sträcker sig långt på den öppna och jämma åkerslätten. Väster om Laihelas centrala tätort finns några små vattenbassänger som uppkommit som följd av marktäkt. En av bassängerna har bearbetats och används för simning, men de andra håller på att växa igen.

Områdets huvudsakliga skogsväxtlighet består av friska granmoar. Dessutom finns det grandominerade lundar längs åstranden och de små bäckarna som korsar landskapsområdet. På ryggarna som kantar odlingarna finns även här och där talldominerade skogar av lingon- och blåbärstyp. De äldsta skogarna på skogsöarna som lämnats mitt på åkrarna är frodiga och ofta lundaktiga. Åkerområdenas växtlighet består av få arter och de är i regel öppna. Längs Laihela å, vid dikesrenarna och omkring de grävda bassängerna förekommer strand- och vattenväxtlighet. Laihela å kantas av en frodig periodiskt fuktig zon som är som bredast vid åns krokigaste ställen. Nedanför forsarna och vid fårans bredaste ställen har det uppkommit översvämningsängar eller översvämningslundar. Laihela åkerslätter har ett ovanligt stort bestånd av rappmöja. Myräjä åkerområden är populära bland flyttfåglar.

Kulturella särdrag

Laihela ådals kulturhistoria sträcker sig till den förhistoriska tiden, från vilken man hittat stenrösen eller sten- och jordrösen. Laihelaregionens tidiga permanenta bosättning låg vid ån, men då jordbruksområdet blev vanligare flyttades bosättningen till moränryggarna som kantar lermarkerna, utom räckhåll för översvämnningar. Områdets åkermarker utvidgades betydligt på 1500-talet då de första odlingsområdena bildades på åns översvämningsängar. Ådalens nuvarande stora odlingsområden röjdes genom kyttring på 1800-talet. Vid åns forsar låg flera vattenkvarnar, och ställvis står kvarnstrukturer kvar.

Stamgårdarna i Laihela byar har legat på sina nuvarande ställen sedan slutet av 1600-talet. Byarna har utvidgats kring gårdarna som band vid byvägen eller åstranden. Enstaka imponerande byklungor och fina hus i österbottnisk stil sticker fortfarande ut i landskapet här och där. Vyerna berikas av landskapsträd och rader av träd. Vägnätet med gamla broar, som korsar byarna stöder bosättningens grundstruktur på båda sidorna av ån. Laihelaregionens huvudbyggnader har typiskt varit stora hus i två plan eller med en hög vind och låga "hökfönster".

Den mest typiska traditionella bosättningen vid åstranden ligger söder om Laihela centrala tätort, där Isokylä och Jakkula på varsin sida av ån utgjorde Laihelas centrum fram till 1960-talet. Bostadsområdena Hulmi och Perälä, som uppstått nära Laihela centrala tätort under de senaste årtiondena, skiljer sig tydligt från områdets traditionella byggnadsstil och bosettingsstruktur. På områdena väster om Laihela å har det traditionella landskapet och byggnadsbeståndet bevarats bättre än på den östra sidan.

Laihela åstrand är ett betydande jordbruksområde med tiotal boskapsgårdar och några svingårdar. Boskapskötseln har upprätthållit flera mindre vårdbiotoper. Förutom jordbrukslandskapet ingår även stora industri-anläggningar med sina lager i närliggande områdena. Stora delar av det gamla vägnätet finns kvar, och Laihelas Kasarmintie som går norr om Hulmi har föreslagits som ett vägmuseumobjekt. Vid den gamla väglinjen finns Hulmis kaptenshus som skyddats med stöd av byggnadsskyddslagen samt Ylipotilas loftgångshus.

Landskapsbild

Laihela ådal utgör en bördig slättlandskapshelhet där stora enhetliga åkerområden bevarats i synnerhet i landskapsområdets norra delar. Glesbebyggelsen som hör ihop med jordbruket är typisk för området, och den karakteriseras av gårdar, små bosättningsklungor och bosättning på kullar som ligger invid byvägarna som löper längs de öppna åkerområdenas och de skogstäckta kullarnas kanter. På de öppna åkrarna eller nära gårdsplanerna växer det ställvis landskapsträd som domineras närländskapet eller långa alléer som planterats längs infartsvägarna. På området har mycket av den gamla österbottniska byggnadskulturen bevarats, och den är särskilt representativ i Laihela gamla centrala byar som ligger i landskapsområdets södra delar.

Åstrandens odlingslandskap har bevarats öppet, och skogsöarna som reser sig mitt på åkrarna berikar landskapet som småskaliga mål som ökar naturens mångfald. Busksnår och enstaka träd växer invid dikena och åkervägarna. Laihela ås strandlandskap vårdas genom regelbunden röjning. På områdets skogsöar kan man ställvis se tecken på tidigare bete. I närheten av forsarna i Laihela å, som utgör landskapsstrukturens stomme, samt i dess breda färnor har det uppstått översvämningsängar och översvämningslundar. Som motvikt till de lummiga strandområdena och den bördiga jorden finns det även många klippiga moränryggar i landskapet.

Bedömning

Laihela ås kulturlandskap representerar en stor österbottnisk åstrandsslätt som tagits i odlings bruk. Områdets odlingslandskap har bevarats öppet och representativt, och i mitten av det finns översvämningsängar och -lundar med värdefull natur. På landskapsområdet finns gott om värdefullt österbottniskt byggnadsarv samt traditionella bygheter.

Objekt i fornlämningsregistret: 18 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Laihela ådals hus i österbottnisk stil; Laihela kyrka

Värdefulla vårdbiotoper: lippomäkis hage

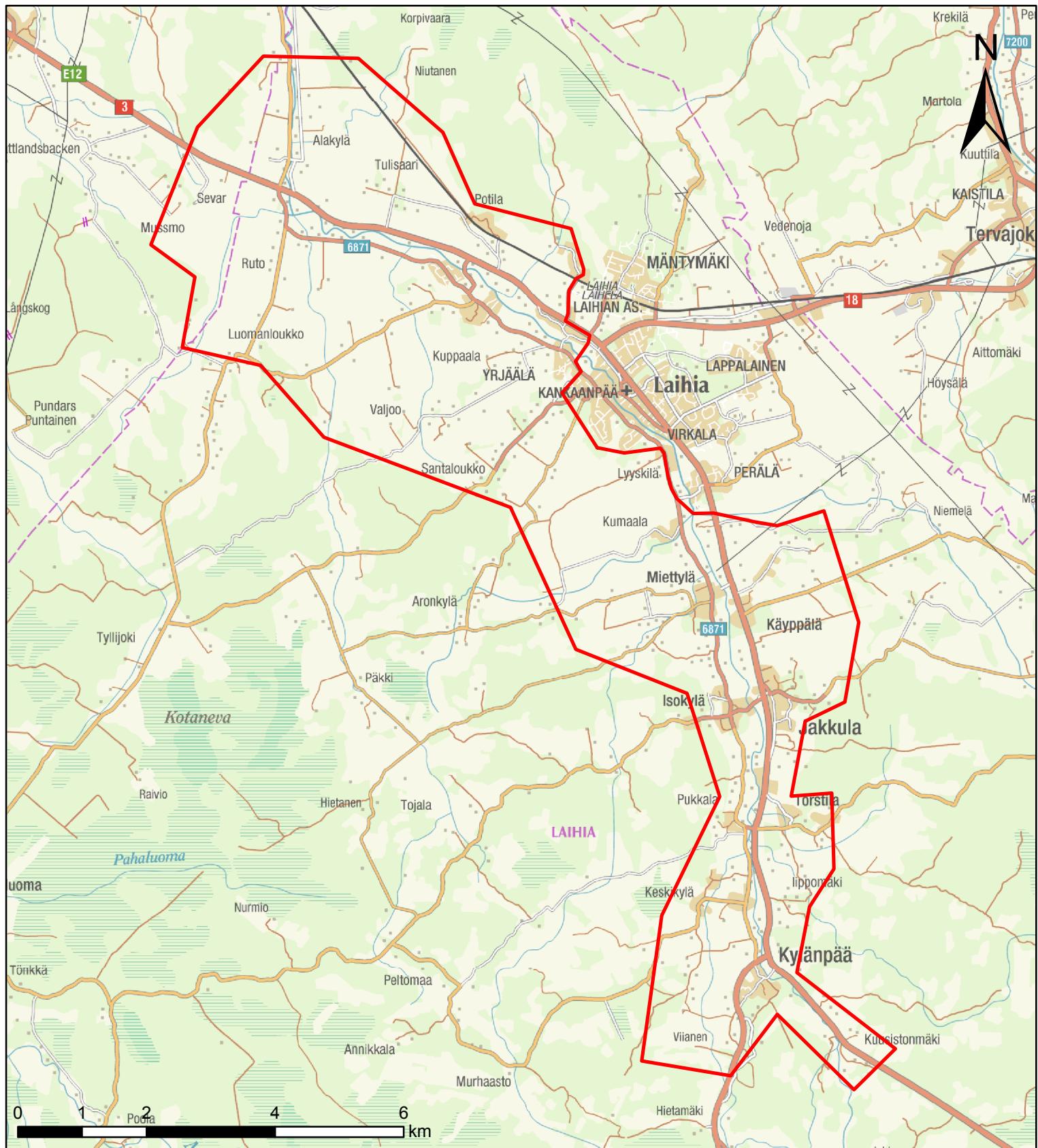
YSA Skyddsområden på privat mark: Pohjaniemi

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Laihela ås kulturlandskap

Kommun: Korsholm, Laihela

Landskap: Österbotten

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Annukka Kuoppala

120. Kyrönjokilaakson kulttuurimaisemat

Kyrönjokilaakson kulttuurimaisemat muodostavat yli 50 kilometriä pitkän maisema-alueen, joka lävistää koko Pohjanmaan maakunnan. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Kyrönjokilaakso, 1995), jonka rajausta on inventoinnin perusteella tiivistetty usein paikoin jokilaakson ympärillä.

Maakunta	Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa
Kunta	Isokyrö, Mustasaari, Seinäjoki, Vaasa
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Etelä-Pohjanmaan rannikkoseutu, Etelä-Pohjanmaan viljelylakeuksien seutu
Pinta-ala	12 044 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 3 ha maatalousalueita: 7 610 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 2 221 ha rakennettuja alueita: 1 594 ha vesialueita: 919 ha

Luonnonpiirteet

Kyrönjokilaakson kulttuurimaisemat ulottuvat yli 50 kilometrin matkalle koko Pohjanmaan maakunnan halkovaan jokilaaksoon. Leveässä ja mutkaisessa jokilaaksossa on maankohoamisen eri vaiheissa syntyneitä paksuja savikerroksia, joiden päälle joki on kasannut lieteaineeksesta tulvakerroksia. Hienojakoiset sedimentit jatkuvat ohenevinä patjoina kauas uoman sivuille. Jokilaaksoa ympäröivät matalina kumpuilevat metsämaat, ja metsäpeitteisiä kumpuja on paikoin myös viljelysten keskellä. Joen alajuoksulla maisema-alueen kallioperä kuuluu Vaasan graniittialueeseen, Ylistaron ja Isonkyrön alueet ovat puolestaan Pohjanmaan liuskekivilyyöhykettä. Alueella ja sen tuntumassa on useita arvokkaita kallioalueita.

Kyrönjoki virtaa maisema-alueen keskellä selväpiirteisessä uomassaan, joka jyrkentyy paikoin pieniksi kosikksi. Näistä huomattavimpia ovat Perkiönkoski, Kirkkonkoski, Kylänpääkoski sekä Hiirikoski, johon on rakennettu pieni voimalaitos. Kyrönjokeen laskee useita pieniä sivujokia, kuten Isonkyrön Lehmäjoki ja Orismalanjoki, sekä lukuisia pienempiä sivu-uomia ja ojia. Kyrönjoki on tulvaherkkä virta, jonka alajuoksua on pengerretty tulvahaittojen ehkäisemiseksi. Jokea ympäröivät useat tulvaveden huuhtomat lehtomaiset rannat sekä rantakasvien rikastamat niityt.

Intensiivisesti viljellyn jokilaakson rantapuustosta löytyy muun muassa tuomia, harmaaleppiä, hieskoivuja ja kiiltopajuja. Viljelyksiä reunustavissa metsissä on varsinkin rannikon tuntumassa puolukkatyypin mäntyvaltaisten kankaiden ohella runsaasti mustikkatyypin kuusi- ja havusekametsiä. Isonkyrön–Ylistaron seudulla jokivarren savikot rajautuvat laajoihin soihin, joista varsinkin savikkopohjaiset suot on otettu viljelyyn. Jokilaakson luontoa eläväittävät paikoin luonnonpirteiltään arvokkaat perinnebiotoopit, kuten laidunnettavat rantojen tulvanityt ja laidunsaaret.

Kulttuurierteet

Kyrönjokilaakso on vanhaa merenpohjaa, joka sijaitsi vielä kivikaudella veden alla. Maan paljastuessa laakson reuna-alueille muodostui nopeasti asutusta, ja aluetta pidetään rautakautisen kulttuurialueen pohjalaisena keskusseutuna. Jokilaaksosta on löydetty runsaasti rautakautisia esineitä. Vakituiseksi jokilaakso asutettiin 1200-luvulla, ja 1400-luvun kuluessa Kyrönjoen varsi oli vakiintunut eteläisen Pohjanmaan tärkeimmäksi asutusalueeksi. Kyrönjoen latvavesien tuntumaan asutus levisi 1500-luvun loppuun mennessä.

Alueen asutustihentymät ovat syntyneet perinteisesti jokivarren kantatalojen ympärille, kun kantatilasta lohkottuja uusia tiloja on rakennettu tiiviisti vanhojen pihojen yhteyteen peltoalan säätämiseksi. Kyrönjokilaakson pelloet on raivattu alkuaan kaskeamalla, mutta myöhemmin viljelyalaa on laajennettu myös kydöttämällä. Kylien niityt ovat sijainneet perinteisesti rannoilla ja alavimmilla paikoilla, ja karja on laiduntanut jokien saarissa sekä kylien yhteismetsissä viljelysten takana. Kyrönjokilaaksossa on edelleen melko runsaasti perinnebiotooppeja, jotka ovat tyypillisimmin paikallisesti arvokkaita niityjä ja saarilaitumia. Joen kaikissa koskipaikoissa on ollut mylly 1500-luvulla, ja alueella on jäljellä lukuisia myöhempia myllyjä tai niiden rakenteita.

Kyrönjokilaakson kylätiet ovat vakiintuneet jokitöyrälle rakennettujen talojen väliin vähitellen. Vielä 1700-luvulla joki oli alueen tärkein liikenneväylä. Jokilaakson rakennukset ovat olleet 1600-luvulle saakka varsinaisesti vaativattona, mutta saaneet sittemmin pohjalaistaloille tyypillisiä muotoja. Myös umpsipiharakenne on omaksuttu alueella 1600-luvulla. 1800-luvulla yleistyneitä kaksifooninkisia pohjalaistaloja on jäljellä runsaasti. Erityisesti Isossakyrössä on huomattavan paljon talonpoikaista rakennuskantaa. Yksittäisiä rakennetun kulttuuriympäristön arvokohteita löytyy kautta jokilaakson.

Jokilaakson kantatalot ovat sijoittuneet perinteisesti jokivarteen nauhamaisiksi ryhmittymiksi. Torppia on perustettu vastaavasti selänteiden reunoille. Isonkyrön alueella taloja on rakennettu maastosta kohoaville töyrälle, mäille ja selänteiden reunoille. Sotien jälkeen rakentaminen on kohdistunut myös tasaisille pelloille. Varsinkin Mustasaarella ja Vähässäkyrössä jokilaaksossa on runsaasti uusia rakennuksia. Lisäksi asutusnauhojen keskellä on suurimittakaavaisia tehdasalueita, jotka näkyvät kauas jokivarsimaisemmassa.

Kyrönjokilaaksossa on runsaasti valtakunnallisesti merkittäviä kirkko-ympäristöjä. Isonkyrön laajan keskiaikaisen kirkkopitäjän harmaakivikirkko on yksi Pohjanmaan seitsemästä keskiaikaisesta kirkosta. Samassa maisemassa sen kanssa on 1870-luvulla rakennettu tiilikirkko. Vähäkyrön kirkonmäki edustaa 1800-luvun pienimittakaavaisena säilynyttä kirkkonkylää. Ylistaron kirkko 1800-luvun puolivälistä kuuluu puolestaan Suomen ensimmäisiin uusgotiikan edustajiin. Kirkkojen lisäksi alueen merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin kuuluvat tunnusomaista Kyrönjokilaakson talonpoikaisrakentamista edustava Perttilänmäki,

Suuren Pohjansodan ratkaisunäytämönä toiminut Napuen taistelutanner sekä Merikaarron myllykosket joki-varsiasutuksineen.

Maisemakuva

Kyrönjokivarren maisema-alue on pitkä Kyrönjoen ympärille ryhmittynyt kulttuurimaisemien ketju. Alueen maisemakuva on lakeusmaisemalle tyypillisesti laakea ja suurimittakaavainen, mutta kallioiset moreenikumpareet, koskipaikat ja jokiluonto tuovat maisemaan vaihtelua ja pienipiirteisyyttä. Asutus seuraa jokea katkeamattomana nauhana, jossa kylät vaihtuvat toisiksi ilman selvää rajaa. Alueella on runsaasti vanhaa rakenuskantaa, joka on kuitenkin jäänyt monin paikoin uuden rakentamisen puristuksiin. Etenkin 1980-luvun jälkeinen rakentaminen on sijoittunut vanhemman rakennuskannan sekaan tai tiivistynyt asuinalueiksi kuntakeskusten tuntumaan. Hyvin hoidetut vanhat pohjalaistalot pihapiireineen ovat jokilaakson maisemallisia kohokohtia.

Kyrönjokilaakso on vakaata maatalousalueutta, jossa on lukuisia kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita. Talonpoikaistalojen, kylänäkymien ja rikkaan kirkkoarkkitehtuurin lisäksi alueen rakennusperintöön kuuluu vanhoja myllykokonaisuuksia, jotka ovat säilyneet paikoin hyvin. Alueen kulttuurihistorialliset arvot tiivisyytä Valtaalan ja Orismalan tieosuuden varsilla Isossakyrössä. Muualla maisema-alueella maisemakuva on paikoin rikkoontunut jokivarren umpeenkasvun, uuden rakentamisen, teollisuustoiminnan tai liikenteen maisemien takia. Yksittäisiä arvokkaita maisemakohteita tai rakennettuja kulttuuriympäristöjä on kuitenkin löydettävissä kaikkialta alueelta.

Arviointi

Kyrönjokilaakson kulttuurimaisemissa ovat edustavasti läsnä Pohjanmaan viljelylakeuksienv seudun tunnusomaiset piirteet. Alueen maisemallisia kohokohtia ovat perinteiset kylä- ja lakeusnäkymät, jokirannan ja -saarien perinnebiotoopit, hyvin säilyneet pohjalaistalot, sekä Ylistaron, Vähänkyrön ja Isonkyrön kirkot. Kyrönjokivarsi on valittu Suomen 27 kansallismaiseman joukkoon yhdessä eteläpohjalaisten viljelylakeukseen kanssa.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 38 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Ylistaron kirkko; Perttilänmäki ja Napuen taistelutanner; Isonkyrön vanha kirkko; Isonkyrön uusi kirkko; Vähänkyrön kirkkomäki ja kirkkosaari; Vähänkyrön pappila; Merikaarron myllykosket, jokivarsiasutus ja Kolkin kartano

Arvokkaat perinnebiotoopit: Kylänpään joenrantaniitty; Kamppilan joenrantaniitty; Heinäsaari; Latosaari; Åkerlundin haka; Kamppilan joenrantaniitty; Heinäsaari; Latosaari; Båskas-Åkerlundin haka

YSA Yksityismaiden suoalueet: Pappilansaaren luonnonsuoalue; Reinilänkoski (Tummunki)

KOS Koskiensuojalullaillla suojeellut vesistöt: Kyröjen keski- ja alaosa Hanhikosken alapuolella

KAO Arvokkaat kallioalueet: Korkoistenvuori; Takaisenmäki

Tiedot haettu 26.5.2015

Kyrönjokilaakson kulttuurimaisemat

Kunta: Isokyrö, Mustasaari, Seinäjoki, Vaasa

Maakunta: Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Annukka Kuoppala

120. Kyro älvdals kulturlandskap

Kyro älvdals kulturlandskap bildar ett över 50 kilometer långt landskapsområde som korsar hela Österbotten. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Kyro älvdal, 1995) vars gränser på basis av inventeringen stramas åt på flera ställen runt älvdalen.

Landskap	Österbotten, Södra Österbotten
Kommun	Korsholm, Seinäjoki, Strokkyro, Vasa
Landskapsprovins	Österbotten
Landskapsregion	Södra Österbottens kustregion, Södra Österbottens odlingsslätter
Area	12 044 ha, varav öppna våtmarker: 3 ha jordbruksmarker: 7 610 ha skog och halvnaturliga marker: 2 221 ha anlagda ytor: 1 594 ha vatten: 919 ha

Naturens särdrag

Kyro älvdals kulturlandskap sträcker sig över 50 kilometer i en älvdal som klyver hela landskapet Österbotten. I den breda och slingrande älvdalen finns tjocka lerskikt som uppstått under olika skeden av landhöjningen, och på dessa finns översvämningsskikt som bildats av sediment som transporterats med älven. Finsedimentbäddarna tunnas ut och fortsätter långt ut till sidorna av fåran. Äldalen omges av lågt kuperade skogsmarker, och ställvis finns det även skogsbeklädda kullar mitt bland odlingarna. Vid älvens nedre lopp hör landskapsområdet berggrund till Vasa granitområde, medan områdena kring Ylistaro och Storkyro ingår i skifferzonen i Österbotten. På och omkring området finns flera värdefulla klippområden.

Kyro älvdal strömmar genom landskapsområdet i sin markerade fåra. Älven har även ställvis små forsar, varav de viktigaste är Perkiönkoski, Kirkkonkoski, Kylänpääkoski samt Hiirikoski, där man byggt ett litet kraftverk. Flera små sidofåror mynnar ut i Kyro älvdal, till exempel Lehmäjoki och Orismalanjoki i Storkyro, samt åtskilliga mindre sidofåror och diken. Kyro älvdal är känslig för översvämningar, och älvens nedre lopp har invallats för att undvika översvämningsskador. Älven omges av flera lundlik stränder som spolats av svämmande vatten samt ängar som berikas av strandväxter.

På den intensivt odlade älvdalens stränder finns trädarter som till exempel hägg, gråal, glasbjörk och grönvide. Skogarna som kantar älvdalen består i synnerhet vid kusten förutom av talldominerade moar av lingontyp också av rikligt med gran- och barrblandskogar av blåbärstyp. I Storkyro-Ylistaroträsket gränsar lermarkerna längs älven på vissa ställen till vidsträckta myrar, av vilka i synnerhet de med lerbotten har tagits i odlingsbruk. Naturen i älvdalen lever på sina ställen upp av vårdbiotoper; översvämningsängar som betas på stränderna och betade holmar.

Kulturella särdrag

Kyro älvdal är gammal havsbotten som låg under vattnet ännu på stenåldern. Då jorden torrlades uppkom det snabbt bosättning runt dalens kantområden, och området anses ha varit centralregion för det österbottniska kulturområdet under järnåldern. Man har hittat rikligt med föremål från järnåldern i älvdalen. På 1200-talet började permanenta invånare slå sig ner i älvdalen, och under 1400-talet etablerades Kyro älvdal som det viktigaste bosättningssområdet i Södra Österbotten. I slutet av 1500-talet hade bosättningen breddat ut sig ända till Kyro älvdalens källgrenar.

Områdets tätorter uppstod traditionell omkring älvdalens stamhus då nya gårdar som styckats från stamgården byggdes tätt intill de gamla gårdarna för att spara enhetlig åkermark. Kyro älvdals åkrar röjdes ursprungligen genom att svedja, men senare utvidgade man åkerarealen också genom kyttnings. Byarnas ängar låg traditionellt på stränderna och de lägsta ställena, och boskapen betade på älvarnas ör och i byarnas allmänningar bakom odlingarna. I Kyro älvdal finns det fortfarande ganska många vårdbiotoper som i huvudsak är lokalt värdefulla ängar och betesholmar. På 1500-talet fanns det en kvarn vid varje fors, och på området står åtskilliga senare kvarnar eller strukturer från kvarnar kvar.

Kyro älvdals byvägar etablerades så småningom mellan husen som byggts på älvens branter. Ännu på 1700-talet var älven områdets viktigaste trafikled. Fram till 1600-talet var älvdalens byggnader ganska anspråkslösa, men senare fick de sitt typiskt österbottniska utseende. På 1600-talet började man bygga kringbyggda gårdar på området. På området finns fortfarande rikligt med tvåvåningshus i österbottnisk stil från slutet av 1800-talet. I synnerhet i Storkyro finns ett påfallande stort och välbevarat allmogebyggnadsbestånd. Enskilda värdeobjekt inom den byggda kulturmiljön finns i hela älvdalen.

Traditionellt har älvdalens stamhus placerats som bandlika grupper längs älven. Torpen byggdes på ryggarnas kanter. I Storkyro har husen byggts på kullar, backar och ryggkanter som reser sig i terrängen. Efter kriget började man även bygga på jämma åkermarker. I synnerhet i Korsholm och Lillkyro finns det flera nya byggnader i älvdalen. Dessutom finns det mitt bland bosättningarna storskaliga fabriksområden som kan ses på långt håll i älvdalslandskapet.

I Kyro älvdal finns det gott om nationellt betydelsefulla kyrkomiljöer. Gråstenskyrkan i Storkyro stora medeltida kyrksocken är en av Österbottens sju medeltida kyrkor. På samma område finns en tegelkyrka från 1870-talet. Kyrkbacken i Lillkyro representerar en 1800-tals kyrkby som bibehållit sin småskaliga karaktär. Ylistaro kyrka från mitten av 1800-talet är en av Finlands första nygotiska kyrkor. I områdets betydelsefulla byggda kulturmiljöer ingår förutom kyrkorna även Perttilänmäki, som representerar Kyro älvdals karakterist-

iska allmogebyggande, slagfältet vid Nopo by som fungerade som scen för det Stora nordiska krigets avgörande slag, samt Merikaartos kvarnforsar och bosättning vid älvdalen.

Landskapsbild

Kyro älvdals landskapsområde är en lång kedja av kulturlandskap som grupperats kring Kyro älv. Områdets landskapsbild är flack och vid, vilket är typiskt för slättlandskap, men de klippiga moränkullarna, forsställena och älvnaturen medför variation och småskalighet i landskapet. Bosättningen följer älven som ett obrutet band, och byarna övergår i varandra utan tydliga gränser. Det finns gott om gammalt byggnadsbestånd på området, men det har på många ställen blivit i kläm mellan nybyggen. I synnerhet byggnader som byggts efter 1980-talet har placerats bland det äldre byggnadsbeståndet eller bildat tätta bostadsområden i närheten av kommuncentren. De välsköpta gamla österbottniska husen med sina gårdar är älvdalslandskapets höjdpunkter.

Kyro älvdal är ett stabilt jordbruksområde med åtskilliga kulturhistoriskt värdefulla objekt. Förutom allmogehusen, bylandskapen och den rika kyrkliga arkitekturen ingår även ställvis välbevarade gamla kvarnhelheter i områdets byggnadsarv. De kulturhistoriska värdena koncentreras till vägavsnittet Valtaala och Orismala i Storkyro. I andra delar av landskapsområdet är landskapsbilden ställvis bruten av en igenvuxen älvdal, nybygge, industriverksamhet eller trafik. Man kan ändå hitta enskilda värdefulla landskapsobjekt eller byggda kulturmiljöer överallt på området.

Bedömning

Kyro älvdals kulturlandskap representerar Södra Österbottens odlingsslätters karakteristiska drag. Områdets landskapsmässiga höjdpunkter är de traditionella by- och slättyerna, älvdalen och -öarnas vårdbiotoper, de välbevarade österbottniska husen, samt Ylistaro, Lillkyro och Storkyro kyrkor. Kyro älvdal och de sydösterbottniska odlingsslätterna ingår i Finlands 27 nationallandskap.

Objekt i fornlämningsregistret: 38 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Ylistaros kyrka; Perttilänmäki och slagfältet vid Nopo; Storkyros gamla kyrka; Storkyros nya kyrka; Lillkyros kyrkbacke och kyrkoö; Lillkyros prästgård; Merikaarros kvarnforsar, bosättning vid älvdalen och Kolkki herrgård

Värdefulla vårdbiotoper: Kylänpääs älvdalssäng; Kamppilas älvdalssäng; Heinäsaari; Latosaari; Åkerlunds hage; Kamppilas älvdalssäng; Heinäsaari; Latosaari; Båskas-Åkerlunds hage

YSA Skyddsområden på privat mark: Pappilansaari naturskyddsområde; Reinilänkoski (Tummunki)

KOS Vattendrag skyddade av forsskyddslagen: Kyro älvs mellersta och nedre del nedanför Hanhikoski

KAO Värdefulla bergsområden: Korkoistenvuori; Takaisenmäki

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Kyro älvdals kulturlandskap

Kommun: Korsholm, Seinäjoki, Storkyro, Vasa

Landskap: Österbotten, Södra Österbotten

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Annukka Kuoppala

121. Vöyrinjokilaakson kulttuurimaisemat

Vöyrinjokilaakson kulttuurimaisemat edustavat Pohjanmaan rannikolta sisämaahan ulottuvaa hyvin säilynyttä jokilaaksomaisemaa. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Vöyrinjokilaakso, 1995), jonka rajaus pysyy pääpiirteittäin ennallaan.

Maakunta	Pohjanmaa
Kunta	Vöyri
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Etelä-Pohjanmaan rannikkoseutu, Etelä-Pohjanmaan viljelylakeksien seutu
Pinta-ala	4 939 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 0 ha maatalousalueita: 3 356 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 160 ha rakennettuja alueita: 421 ha vesialueita: 2 ha

Luonnonpiirteet

Vöyrinjokilaakson kulttuurimaisema on syntynyt Vöyrinjokilaakson laajoille savi- ja lietusasangoille, joita reunustavat moreenin peittämät kumpareet. Oman erikoispiirteensä Vöyrinjokilaakson maisemille antavat tasagon keskeltä kohoavat louhikkoiset kallio- ja sorämät. Meren huuhtomat mäet ovat parhaimmillaan parinkymmenen metrin korkuisia ja niillä on arvokkaita kallioalueita. Maisema-alue sijaitsee Vaasan graniittikiviyöhykkeellä ja sen kallioperä on koostumukseltaan pääosin granodioriittinen. Jokilaaksoa reunustavia moreenialueita luonnehtivat mustikkatyypin kuusivaltaiset metsät, joskin karummilla kohdilla on myös puolukkatyypin männiköitä.

Aluetta halkoo Vöyrinjoki, jonka valuma-alue on lähes järvetön. Virtaamia tasaavien järvialtaiden puuttumisen vuoksi Vöyrinjoen virtaan vaihtelut ovat hyvin suuria ja joki on tulvaherkkä. Jokea on perattu useaan otteeseen, ja siihen on rakennettu 2000-luvulla neljä pohjapatoa. Padot eivät juuri vaikuta tulvakorkeuksiin, mutta vähentävät eroosioriskiä. Happamalla sulfaattimaa-alueella sijaitsevan joen luontaiset kalakannat ovat hävinneet melkein kokonaan uoman muokkaamisen ja patoamisen myötä.

Kulttuurierteet

Vöyrinjokilaakso on vanhaa merenpohjaa, jonka reunavyöhykkeiltä ja kalliompareilta tunnetaan useita pronssi- ja rautakautisia röykköitä. Pysyvän asutuksen arvellaan saapuneen jokilaaksoon 1200-luvun tienoilta, ja monet nykyisistä kylistä ovat olleet olemassa jo 1300-luvulla. Maanviljelys vakiintui Vöyrinjoen tuntumassa pääelinkeinoksi 1400-luvulla. 1600-luvulla alueen pelloalaa laajennettiin moninkertaiseksi kaskenpolton avulla. Nykyisin käytännössä kaikki jokilaakson hienolajitteiset maat ovat maatalouskäytössä.

Vöyrin perinteiseen asutusrakenteeseen ovat kuuluneet jokilaakson reuna-alueille tai jokivarteen rakennetut tihät rykelmäylät. Ne ovat saaneet muutonsa, kun tilojen halkomisen myötä syntyneiden uusien tilojen pihapiirejä on rakennettu vanhojen kantatilojen tuntumaan. Alueen historiallisesti arvokkaat kylät hajosivat 1960-luvulle tultaessa, kun valtaosa tiloista siirsi rakennuksensa uusjaossa saamiensa viljelymaiden läheisyyteen. Nykyisin suurin osa asutuksesta sijaitsee jokilaakson suuntainen kulkevan tien varressa. Maisema-alueen eteläosassa asutus myötäilee nauhamaisesta jokea ja sitä seuraavaa tietä. Maanjakojen aiheuttamista muutoksista huolimatta alueen rakennuskantaa ja sen nykyistä sijoittumista voi pitää maisemallisesti esimerkillisenä.

Alueen vanhoista kylistä edustavin on Rekipelto, jonka kaksifooninkiset pohjalaistalot muodostavat erinomaisen esimerkin talonpoikaisesta rakennusperinteestä. Rekipelto on Vöyrin suurin kylä, jonka talouskeskuiset ja kyläkoulu sijaitsevat avarassa jokilaaksomaisemassa Vöyriltä Isoonkyrölöön johtavan maantien varrella. Kylän rakennuksista noin puolet siirrettiin kylätihentymän ulkopuolelle uusjaossa 1930-luvulla, mutta perinteinen kylärakenne hahmottuu maisemassa edelleen. Vöyrinjokilaakson muita arvokkaita kyläkohteita ovat maisema-alueen eteläosassa nauhamaisesta sijaitsevat Andiala ja Jöräla. Myös alueen pohjoisosassa jokilaakson laiteilla, mäenkumpareilla ja rinteillä sijaitsevat taloryhmät ovat maisemallisesti arvokkaita.

Yksi Vöyrinjokilaakson maisemallisista kiintopisteistä on Vöyrin kirkko, joka sijaitsee Vöyrin keskustaajan pohjoispuolella. Kirkko on ollut alkuaan tukipilarikirkko, joka laajennettiin nykyiseen muotoonsa ristikirkoksi vuonna 1777. Vöyrin kirkko sekä vuonna 1825 rakennettu pappila sijaitsevat avoimessa, rakennuskannaltaan ja mittakaavaltaan hyvin säilyneessä jokivarsimaisemassa, jota rikastavat muun muassa vanhat myllyrakennukset sekä kaksikerroksiset pohjalaistalot.

Vöyrinjokilaakson maisema-alue katkeaa Vöyrin keskustaajaman kohdalla. Matala, laajalle levinnyt taajama edustaa uudempaa rakentamista, ja sen reunamilla on teollisuus- ja liikerakennuksia. Taajaman ulkopuolella jokilaakson maisemakuva on edelleen maatalouspainotteinen. Alueella on perinteisesti ollut isoja sikaloita, mutta viime vuosina sikalat ovat vähentyneet turkistarhojen määrän lisääntyessä. Alueen perinnebiotoopeista on jäljellä enää kaksi paikallisesti arvokasta kohdetta.

Maisemakuva

Vöyrinjokilaakson maisemaa luonnehtii parikymmentä kilometriä pitkä ja enimmillään kolme kilometriä leveä Vöyrinjokilaakson viljelytasanko, jonka Vöyrin keskustaajama jakaa kahteen osaan. Jokilaakso rajautuu selväpiirteisesti metsäpeitteisiin reunaselänteisiin. Laaksoa leimaavat tasagon keskellä kohoavat louhik-

kiset kallio- ja soramäet, jotka luovat mielikuvan entisestä saaristosta. Monet kallioalueista ovat olleet mai-nioita näköalapaikkoja, mutta nykyisellään osa niistä on kasvanut umpeen.

Vöyrinjokilaakson kulttuurimaisemat muodostavat edustavan esimerkin pohjanmaaisesta jokilaaksomaisesta. Alueella on hyvinvoivaa maataloutta, ja vanhasta rakennuskannasta on pidetty monin paikoin hyvää huolta. Jokilaakson vanhat rykelmäkylät ovat hajonneet 1900-luvulla uusjaon myötä, mutta hyvin hoidetut talonpoikaisrakennukset kertovat edelleen alueen pitkästä maataloushistoriasta.

Arviointi

Vöyrinjokilaakso edustaa tyypillistä ja hyvin säilynyttä pohjanmaalaisten jokilaakson kulttuurimaisemaa. Alueen erityisiä maisemallisia arvotekijöitä ovat laajat peltonäkymät, hyvin hoidetut vanhat rakennuskokonaisuudet sekä rakennusten sopusuhtainen sijoittuminen maisemaan. Peltolaan keskeltä kohoavat kallioalueet ovat olennaisia paikallisia maamerkkejä.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 13 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Rekipellon kyläsutus; Vöyrin kirkko ja kirkonseutu

Arvokkaat perinnebiotoopit: Aurasin haka; Skatan niitty

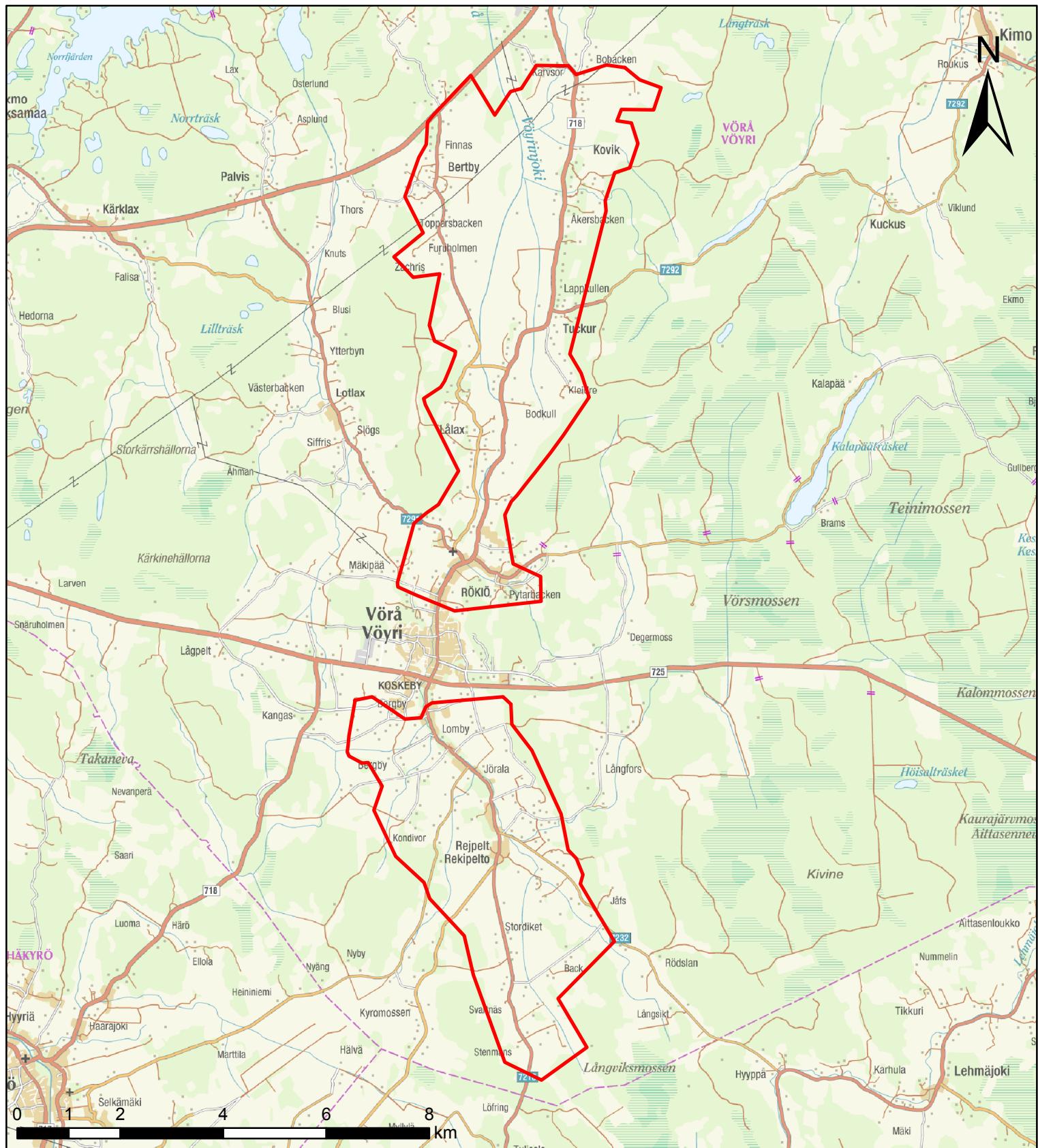
KAO Arvokkaat kallioalueet: Boberget-Kärresberget; Jånbacken; Kondivor

Tiedot haettu 26.5.2015

Vöyrinjokilaakson kulttuurimaisemat

Kunta: Vöyri

Maakunta: Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Annukka Kuoppala

121. Vörå ådals kulturlandskap

Vörå ådals kulturlandskap representerar den österbottniska kustens välbevarade ådalslandskap som sträcker sig in i inlandet. Området är ett nationellt värdefullt landskapsområde (Vörå ådals kulturlandskap, 1995) vars gränser i huvudsak förblir oförändrade

Landskap	Österbotten
Kommun	Vörå
Landskapsprovins	Österbotten
Landskapsregion	Södra Österbottens kustregion, Södra Österbottens odlingsslätter
Area	4 939 ha, varav öppna våtmarker: 0 ha jordbruksmarker: 3 356 ha skog och halvnaturliga marker: 1 160 ha anlagda ytor: 421 ha vatten: 2 ha

Naturens särdrag

Vörå ådals kulturlandskap har uppkommit på Vörå ådals vidsträckta ler- och slamslätter som kantas av moränäckta kullar. Bland Vörå ådalslandskaps särdrag finns de blockrika bergs- och grussluttningarna som reser sig från slättens mitt. Sluttningarna som sköljs av havet är upp till 20 meter höga och i dem ingår värdefulla klippområden. Landskapsområdet ligger i Vasa granitzon och dess berggrund består huvudsakligen av granodiorit. Moränonrådena som kantar ådalen karakteriseras av grandominerade skogar av blåbärstyp, men på de kargaste ställena finns även tallskogar av lingontyp.

Området korsas av Vörå å, vars tillrinningsområde nästan helt saknar insjöar. Eftersom det inte finns sjöbassänger som jämnar ut flödet varierar Vörå ås flöde kraftigt och ån är känslig för översvämnningar. Ån har rensats flera gånger, och på 2000-talet byggdes fyra bottendammar. Dammarna har knappt någon inverkan på översvämningshöjderna, men de minskar erosionsrisken. Ån ligger på ett surt sulfatjordområde. Åns naturliga fiskebestånd har försunnit nästan helt i och med bearbetningen och uppdämningen av fåran.

Kulturella särdrag

Vörå ådal är gammal havsbotten, och på dess kantzoner och bergskullar har man funnit flera gravrösen från brons- och järnåldern. Den fasta bosättningen antas ha kommit till ådalen runt 1200-talet, och många av de nuvarande byarna har funnits redan på 1300-talet. På 1400-talet etablerades jordbruket som huvudnäring i närheten av Vörå å. På 1600-talet utvidgades områdets åkerarealer flerfaldigt genom svedjebränning. I dag är praktiskt taget ådalens alla områden med finfördelad jord i odlingsbruk.

Till Vörås traditionella bosättningsstruktur hörde tätta byklungor som byggts på ådalens kanter eller vid åstrand. De fick sin form då man i samband med gårdsflyttningar byggde de nya gårdarnas gårdsplaner i närheten av de gamla stamgårdarna. Områdets historiskt värdefulla byar splittrades runt 1960-talet då största delen av gårdarna flyttade sina byggnader så att de låg i närheten av de odlingsmarker gårdens tilldelats vid nyskiftet. Idag ligger största delen av bosättningen längs vägen som följer ådalen. I landskapsområdets södra delar följer bosättningen ån och vägen som går längs ån som ett band. Trots förändringarna som orsakades av skiftena kan områdets byggnadsbestånd och dess nuvarande placering anses vara landskapsmässigt exemplarisk.

Den mest representativa av de gamla byarna är Rejpelt, vars österbottniska tvåvåningshus utgör utmärkta exempel på traditionella allmogehus. Rejpelt är Vörås största by. Byns ekonomicentrum och byskola ligger i ett öppet ådalslandskap längs landsvägen som leder från Vörå till Storkyro. Ungefär hälften av byns byggnader flyttades bort från byns kärnområde i samband med nyskiftet på 1930-talet, men man kan fortfarande urskilja den traditionella bystrukturen i landskapet. Övriga värdefulla byar i Vörå ådal är Andiala och Jörala, som ligger som band i landskapsområdets södra del. Även husgrupperna som ligger på ådalens kanter, kullar och sluttningar i områdets norra del är landskapsmässigt värdefulla.

En av fasta punkterna Vörå ådals landskap är Vörå kyrka som ligger norr om Vörå centrala tätort. Ursprungligen var kyrkan en stöpelarkyrka, som utvidgades och byggdes om till korskyrka 1777. Vörå kyrka och prästgården från 1825 ligger i ett öppet ålandschap med välbevarat byggnadsbestånd, och som bland annat berikas av gamla kvarnbyggnader och österbottniska tvåvåningshus.

Vörå ådals landskapsområde bryts vid Vörå centrala tätort. Den låga vidsträckta tätorten representerar nyare byggande, och på tätortens kanter finns industri- och affärsbyggnader. Utanför tätorten är ådalens landskapsbild fortfarande jordbruksdominerad. På området har det traditionellt funnits stora svingårdar, men under de senaste åren har antalet svingårdar minskat medan antalet pälsfarmer har ökat. Av områdets vårdbiotoper finns endast två lokalt värdefulla objekt kvar.

Landskapsbild

Vörå ådals landskap karakteriseras av den ca 20 kilometer långa och upp till tre kilometer breda Vörå ådals odlingsslätt, som delas i två av Vörå centrala tätort. Ådalen gränsas tydligt av de skogsbeklädda ryggarna som kantar dalen. Dalen präglas av blockrika bergs- och gruskullar som skapar en bild av en före detta skärgård. Flera av bergsområdena har varit utmärkta utsiktsplatser, men idag är en del av dem igenvuxna.

Vörå ådals kulturlandskap utgör ett representativt exempel på ett österbottniskt ådalslandskap. På området finns välmående jordbruk, och på många ställen har man tagit väl hand om det gamla byggnadsbeståndet. Ådalens gamla byklungor splittrades på 1900-talet i och med nyskiftet, men de välvårdade allmogebyggna-derna reflekterar fortfarande områdets långa jordbruks historia.

Bedömning

Vörå ådal representerar ett typiskt och välbevarat kulturlandskap i en österbottnisk ådal. Områdets särskilda landskapsmässiga värdefaktorer är de vidsträckta åkervyerna, de välvårdade gamla byggnadshelheterna samt byggnadernas väldimensionerade placering i landskapet. Klippområdena som reser sig i mitten av åkerslätten är viktiga lokala landmärken.

Objekt som i fornlämningsregistret: 13 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Rejpelts bybosättning; Vörå kyrka med omgivning

Värdefulla vårdbiotoper: Auras hage; Skatas äng

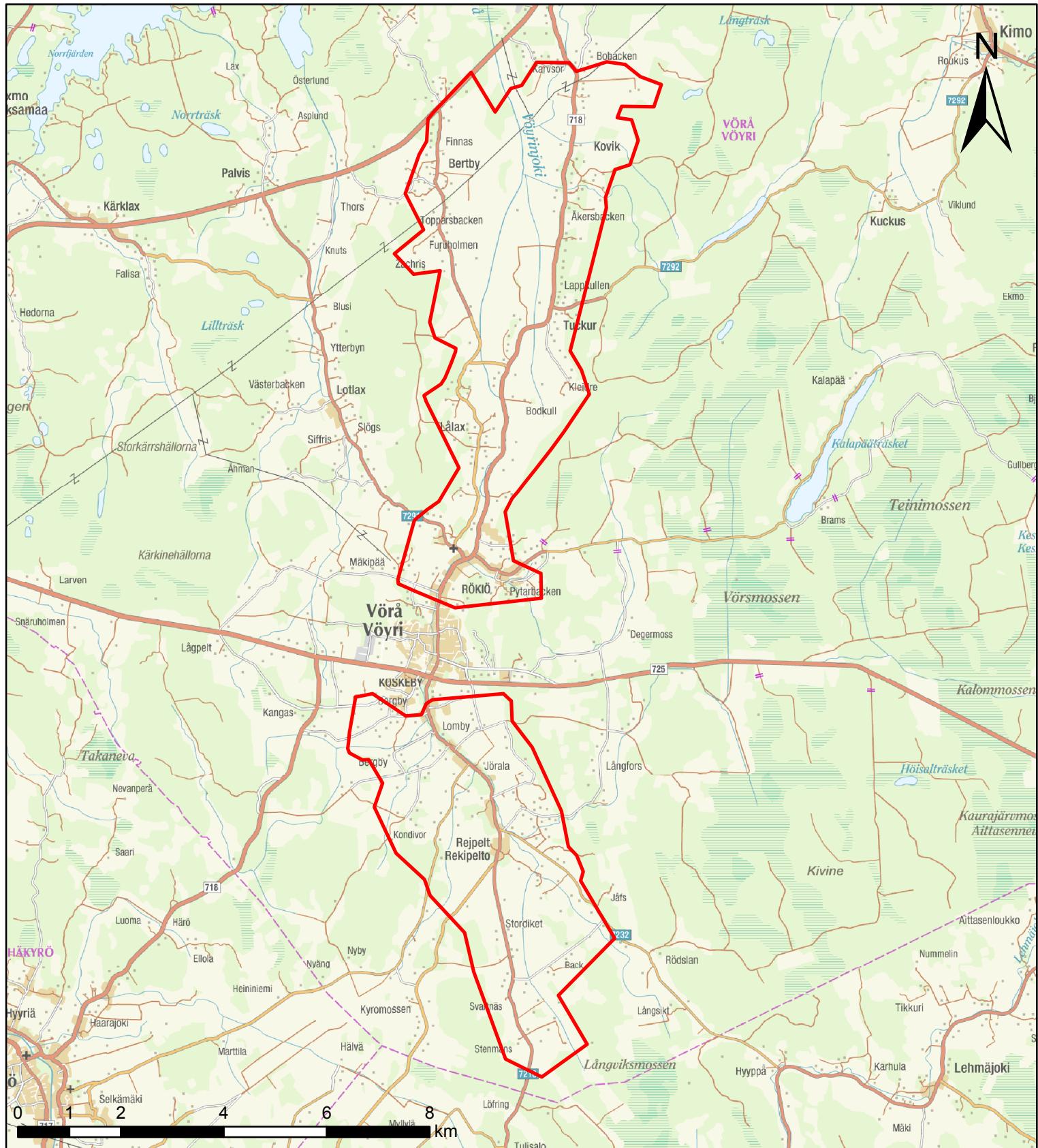
KAO Värdefulla bergsområden: Boberget-Kärresberget; Jånbacken; Kondivor

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Vörå ådals kulturlandskap

Kommun: Vörå

Landskap: Österbotten

Kuva: Annukka Kuoppala

122. Kimojokilaakson viljelymaisemat

Kimojokilaakson viljelymaisemissa yhdistyvät pohjanmaalainen jokilaakson viljelymaisema sekä 1700-luvun ruukkimiljöön rakenteet. Kimojokilaakson kulttuurimaisema on maakunnallisesti arvokas maisema-alue, jota esitetään inventointien perusteella valtakunnallisesti arvokkaaksi.

Maakunta	Pohjanmaa
Kunta	Vöyri
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Etelä-Pohjanmaan rannikkoseutu
Pinta-ala	1 022 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 ha maatalousalueita: 559 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 351 ha rakennettuja alueita: 109 ha vesialueita: 2 ha

Luonnonpiirteet

Kimojokilaakson viljelymaisemat seurailevat Kimojokea noin kymmenen kilometrin matkan yläjuoksulta keskijuoksun laajahkoille viljelyaukeille. Jokilaaksoa reunustavat alueen etelä- ja itäosissa noin 40 metrin (mpy) korkeuteen kohoavat avokallioiset selänteet, joidenrinteillä on kivikkoista moreenimaata. Selänteiden väliin jäävät pienet laaksopainaumat ovat suopohjaisia. Kimojokilaakson alavimmat hienoainesmaat on rai-vattu pelloiksi. Maisema-alueen kallioperä muodostuu kiillegneissistä, kiilleliuskeesta ja mustaliuskevälikeroksista.

Jokilaakson maisemallisen rungon muodostaa säännellystä Röykasjärvestä Oravaisiin laskeva tummavetinen, padottu Kimojoki. Kimojoessa on noin viiden kilometrin matkalla useita perättäisiä koskia, joiden vesivoimaa on hyödynnetty teollisuuden voimanlähteenä vuosisatojen ajan. Kimon ruukin kohdalla joki laajenee pieniksi lammiksi. Kimojoki on tulvaherkkä etenkin keväisin, mutta tulvien vaikutukset vaihtelevat vuosittain. Maisema-alueen lounaiskolkassa, Kimon ruukin länsipuolella Kimojooken laskee eteläsuunnasta pieni Hypbäcken.

Kimojokilaakson maisema-alue on intensiivisesti viljeltyä maatalousmaata, jota reunustavat pääasiassa havupuunalaiset metsäselänteet. Alueen lehtipuukasvustot ovat keskityneet jokivarteen, asutuksen tuntumaan ja joidenkin alavien alueiden metsäalojen yhteyteen. Alueella ei ole arvottuja luontokohteita.

Kulttuurihiireet

Kimojokilaakson maisema-alue on suurilta osin entistä merenpohjaa, jota reunustavilta rinteiltä tunnetaan pronssikautisia hautaröykiöitä ja muita muinaisjäännöksiä. Jokilaakso on vakiintunut uudella ajalla aktiiviseksi maanviljelyalueeksi, jonka maisemallinen ja historiallinen ydin on 1700-luvulla perustettu Kimon ruukki. Kimojoen varressa on paljon hyvin säilynyttä vanhaa talonpoikaista rakennuskantaa, jonka sijoittelu ilmentää alueen perinteistä asutusrakennetta. Asutus sijaitsee nauhamaisesti jokivartta seuraavan tien varressa sekä selännealueiden reunoilla. Historiallisen maanviljelymaiseman harmoniaa rikkoo vain muutama kauas näkyvä turkistarha.

Kimon ruukki on Suomen pohjoisin 1700-luvun ruukki. Se edustaa ansiokkaasti perustamisajankohtansa ruukkiympäristöä patoineen, kankivasrapajoineen, ruukinkatuineen ja tuotantorakennuksineen. Kolmeen erilliseen yksikköön muutaman kilometrin laajuudelle jäsentynyt ruukki sai perustamisprivilegion vuonna 1703. Maisema-alueen eteläreunassa yläruukilla sijaitsi sittemmin myllyksi muuttettu vasarapaja, keskiruukkilta puolestaan uudempi vasarapaja. Ruukin varsinaisen ydinosa oli alaruukki tuotantorakennuksineen. Ruukin masuuni rakennettiin melkein kymmenen kilometrin päähän Oravaisiin, josta harkkorauta kuljetettiin jokea pitkin Kimoona. Oravaisten masuuni oli 1700-luvun lopulla ajoittain Suomen suurin takkiraudantuottaja Fiskarsin masuunin ohella.

Ruukin aktiivisimman toiminnan aikana jokaisen Kimojoen kosken varressa sijaitsi useita ruukkitoimintaan liittyviä rakenteita, kuten tuotantorakennuksia, myllyjä ja sahoja. Varsinaista ruukinkartanoa ei Kimossa sen sijaan ollut, sillä ruukin omistajat asuivat aina muualla. Ruukkialueen 1700-lukulainen luonne on säilynyt erityisen hyvin alaruukilla, jossa on edelleen jäljellä pääräkennus, pato, patoallas, ruukinkatu sekä runsaasti tuotantorakennuksia ja niiden raumioita. Kosken rannalla entisen puhallushuoneen paikalla on pieni tiilinen voimalaitos vuodelta 1920. Alaruukilla toimii nykyisin muun muassa taontapajoja ja museo.

Maisemakuva

Kimojokilaakson kulttuurimaisema on hyvin hoidettua ja perinteisen asutusrakenteensa säilyttänyttä pohjanmaalaista elinkeinomaisemaa. Alueella on lukuisia vanhoja talonpoikaistaloja pihapiireineen, ja Kimojoea seurailevan tien varrelta avautuu laajoja metsäistien selänteiden rajaamia näkymiä. Tasaisesta ja lähes vesirajaan ulottuvasta peltotasangosta nousevat saarimaiset kallio- tai moreenikumpareet ovat arvokkaita maisemallisia elementtejä. Maiseman perinteisestä rakenteesta poikkeavat lähinnä muutamat peltolaakson keskelle sijoitetut turkistarhat sekä metsäselänteiden avohakkuut.

Alueen maisemallinen kiintopiste on Kimon ruukki, joka on yksi Suomen vanhimista teollisuuslaitoksista. Edustavimmillaan ruukkikokonaisuus on alaruukilla, jossa sijaitsee valtaosa yhtenäisen asunsa säilyttäneistä puurakenteisista tuotantorakennuksista. Ruukin toimintaan liittyviä rakenteita on löydettyvissä jokaisesta Kimojoen koskesta.

Arvointi

Kimjokilaakson viljelymaisemat muodostavat ehyen pohjanmaalaisen kulttuurimaisemakkonaisuuden, jonka erityisiä arvotekijöitä ovat Suomen pohjoisin 1700-luvun rautaruukkimiljöö sekä perinteisen tuotantomaisemarakenteensa säilyttäneet viljelymaisemat. Alueen rakennuskanta on monin paikoin arvokasta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 5 kohdetta

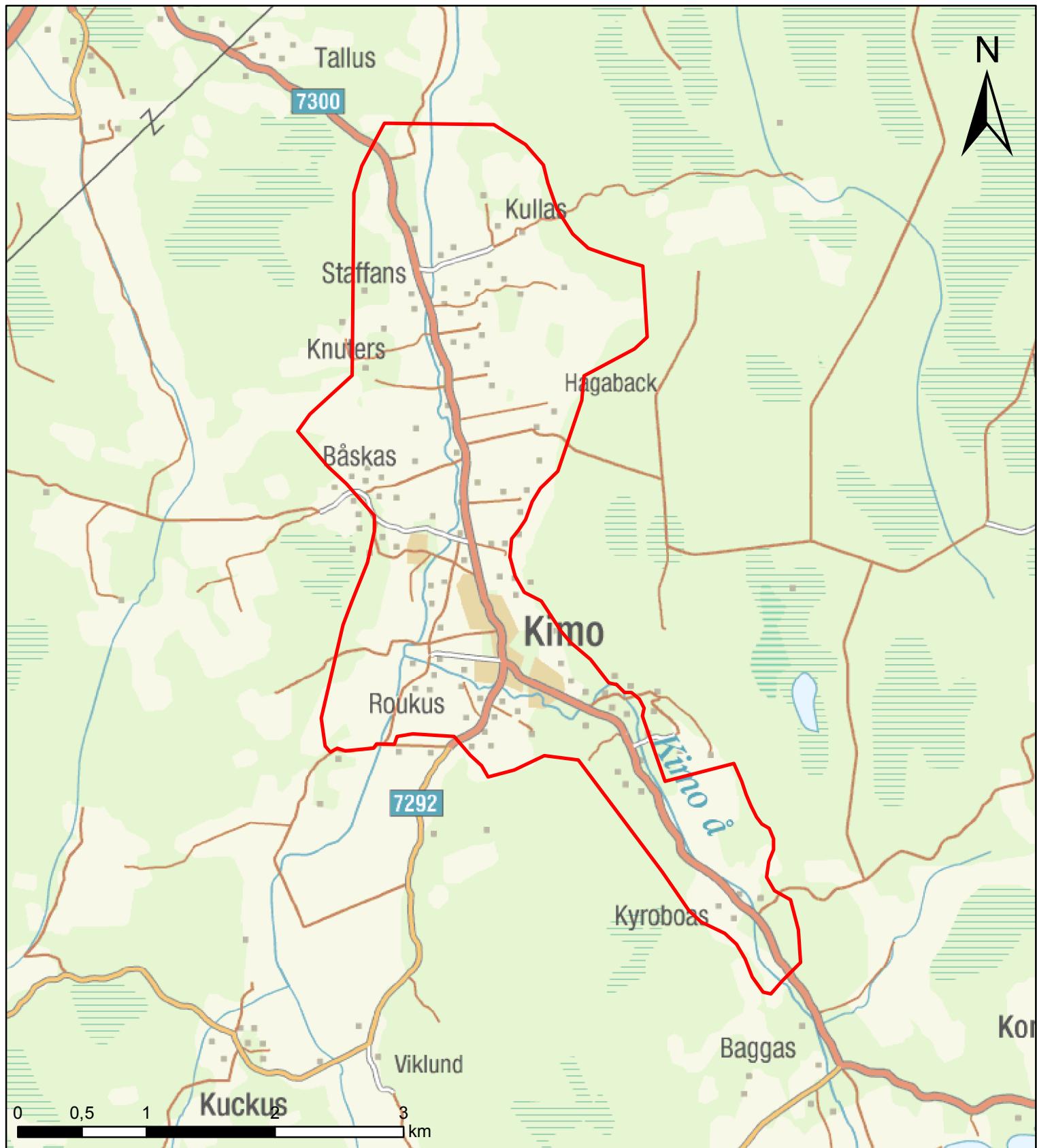
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Kimon ruukki ja Oravaisten tehdasyhdykskunta

Tiedot haettu 26.5.2015

Kimojokilaakson viljelymaisemat

Kunta: Vöyri

Maakunta: Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Annukka Kuoppala

122. Kimo ådals odlingslandskap

I Kimo ådals odlingslandskap förenas den österbottniska ådalens odlingslandskap med strukturerna från en 1700-tals bruksmiljö. Kimo ådals kulturlandskap är ett regionalt värdefullt landskapsområde som föreslås som nationellt värdefullt på basis av inventeringarna.

Landskap	Österbotten
Kommun	Vörå
Landskapsprovins	Österbotten
Landskapsregion	Södra Österbottens kustregion
Area	1 022 ha, varav öppna våtmarker: 1 ha jordbruksmarker: 559 ha skog och halvnaturliga marker: 351 ha anlagda ytor: 109 ha vatten: 2 ha

Naturens särdrag

Kimo ådals odlingslandskap följer Kimo å längs ett avsnitt på ca tio kilometer från åns övre lopp till de vida odlingsmarkerna vid dess mellersta lopp. I områdets södra och östra delar kantas ådalen av klippiga ryggar som reser sig 40 meter över havsytan och vars sluttningar består av stenig moränjord. De små dalsänkorna mellan ryggarna har myrbotten. Kimo ådals mest låglänta områden med finjordar har röjts till åkrar. Landskapsområdets berggrund består av glimmergnejs, glimmerskiffer och mellanlager av svartskiffer.

Ådalens landskapsmässiga grund består av den mörka och avdämnda Kimo å som flyter från det reglerade Röukastråket till Oravais. Kimo å har flera forsar efter varandra på en ca fem kilometer lång sträcka, och industrin har utnyttjt dessa forsars vattenkraft som kraftkälla under flera hundra år. Vid Kimo bruk utvidgas ån till småträsk. Kimo å är känslig för översvämningar, i synnerhet på våren, men översvämningarnas verningar varierar från år till år. I landskapsområdets sydvästra hörn, väster om Kimo bruk, rinner den lilla Hypbäcken ut i Kimo å söderifrån.

Kimo ådals landskapsområde består av intensivt odlad jordbruksmark som i huvudsak kantas av barrträdsdominerade skogsryggar. Områdets lövträdsväxtlighet är koncentrerad till åstranden, nära bosättningen och i anslutning till vissa skogar på de låglänta områdena. Det finns inga bedömda naturobjekt på området.

Kulturella särdrag

Kimo ådals landskapsområde är till stora delar gammal havsbotten. På sluttningarna som kantar ådalen har man funnit gravrösen från bronsåldern och andra fornlämningar. På den nya tiden etablerades ådalen som ett aktivt jordbruksområde vars landskapsmässiga och historiska kärna är Kimo bruk, som grundades på 1700-talet. Längs Kimo å har många gamla allmogebyggnader bevarats, och dessa byggnaders placering beskriver områdets traditionella bosättningsstruktur. Bosättningen ligger som ett band längs vägen som följer åstranden, samt på ryggområdenas kanter. Det historiska jordbrukslandskapets harmoni bryts endast av några pälsfarmer som är synliga på långt håll.

Kimo bruk är Finlands nordligaste bruk från 1700-talet. Med sina dammar, stångjärnssmedjor, bruksgata och produktionsbyggnader är bruket ett utmärkt exempel på 1700-talets bruksmiljö. Bruket är fördelat mellan tre separata enheter på ett område om några kilometer. Privilegium att grunda bruket beviljades 1703. I det övre bruket, som låg på landskapsområdets södra kant, låg en hammarsmedja som senare gjordes om till kvarn, och i mellersta bruket fanns en nyare hammarsmedja. Brukets egentliga centrum var nedre bruket med sina produktionsbyggnader. Brukets masugn byggdes nästan tio kilometer bort i Oravais, varifrån tackjärnet transporterades längs ån till Kimo. På 1700-talet var Oravais masugn tidvis Finlands största producent av tackjärn, vid sidan av Fiskars masugn.

Under brukets aktivaste verksamhetstid fanns det flera byggnader som hade att göra med bruksverksamheten längs alla forsar i Kimo å, bland annat produktionsbyggnader, kvarnar och sågar. Däremot fanns det ingen egentlig bruksherrgård i Kimo, eftersom brukets ägare alltid bodde någon annanstans. Bruksområdets 1700-talskaraktär är särskilt välbevarad vid nedre bruket där huvudbyggnaden, dammen, uppstämningsbassängen, bruksgatan och många av produktionsbyggnaderna samt ruiner av dessa fortfarande står kvar. På forsens strand där blåsrummet en gång stod finns ett litet kraftverk i tegel från 1920-talet. Vid nedre bruket finns nuförtiden bland annat en liten smedja och ett museum.

Landskapsbild

Kimo ådals kulturlandskap är ett välvårdat österbottniskt näringsslandskap som bevarat sin traditionella bosättningsstruktur. På området finns åtskilliga gamla allmogehus med gårdsplaner, och längs vägen som följer Kimo å öppnar sig vida vyer som kantas av skogsbeklädda ryggar. Ur de jämna åkerslätterna som sträcker sig nästan hela vägen till vattenbrynet reser sig olika klipp- och moränkullar som är landskapsmässigt värdefulla element. Det enda som skiljer sig från landskapets traditionella struktur är några pälsfarmer som ligger mitt i åkerdalen samt skogsryggarnas kalhyggen.

Områdets landskapsmässigt fasta punkt är Kimo bruk som är en av Finlands äldsta industrialläggningar. Brukshelhetens mest representativa del är nedre bruket. Där ligger största delen av produktionsbyggnaderna i trä som bevarat sitt enhetliga utseende. Man kan hitta strukturer som har att göra med bruksverksamheten i alla Kimo ås forsar.

Bedömning

Kimo ådals odlingslandskap utgör en enhetlig österbottnisk kulturlandskapshelhet vars särskilda värdefaktorer är Finlands nordligaste järnbruk från 1700-talet samt odlingslandskapen som bevarat sin traditionella produktionslandskapsstruktur. På många ställen är områdets byggnadsbestånd värdefullt.

Objekt i fornlämningsregistret: 5 objekt

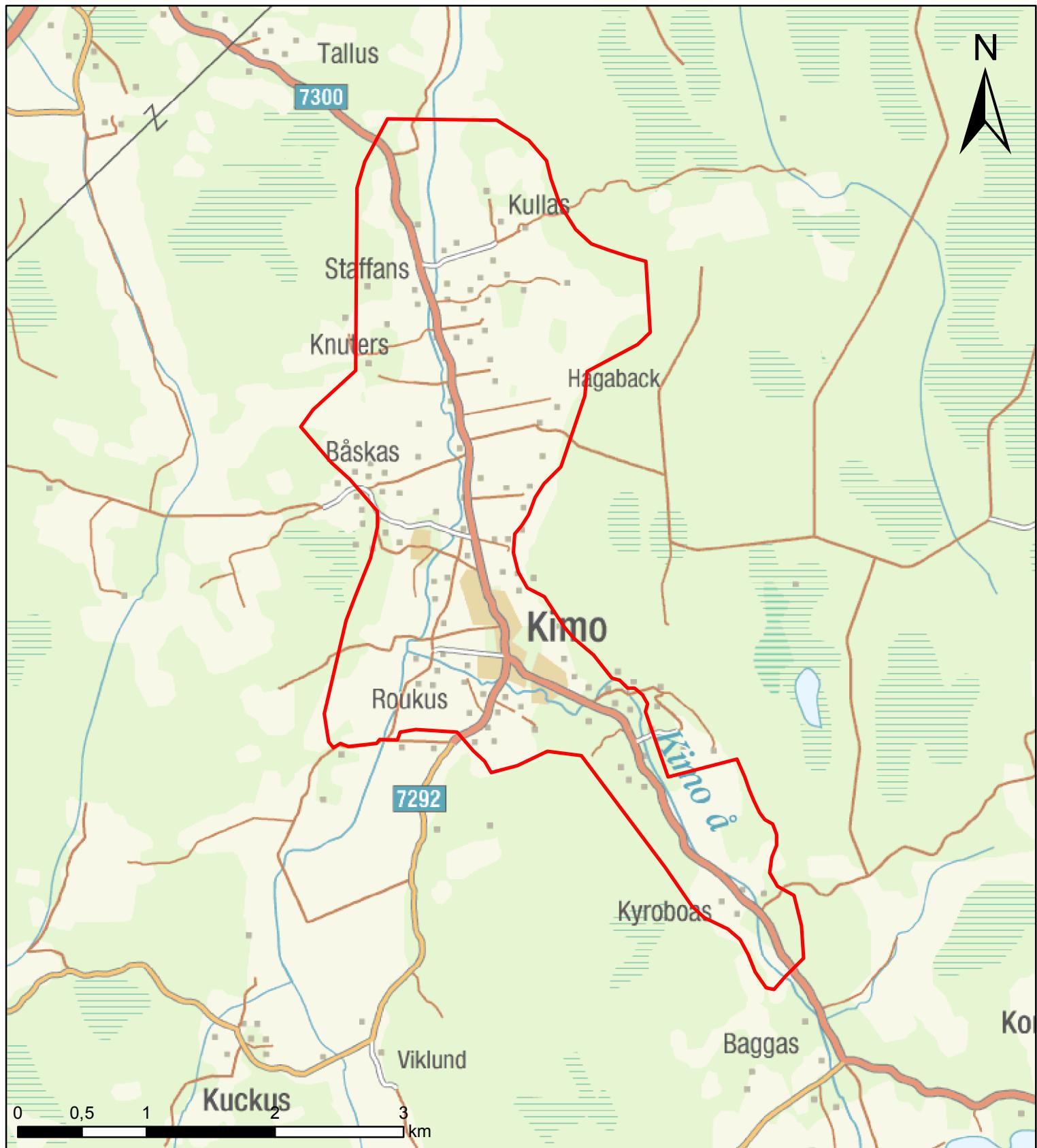
Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Kimo bruk och Oravais fabrikssamhälle

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Kimo ådals odlingslandskap

Kommun: Vörå

Landskap: Österbotten

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015

Kuva: Annukka Kuoppala

123. Purmonjokilaakson viljelymaisemat

Purmonjokilaakso on perinteisen maaseutuilmeensä hyvin säilyttänyt pieni ja kapea Pohjanmaan jokilaakso. Alue on maakunnallisesti arvokas maisema-alue, jota esitetään inventointien perusteella valtakunnallisesti arvokkaaksi.

Maakunta	Pohjanmaa
Kunta	Pedersören kunta
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Etelä-Pohjanmaan rannikkoseutu
Pinta-ala	1 247 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 2 ha maatalousalueita: 554 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 543 ha rakennettuja alueita: 132 ha vesialueita: 15 ha

Luonnonpiirteet

Purmonjokilaakso on uurtunut jokseenkin rikkinäiseen ja kumpuilevaan maastoon, jonka pohjana on kiillegneissistä, kiilieliuskeesta ja mustaliuskevälikerroksista muodostuva kallioperä. Jokilaaksoa ympäröivät moreeniselänteet sekä niiden välisiin painaumiin syntyneet suot tai soista raivatut pellot. Alueen korkeimmat kukkulat nousevat suhteellisen jyrkkäreunaaisina yli 40 metriin merenpinnan yläpuolelle. Purmonjokilaakson länsipuolella kulkee kaakko-luodesuuntainen katkeileva harjumuodostuma.

Maisema-alueen halki virtaa Purmon eteläinen joki (Purmonjoki), johon yhtyvät alueen pohjoispuolella Purmon pohjoinen joki sekä Norijoki. Purmonjoki kulkee maisema-alueella kahden pienen koskijakson läpi. Monesti perattua jokea ympäröivät savikkoalueille ja suokuivioille raivatut pellot, jotka ulottuvat lähes poikkeuksetta jokirantaan saakka. Purmonjoki on tulvaherkkä joki, jonka virtaamatavaihtelut ovat suuria, sillä joen valuma-alueen metsälät ja pellot ovat ojitetuja ja valuma-alueelta puuttuvat virtaamaa tasaavat järvialtaat. Etenkin kevättulvan aikaan joen virtaama nousee nopeasti. Purmonjoen valuma-alueella on paljon happamia sulfaattimaita.

Purmonjokilaakson metsät ovat suhteellisen vanhoja, paikoitellen yli satavuotiaita. Alueen yleisin metsättyyppi on kuiva kangasmetsä, mutta muutamin paikoin alueella esiintyy myös tuoretta kangasmetsää. Lehtoja tai lehtomaisia metsiä kasvaa yksittäisinä aloina peltojen läheisyydessä tai joen varrella. Maisema-alueen muutamat pienet soistuneet alueet on ojitettu. Valtaosa alueen entisistä soista on viljelykäytössä.

Kulttuurierteet

Purmonjokilaakson viljelymäisemat ovat syntyneet vanhaan merenpohjaan geomorfologisesti suhteellisen nuoreen maisemaan. Maisema-alueen pohjoisosan kummilta on löytynyt varhaismetallikautisia ja rautakautisia hautaröykköitä sekä historiallisia kivirakenteita. Alueella on ollut kiinteää asutusta ja maataloutta jo kauan. Jokien koskipaikoilla on sijainnut veronalaisia myllyjä jo 1500-luvulla.

Purmon kappeliseurakunta perustettiin vuonna 1771. Maisema-alueen näkymiä hallitseva Purmon kirkko rakennettiin heti seuraavana vuonna Purmonjoen itärannalle. Kirkkopihaa reunustava pohjalaistyypinen kellotapuli valmistui vuonna 1775. Kirkko on säilyttänyt rakentamisajankohdalleen tyypillisen asemansa pienimittakaavaisessa kirkonkylässä, jonka ytimen muodostavat kirkon ja tapulin lisäksi pappila ja kirkon ympäristön vanha asutus. Kirkkoa vastapäätä on edustava pohjalaistalojen ryhmä Sisbacka.

Purmonjokilaaksossa on säilynyt paljon perinteistä, hyväkuntoista rakennuskantaa. Kumpareiden reunamille rakentuneista ryhmäkylistä ja nauhamaisesta tienvärisasutuksesta muodostuva perinteinen asutusrakenne hahmottuu maisema-alueella hyvin, vaikka muutamat pellolla sijaitsevat omakotitalot poikkeavat muusta rakennusten sijoittelusta. Edustavia rakennettuja ympäristöjä ovat kirkonmäen lisäksi Bondsin maataliryhmät, Åldinen kotiseutumuseon alue sekä Västersidanin ja Klåvusin pihapiirit. Jokilaakson tiestö noudattaa monin paikoin vanhoja linjauksia.

Maisemakuva

Purmonjokilaakso on maisemakuvaltaan ehyt ja pienimuotoinen jokilaakso, jonka maamerkki on Storbackenin kyläkummulla kohoava Purmon kirkko siihen liittyvine rakennuksineen. Alueen rakennuskannasta on pidetty hyvästä huolosta ja asutusrakenne on säilyttänyt perinteisen muotonsa. Perinteistä maisemarakennetta rikkovat vain alavaan joen solmukohtaan pystytetty liikerakennus sekä muutama pellolle rakennettu omakotitalo. Suurilta osin vanhoja linjauksia noudattava tiestö istuu metsäistien kumpareiden ja loivasti mutkittelevan Purmonjoen rytmittämään viljelymäisemaan hyvin.

Arvointi

Purmonjokilaakso on maisemarakenteeltaan selkeäpiirteinen Pohjanmaan pieni jokilaakso, jonka viljelymäisema on säilyttänyt perinteisen rakenteensa. Alueen rakennuskanta on hyvin säilynyttä. Rakennetun kulttuuriympäristön kiintopiste on Purmon kirkko ympäristöineen.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 4 kohdetta

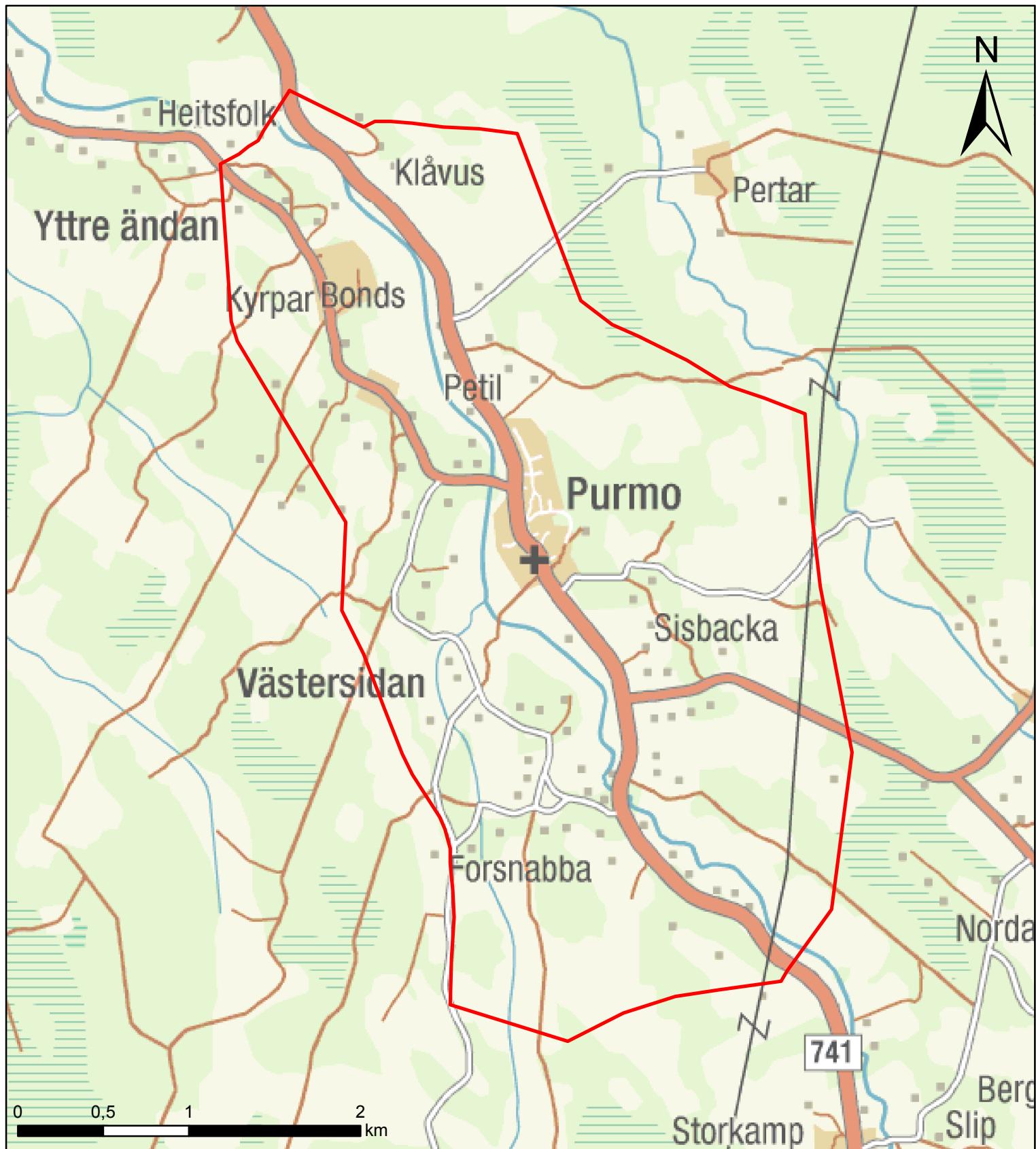
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Purmon kirkonmäki

Tiedot haettu 26.5.2015

Purmonjokilaakson viljelymaisemat

Kunta: Pedersören Kunta

Maakunta: Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Bild: Annukka Kuoppala

123. Purmo ådals odlingslandskap

Purmo ådal är en liten och smal österbottnisk ådal som bevarat sin landsbygdskaraktär väl. Området är ett regionalt värdefullt landskapsområde som föreslås som nationellt värdefullt på basis av inventeringarna.

Landskap	Österbotten
Kommun	Pedersöre
Landskapsprovins	Österbotten
Landskapsregion	Södra Österbottens kustregion
Area	1 247 ha, varav öppna våtmarker: 2 ha jordbruksmarker: 554 ha skog och halvnaturliga marker: 543 ha anlagda ytor: 132 ha vatten: 15 ha

Naturens särdrag

Purmo ådal flyter genom en ganska oenhetlig och kuperad terräng vars berggrund består av glimmergnejs, glimmerskiffer och mellanlager av svartskiffer. Ådalen omges av moränryggar och myrar som uppkommit i sänkorna mellan dem samt åkrar som röjts på myrarna. Områdets högsta kullar med sina relativt branta kanter reser sig över 40 meter över havsytan. Väster om Purmo ådal går en åsformation i sydöst-nordvästlig riktning.

Genom landskapsområdet flyter Purmo södra å (Purmo å) som i områdets norra del förenas med Purmo norra å. Purmo å har två små forsavsnitt på landskapsområdet. Ån, som har rensats flera gånger, omges av åkrar som röjts på lermarker och torrlagda myrar som nästan utan undantag sträcker sig ända till åstranden. Purmo å är känslig för översvämningar och dess flöde varierar kraftigt, eftersom skogarna och åkrarna i åns tillrinningsområde är dikade och det saknas sjöbassänger som jämnar ut flödet. Åns flöde ökar snabbt i synnerhet under vårfloden. På Purmo ås tillrinningsområde finns gott om sura sulfatjordar.

Purmo ådals skogar är relativt gamla, ställvis över hundra år gamla. Områdets vanligaste skogstyp är torr moskog, men på vissa ställen på området förekommer även frisk moskog. I närheten av åkrarna eller vid åstranden växer små lundar eller lundaktiga skogar. Landskapsområdets få försumpade områden har dikats. Största delen av områdets före detta myrar är i odlingsbruk.

Kulturella särdrag

Purmo ådals odlingslandskap har uppkommit på gammal havsbotten i ett geomorfologiskt relativt ungt landskap. På kullarna i landskapsområdets norra delar har man funnit gravrösen från den tidiga metallåldern och järnåldern samt historiska stenstrukturer. Det har funnits fast bosättning och jordbruk på området redan långt. Vid åns forsstället fanns det skattepliktiga kvarnar redan på 1500-talet.

Purmo kapellförsamling grundades 1771. Landskapsområdets vyer domineras av Purmo kyrka, som byggdes på Purmo ås östra strand redan följande år. Kyrkogården kantas av en klockstapel i österbottnisk stil som blev färdig 1775. Kyrkan har bevarat sin tidstypiska ställning i den småskaliga kyrkbyn, och kyrkbyns kärna utgörs förutom kyrkan och klockstapeln även av prästgården och den gamla bosättningen i närheten av kyrkan. Mitt emot kyrkan ligger husgruppen Sisbacka i typisk österbottnisk stil.

I Purmo ådal har mycket av det gamla byggnadsbeståndet bevarats i gott skick. Bygrupperna på kullarnas kanter och den bandlika bosättningen längs vägarna utgör en traditionell bosättningsstruktur som är lätt att urskilja i landskapsområdet trots att några av egnahemshusen på åkrarna skiljer sig från de övriga byggnadernas placering. Förutom kyrkbacken är andra representativa byggda miljöer Bonds lantgårdsgrupper, Ålidens hembygdsmuseums område samt Västersidans och Klåvus gårdsplaner. På många ställen följer ådalen vägnätet de gamla linjerna.

Landskapsbild

Purmo ådal är en småskalig ådal med enhetlig landskapsbild, vars landmärke är Purmo kyrka på Storbackens bykulle och byggnaderna i anslutning till den. Man har tagit väl hand om områdets byggnadsbestånd och bosättningsstrukturen har bevarat sin traditionella form. Den traditionella landskapsstrukturen bryts endast av en affärsbyggnad som byggs vid åns låglänta knutpunkt samt några egnahemshus som byggs på åkern. Vägnätet följer stort sett de gamla linjerna, och det passar väl in i odlingslandskapet som delas upp av de skogsbeklädda kullarna och den svagt slingrande Purmo å.

Bedömning

Purmo ådal är en liten österbottnisk ådal med tydlig landskapsstruktur vars odlingslandskap bevarat sin traditionella struktur. Områdets byggnadsbestånd är välbevarat. Den byggda kulturmiljöns fasta punkt är Purmo kyrka med omgivning.

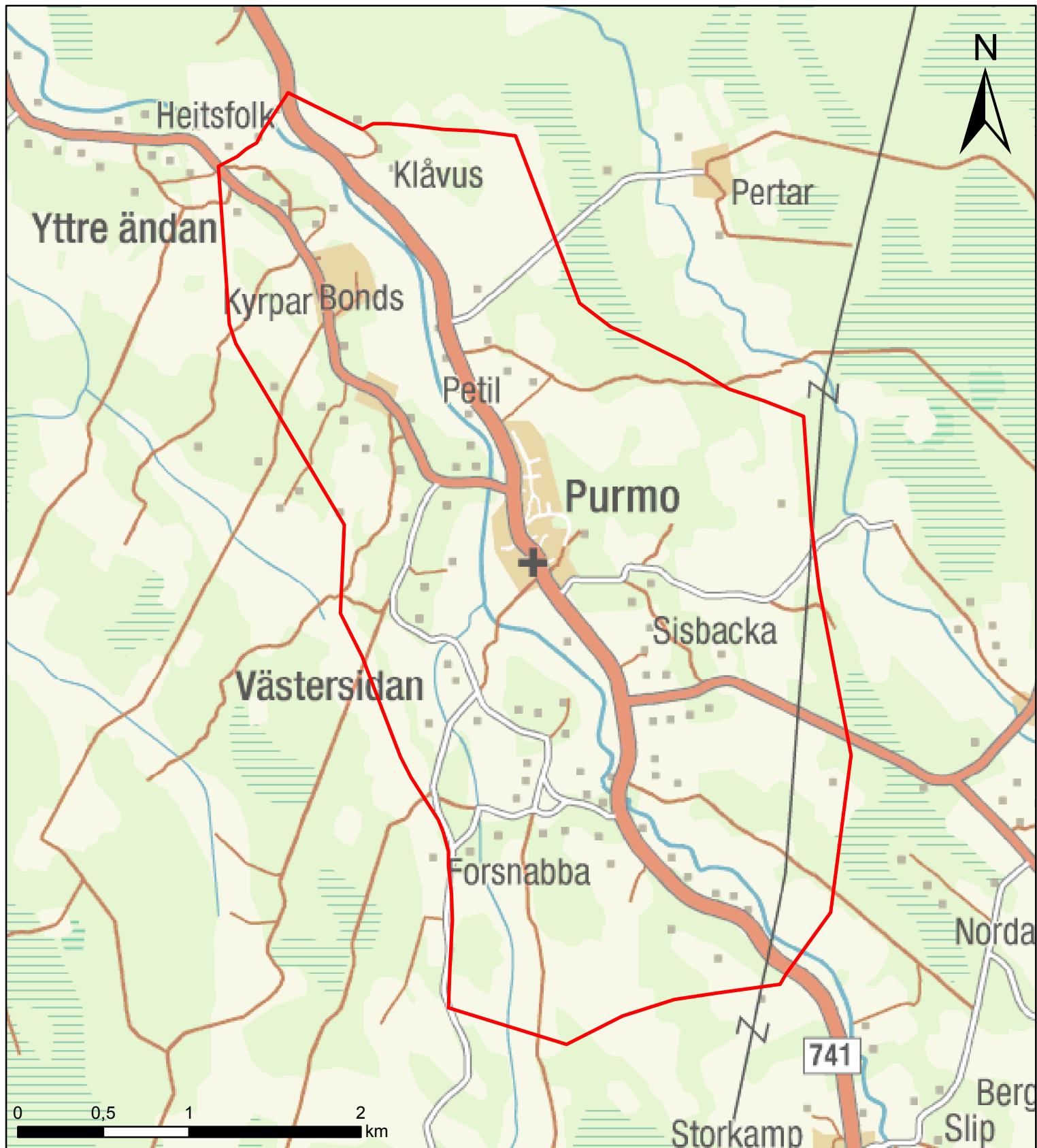
Objekt i fornlämningsregistret: 4 objekt

Byggda kulturmiljöer av riksintresse RKY: Purmo kyrkbacke

Uppgifterna hämtade 26.5.2015

Purmo ådals odlingslandskap

Kommun: Pedersöre
Landskap: Österbotten

Förslag till avgränsning av nationellt värdefulla landskapsområden 2015